

PAR TAUTAS IZGLĪTOŠANU DOMĀJOT

V grāmata

1.d.

**Publikācijas zinātniskos un
populārzinātniskos izdevumos
2004. - 2011.**

Ojārs Rode

2023

Drusti

Tautskolas 99 Baltie zirgi

Cerībā, ka kādam varētu interesēt manas pārdomas par latvju tautas izglītību nākotnē, sakārtoju tās vairākās grāmatiņās. Grāmatiņas nepretendē uz zinātniska rakstura literatūru pedagoģijā (tradicionālā zinātnes izpratnē), bet aptver dažāda rakstura visai plašu atziņu un zināšanu spektru, kas tādā vai citādā veidā ir sasniegušas mani. Šīs grāmatiņas tapušas pateicoties vairākiem rosinājumiem kaut ko uzrakstīt par tautskolas pieredzi un pateicībā manai zinātniskā darba vadītājai gan maģistratūrā, gan doktorantūrā DU Elfrīdai Krastiņai, ar kuru diskutēts gan par izglītību, gan par vispārcilvēciskām problēmām, kuras tad arī mani mudināja pārdomām.

Grāmatiņas domātas visai raibam interesentu lokam – vecākiem, skolotājiem, studentiem, politiķiem un vienkārši tautiskuma saglabāšanas entuziastiem, taču ne tik daudz skeptiķiem, kā meklētājiem.

Nebūtu ne, turpat 30 gadus gara pieredzes tautskolā, ne studijas, ne apceres, ne centieni ko paveikt Latvijas tautskološanā, ja nebūtu manas ģimenes atbalsts, īpašs paldies pacietīgai dzīvesbiedrei, sievai Nellijai.

Grāmatiņu Saturs

I grāmata - *Daži grāmatiņās izmantotie termini*

II grāmata 1.daļa – *Krišnamurti skola. Vērtību izglītība*

II grāmata 2. daļa – *Humānā pedagoģija. Integrālā izglītība*

II grāmata 3.daļa - *Holistiskā pedagoģija.*

III grāmata – *Tautas pedagoģija*

IV grāmata – *Teorija un prakse*

V grāmata – 1. daļa - *Publikācijas zinātniskos un populārzinātniskos izdevumos no 2004. – 2011. gadam*

V grāmata – 2. daļa - *Publikācijas zinātniskos un populārzinātniskos izdevumos no 2011. – 2015. gadam*

VI grāmata 1.daļa.– *Intervijas un publikācijas populāros izdevumos no 1990. – 2007. gadam*

VI grāmata 2.daļa.– *Intervijas un publikācijas populāros izdevumos no 2007. – 2023. gadam*

VII grāmata – 1. daļa – *Apceres un ieceres no 2005. – 2011. gadam*

VII grāmata – 2. daļa – *Apceres un ieceres no 2012. – 2023. gadam*

VIII grāmata – *Vēstules Atmodu rosinot un publicētais Face Book*

IX grāmata - *Vēstules*

Šīs, V grāmatiņas 1. daļā atradīsiet manas publikācijas zinātniskajos un populārzinātniskajos izdevumos periodā no 2004.gada līdz 2011. gadam. Daļa no tām publicētas vai nu angļu valodā, vai krievu valodā – šeit es dodu pirmstulkošanas variantus, dažkārt pat nesaīsinātus un plašus.

Materiāls sakārtots hronoloģiskā secībā.

Lai notiek tas, kam jānotiek!

Saturs

2004. **Tautskolas koncepcija**, Humānās pedagoģijas konference, Cēsīs, 2004. 6
2004. **Gaismas bruņinieks**, Referāts Maskavas Humānās pedagoģijas konferencē 2004. Nopublicēts: Рыцарь Света. Педагогический вестник. Три ключа, 8/2004 – Москва: Издательский Дом Шалвы Амонашвили. 11
2005. **Sirds izglītošana caur ētiku, ka attīstāmu īpašību kopumu un kalpošanu**, Referāts 2005. gada Maskavā Humānās pedagoģijas konferencē. Publicēts krievu valodā: Образование Сердца через этику и служение. Педагогический вестник Три ключа. - 9/2005 – Москва: Издательский Дом Шалвы Амонашвили. 15
2006. **Veseluma meklējums bērnos**, Referāts. - 48. Jauno zinātnieku konferencē, Daugavpils Universitāte, 2006.27. – 28.04. 22
2007. **Brīvība**, Referāts Maskavā Humānās pedagoģijas konferencē; VI Starptautiskie Pedagoģiskie Lasījumi. 2007. 30
2007. **Vai nebūtu jāpārskata matemātikas mācīšana pamatskolā?**
Referāts: Пересмотр обучения математике в общеобразовательной школе. Пятые Международные Педагогические Чтения «Гуманная Педагогика»– Москва – 07/01/2007. Publicēts: Педагогический вестник Три ключа. – Москва: Издательский Дом Шалвы Амонашвили – 2007. 108.lpp. 36
2008. **Veseluma pieeja un vērtīborientācija matemātikas mācībās pamatskolā**, Referāts: 9 Starptautiskajā matemātikas mācīšanas konferencē Viļņā 16-17.05.2008. Organizātors: Viļņas Pedagoģiskās universitātes Matemātikas un informātikas fakultāte. Nopublicēts: *Teaching Mathematics: retrospective and Perspectives, Proceedings of the 9th International Conference, Vilnius Pedagogical University, May 16-17, 2008.179.lpp. 46*
2008. **Projekts Domāšanas stundai: Nevardarbība**, Referāts nolasīts konferencē “Pedagogs – daudzveidīgas pilsoniski humānas sabiedrības veidotājs” Cēsīs 2008. gada 26.-27. martā 57
2009. **Brīvība humānajā pedagoģijā**, Publicēts) „Свобода в гуманной педагогике”. Педагогический вестник «Три ключа», 2009. 58.lpp. Москва: изд. Дом Ш.Амонашвили. 65
2009. **Vērtībizglītība tautskolā**, Nopublicēts: *Value Education in the Folk School in the Context of Education for Sustainable Development in Latvia. Referāts 7th International JTEFS/BBCC Conference Sustainable Development Daugavpils Universitātē. 72*

2010. **Vērtībizglītība matemātikas mācībās pamatskolā**, Publicēts:
The problems of Values Education in Primary School of Latvia, Junior Researchers Conference "EUROPEAN AND NATIONAL CONTEXT IN RESEARCH" 27-28 April 2011. Polotsk State University, Novopolotsk, Belarus; Referāti nolasīti: Junior Researchers Conference "EUROPEAN AND NATIONAL CONTEXT IN RESEARCH" 27-28 April 2011. Polotsk State University, Novopolotsk, Belarus; *11th International Conference Teaching mathematics: retrospective and perspectives May 6 – 7, 2010, Daugavpils, Latvija*; 82
2010. **Vērtībizglītība Latvijā un tās saistība ar ilgspējīgas sabiedrības dimensijām**, Nolasīts un npublicēts: 8th
INTERNATIONAL JTEFS/BBCC CONFERENCE "SUSTAINABLE DEVELOPMENT. CULTURE. EDUCATION" BBCC Mission – Reorientation of Teacher Education and Research in Education for Sustainable Development, May 17-19, 2010, Paris, France; 96
2011. **Vides un piederības apziņas pedagoģiski-psiholoģiskie aspekti**, The Educational and Psychological Aspects of the Environmental Awareness and the Sense of Belonging, Referēts: 9th international JTEFS/BBCC conference "Sustainable Development. Culture. Education", BBCC Mission – Reorientation of Teacher Education and Research in Education for Sustainable Development May 18-21, 2011, Siauliai, Lithuania 114
2011. **Izglītības problēmu risinājumu meklējumi Latvijā**, Referāts:) Skolu modeļi Latvija. Daugavpils Universitātes 53.starptautiska zinātniska konference. 13. – 15. Aprīlī, 2011; Publicēts: *Теоретическая основа необходимых изменений в системе образования Латвии. «Культура. Наука. Интеграция», выпуск 3 (15), 2011.* 126

Tautskolas koncepcija

. Humānās pedagoģijas konference, Cēsis, 2004.

Pamata atzinumi

Viss ir viens Vesels, Dievs eksistē;

- cilvēks - *dievišķa individualitāte*,

apveltīta ar dievišķo īpašību potenciālu, piemēram, spēju atklāt Patiesību, spēju dot un saņemt Dievišķo Mīlestību, spēju Kalpot, spēju būt Radītājam, būt nemirstīgam ;

- bērns *savas laimes kalējs*

(bērnam jātop par tās sabiedrības veidotāju, kurā viņš nākotnē dzīvos un kādu viņš to ir iecerējis ar uzdevumiem un paša vēlmēm, atnākot uz Zemes);

- Skolotāja un skolas galvenais uzdevums

palīdzēt bērnam noņemt plīvuru no tā apziņas, tā atklājot veicamos darbus. Radīt visus nosacījumus to īpašību izkopšanai, kas nepieciešami ieceru realizācijai, nodrošinot bērnu ar visiem tam vajadzīgiem instrumentiem.

No šejienes izriet viena jauna atziņa:

skolai nav jābūt tādai, kura iemāca bērnu pielāgoties mainīgajiem sabiedrības

Kā tas šobrīd izskatās Tautskolā?

Patiesībā neko nevar atdalīt, bet, ieraduma vadīti, mēs varētu runāt par trejādu bērna izglītību : prāta, sirds un ķermeņa izglītību ar mērķi panākt, ka tā rezultātā bērns iemantos sekojošas īpašības: spēs mīlēt, būs gudrs, prātīgs, stipru gribu, veselīgs un mācēs kalpot (realizēt Mīlestību darbībā).

Šo trīs zaru sistēmu no prāta, sirds un ķermeņa, mēs cenšamies savīt Veselumā. Ierobežojumi, ko uzliek Valsts izglītības standarts, kā arī daudzi citi izglītības likumi, faktiski neļauj realizēt ieceres. Izglītība valstī pašos pamatos veidota kā sistēma ar virzību no ministrijas uz bērnu, nevis no bērna uz ministriju. Ideāli būtu, ja pēc tam, kad sarunā ar Pēterīti skolotājs ir noskaidrojis, ko viņam vajag, skolotājs vērstos pie skolas direktora, bet tas, savukārt, neatradis vajadzīgo skolā, pašvaldībā, griežas skolu pārvaldē. Ja arī

skolu pārvalde nevar palīdzēt Pēterītim, tad tā savukārt meklē palīdzību pie skolu inspektora, līdz problēma nonāk ministrijā un galu galā varbūt pat kādā Eiropas parlamenta gaitenī. Taču pasaulē viss ir otrādi – nevienu neinteresē ko grib Pēterītis! Metodes orientētas uz iedzimto īpašību atklāšanu, izmantošanu, uz prieku par paša eksistenci, uz prieku par paša varēšanu, otram došanu; uz prieku (iekšējo motivāciju) izzināt, apgūt, padarot katru darbiņu līdz galam.

Tautskolas darba metodes

Vispirms nedaudz par vidi.

Ļoti svarīgi ir noņemt laika robežas (limitu), kas atvēlēts kā (1) nodarbībai, tā (2) mācību programmai.

Tautskolā nav zvans, t.i. netiek precīzi nodefinēts stundas sākums un beigas. Tas, cik ilgi bērns spēj koncentrēties darbam, ir atkarīgs no daudziem faktoriem: vides, noskaņojuma, intereses, noguruma, vecuma utt. – varbūt laiks atpūtai nepieciešams jau pēc 20 minūtēm? Laika limita noņemšana noņem spriedzi - tūlīt būs zvans. Pāreja uz nākamo nodarbību norit pakāpeniski – bieži jaunā nodarbība sākas tikai ar tiem bērniem, kurus iepriekšējās nodarbības skolotājs ir atlaidis – rodas iespēja individuālai sarunai. Ja bērns ir „iededzies” kādā darbā, to nepārtrauc „nelaikā” ieskanējies skolas zvans – svarīgi pabeigt iesākto. Pabeigtais darbs rada piepildījuma prieka izjūtu un nostiprina iekšējo motivāciju darbam.

Laika limita noņemšana mācību priekšmetam ļauj bez panikas turpināt mācības pat pēc ilgstošas slimošanas. Ja gadās, ka bērns nav izpildījis mājas darbus, bērnam ar nepatiku nav jānāk uz skolu, jo nepaveikto paveiks skolā – nepaliks neapgūta, nesaprasta viela. Un otrādi, bērnam nav jāgarlaikojas, jo, ja viņa spējas ir lielākas, viņa virzība vai nu var būt ātrāka, vai dziļāka. Laika limita noņemšana nerada stresu arī skolotājam – nokavēšu stundu; nepaspēšu izņemt; jau decembris, un tamlīdzīgi.

Radam maksimālas iespējas skolēnam savu paveikto novērtēt pašam – ne ar atzīmi, ne ar sevis slavināšanu, bet ar savas varēšanas apzināšanos. Lai stimulētu iekšējo motivāciju izmantojam „Es varu, es protu, es tieku galā ar savu darbu pats” un tamlīdzīgas tautas mentalitātei raksturīgās tikumiskās īpašības.

Lai fiksētu apgūto un redzētu vēl apgūstamo, tautskolā izveidota ieskaišu sistēma. Bērniem ir ieskaišu grāmatiņas trim

mācību gadiem. Tā dod iespēju kā bērniem tā vecākiem gūt labu priekšstatu par jau apgūto un redzēt to, kas vēl apgūstams. Ieskaišu sistēma neietver sevī ideju par palikšanu uz otru gadu, tā ļauj nenokārtotās ieskaitei nokārtot tad, kad bērns tām ir gatavs, vienlaicīgi ejot ātrāk uz priekšu tajos mācību priekšmetos, kuri padodas labāk.

Cita, ļoti svarīga komponente bērnos, kas tiek aktivizēta mūsu skolā, ir bērnu tieksme būt lielam, tiekties būt tādām, kāds ir vecākais biedrs, skolotājs. Tautskolā nav klases, kurās apvienoti viena vecuma (apziņas līmeņa) bērni, bet saimes. Saimēs vienkopus ir dažāda vecuma un brieduma pakāpes bērni. Tādejādi, pirmkārt, panākam augstu grupas vidējās apziņas līmeni, otrkārt, vecāko biedru klātesamību, kuros ieklausās un ieskatās. Savukārt, vecākie skolas biedri izauguši noteiktās, pozitīvās tradīcijās - tos uzaudzinājām paši, pirms 11 gadiem uzņemdami tos tautskolā kā 3-4 gadus vecus bērnus.

Metodēm tautskolā, kuras paralēli prāta, fizisku prasmju, iemaņu komponentu attīstībai, atver arī sirdis

1. *Dots devējam atdodas* -

te izmantots Raiņa princips. Jebkurš skolnieks, jebkurā brīdī var saņemt uzdevumu un kļūt par skolotāja palīgu, t.i. pārbaudīt cita paveikto, atprasīt, uzdot uzdevumus vienam vai vairākiem biedriem. Tā skolnieks no vienas puses iemācās otram dot, palīdzēt, kā arī nostiprina savas zināšanas, prasmes un aptver to robežas, bet no otras puses iemācās arī uzklaustīt savus skolas biedrus un sadarboties ar tiem – veidojas pozitīvas savstarpējās attiecības. Bez tam bērni savā starpā runā „vienā valodā” un tādejādi to, ko bērns nav aptvēris no skolotāja teiktā, tas top saprotams uzklaustot savu vienaudzi.

2. *Darbs dara darītāju*-

labi iekārtotās un materiāliem nodrošinātās amatnieku darbnīcās (kokapstrādes, podniecības, rotkalšanas, aušanas) prasmīgu meistarību vadībā, bērni iepazīst formu, materiālu dažādību, proporcijas, krāsu mācību,

iemācās ilgstoši veltīt uzmanību darbam, attīsta koncentrēšanās spējas, māca vērtēt savu un citu veikumu, veido pozitīvu attieksmi pret darbu, ceļ pašapziņu,

Pateicoties pirkstiņu mērķtiecīgai kustīšanai, kā arī to saskarsmei ar dažāda veida materiāliem tiek veicināta smadzeņu funkciju attīstība.

Bez minētajām pragmatiskām prāta lietām, tautas daiļamatniecībai ir īpaši liela loma bērna garīgo komponentu rosināšanā. Tas notiek gan caur dažādo dabas materiālu sajušanu, gan caur radīšanas procesu kā tādu un nemaz nerunājot par skaistā, harmoniskā rosinošā prieka nozīmi. Radītajā bērns, tā pat kā mūsu Tēvs, kura mīlēti bērni esam, caur savu domu, domu tēlu apceri, attieksmi pret materiālu un topošo tēlu, darbu ieliek sevi – realizējas saplūsme, kas raksturīga Mīlestībai. Rodas iedīgli pasaules Veseluma apjēgsmei.

Skaņa rada pasauli

- Tautas garīgais mantojums – kā ieskaņošanās dabas gadskārtu un cilvēka mūža gājuma ritmos. Pētām un izdzīvojam norišu tradīcijas, ticējumus. Izzinot dabu, salīdzinām mūsdienu priekšstatus ar Mantojumā rodamajiem. Lasām, pārspriežam pasakas. Dziedam tautas dziesmas, muzicējam uz tautas mūzikas instrumentiem. Realizējam saimju audziņošo principu.
- Patiesība – kā skolotāja personīgais piemērs un mudināts skolnieka vērojums sabiedrībā, dabā; caur prasību un kontroli būt godīgam, nemelot, domāt tīras domas, runāt skaidru valodu un darīt labus darbus.

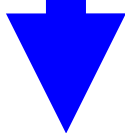
Visās vecuma grupās 3 reizes nedēļā ir domāšanas stundas - prāts kā atslēga sirdij: tas var sirdi atvērt vai noslēgt. Šajās stundās pārspriežam ētiskas dabas jautājumus, noskaidrojam cilvēka dzīves pamatvērtības (Mīlestība, Patiesība, Kalpošana u.c.) un to, kas traucē tās realizēt, kā arī filozofijas pamatkategoriju (laiks, telpa, bezgalība, cēloņu un sekū likumsakarību u.c.) saturu. Mācāmies koncentrēt savu uzmanību uz paša iekšējiem garīgajiem procesiem.

Divas reizes nedēļā pārrunājam svarīgākos dzīves mirkļus, iespaidus, notikumus katra dzīvē. Reizē apgūstam sarunas kultūru

(mācēšanu klausīties, būt uzmanīgiem, mācēšanu pieņemt otra viedokli un tam līdzīgas lietas), mācamies aptvert laika plūdumu, tā vērtību .

Tautskolas „99 Baltie zirgi” un perspektīvā vieta cilvēka mūžā

Cilvēka mūžs	Kas?	Kā, kur?
dvēsele gatavība jaunam iemlesojumam; laiks pirms bērna ieņemšanas	potenciālie vecāki gatavo sevi, atbilstošu vidi	vecāku izglītošana,
bērna ieņemšana, dvēseles atkalemiesošāns, grūtniecības periods	māte, tēvs sagatavo bērnu nākšanai pasaulē	vecāku izglītošana
fiziskā piedzimšana, zīdains (sensormotorā izziņas stadija)	māte, tēvs, ģimenes vide + prenatalogs	vecāku izglītošana
bērna krustišana	krustvecāki +	sakrāla telpa
mazulis (pirmsloģisko operāciju izziņas, valodas apguves laiks)	māte, tēvs, ģimenes sociālā vide, pedagogs	bērnu dārzs
pirmskola (intuitīvās izziņas laiks, bērns intuitīvi zina, kāpēc viņš ir ieradies uz Zemes)	tas pats	pirmskola
skolas vecums (konkrēto operāciju izziņas laiks)	ģimene, „iela”, masu mēdiji, skolas vide	skola
pusaudzis (formāli loģisko operāciju izziņas laiks, seksuālās atmodas laiks)	tas pats	skola
jaunietis (sevis pētīšanas un izpratnes laiks)	tas pats	skola
fiziskais briedums (sevis un pasaules pētīšana)	pasaule	dzīve
laulības	vedēji +	sakrāla telpa
garīgais briedums (meklē Patiesību, iemācās dot, mīlēt, apjauš Vienotību, atklāj Dievu)	pats ir skolotājs	dzīve
sirmgalvis gatavojas aiziet		sakrāla telpa

Laika ass

Gaismas bruņinieks

Referāts Maskavas Humānās pedagoģijas konferencē 2004.

Норpublicēts: Рыцарь Света. Педагогический вестник. Три ключа, 8/2004 – Москва: Издательский Дом Шалвы Амонашвили.

Vai dažkārt kaut kam ziedota dzīve, dzīvība bieži vien nav saistāma ar nespēju aptvert savu sūtību, savus patiesos uzdevumus, nespēju koncentrēt spēkus, lai izkļūtu no orbītas, kurā esi dzīves iemests, nespēju aptvert kopsakarības, patiesībā pat nespēja mīlēt ne sevi, ne citus un drīzāk ir mazdūšība, gļēvulība un nepavisam jau ne varonība? Ir daudz jāstrādā: jāslīpē, rūpīgi jāpulē katra skaldne, lai dimants izezaigotos visā savas būtības krāšņumā. Bieži ir vajadzīgi vairāki mērķtiecīgi pavadīti mūži, līdz tu sāc sajust gaidas, sajust Mīlestību, sajust, kā ar katru soli, katru domu sirds ievibrējas arvien spēcīgāk, līdz pienāk prieka pilns pilnības apjausmas, dievišķas mīlestības svētlaires brīdis. Tas paceļ neiedomājamās augstumos, ierosina slēptas spējas un spēkus rezonansei, lai Radītu.

Var palaimēties un atklāt sevi ceļa biedru pulkā, kur nerunā par kāda varonību, bet vienkārši par dzīvi, par pieredzi, par kalnā kāpšanu, te cits citā saskata parastu darbu atbilstoši katra sūtībai un atbilstoši cilvēka būtībai. Bet var arī citādi – gadās nonākt svešu ļaužu vidē, kur tavā rīcībā redz ko neparastu un vairumam pat nesaprotamu, bieži nepieņemamu un tad tavas uzdrīkstēšanās dēļ tevi *sit krustā*, vai sāk saukt, kā īpaši – par..... varoni. Skolotājam dzīvot šādā vidē nav nelaime, bet laime, jo nu īsti viņš var īstenot savu sūtību, pārbaudīt savu prasmi, savas spējas, savu briedumu. Lai šajos, ļoti blīvajos matērijas slāņos neviens nespētu novirzīt to no mērķa, ir jāiemācas daudzas lietas, kas piederīgas bruņinieku saimei: bezbailība, izturība, spēja virtuozī rīkoties ar saviem darba rīkiem, spēja aizstāvēt vājākos, laicīgi, precīzi un pareizi rīkoties sarežģītās, pēkšņās situācijās un pats galvenais mīlēt pat savu pretinieku.

Savas dzīves pamatā, savas dzīves filozofijas pamatā mēs liekam dažas, bet ļoti svarīgas kategorijas. Vai dažas no tām nav

šādas: Mīlestība, Patiesība, Kalpošana, Miens un Nevardarbība? To saturu nepārtraukti bagātina informācija, kuru saņemam pa dažādiem ceļiem; bagātina mūsu praktiskā un garīgā pieredze, kā arī aktīvas pārdomas, jeb apcere. Kādi priekšstati, iezīmes ir šo kategoriju pamatā un kāda ir šo kategoriju mijiedarbība?

Patiesība un Mīlestība – Vai tie ir rada? Vai var būt Mīlestība bez Patiesības un Patiesība bez Mīlestības? Vai bez Mīlestības var atklāt Patiesību? Un vai Mīlestība jau nav Patiesība? Mīlestība ir Dieva būtība un arī mūsu, jo esam radīti no Dieva. Tātad cilvēka būtība arī ir Mīlestība. Bet vai visa Radītā būtība nav Mīlestība? Ja tā, tad tikai caur Mīlestību iespējams tuvoties Patiesībai. Kā mēs patiesību esam meklējuši līdz šim? Ļaujot prātam apcerēt caur maņām saņemto. Vakar domājām, ka Patiesība ir tā ko redzam, dzirdam un tamlīdzīgi, t.i., to, ko varam nosvērt, izmērīt, saskaitīt. Bet šodien jau zinām, ka mūsu pasaules pētīšanas paņēmieni neder. Mikrodaļiņu pētnieki jau sen konstatējuši, ka bieži vien nevar nodalīt daļiņas īpašību no pētnieka klātbūtnes ietekmes. Un jo smalkāki ir mūsu pētījumi, jo ciešāka ir saite starp objektu un subjektu. Vismaz pāris gadsimtus, cenšoties izzināt Patiesību, mēs, vispirms, Pasauli nodalījām no sevis, nolikām to ārpus sevis un, tad vēl bez žēlastības pacentāmies to sadalīt „reizinātājos”. Viss tas veicināja Veseluma un Dieva pazaudēšanu. Kur esam nonākuši? Vispirms jau pie ekoloģiskās krīzes un garīguma deficīta. Taču cerīgi ir tas, ka sākusies tāda kā renesanse – esam sākuši apjēgt Visa veselumu un pamazām, pētot pašiem sevi, esam atklājuši jaunas maņas: iekšējo redzi, dzirdi, sajūtas. Un vēl sevī esam atklājuši pa ārējiem kanāliem neuzņemtu informāciju – mēs pēkšņi runājam par lietām, par kādām pat domājuši neesam. Ar vien skaidrāk šīs nebijušās uztveres smalkumā mēs no jauna ieraugam Dievu.

Patiesības meklējums ir jāsāk, kļūstot Patiesiem pret sevi un citiem, t.i., jācenšas dzīvi dzīvot nevis citu atzītos rāmjos, bet tajos, kas atbilst mūsu pašu priekšstatam, par Labo, Slikto; mūsu pašu priekšstatam par Mīlestību, Patiesību un Dievu. Būt Patiesam ir Gaismas bruņinieka priekšrocība.

Vai iespējams būt patiesākiem nekā bijām vakar? - Gaismas bruņinieks nekad nesamierināsies ar sasniegto, jo viņš nepazīst nogurumu sevis nepārtrauktā pilnīgošanās ceļā. Ne grēka apziņa, ne bailes no Tumsas un ne bailes no Dieva dusmām, Dieva soda

stiprina to. Bruņiniekam svešas ir kā savas, tā Dieva dusmas. Bruņinieka ceļu iezīmē Dieva izstarotā Gaisma un Mīlestība. To aizrauj *Kalpošana* un Meklējums (vīlinājums rast Patiesību).

Par Mīlestību var runāt, bet tā būs tikai saruna bez satura, ja Mīlestību neatklāsim darbībā. Tāpēc Gaismas bruņinieka Kalpošana ir saistāma ar dievišķās Mīlestības prieka izjūtu par padarīto sirdī. Var nodzīvot mūžu nepārtraukti kustoties, bet visu to atsver viens mirklis, kurā Tu mīlestības vadīts, otram esi uzlicis roku uz pleca. Kalpot nozīmē darīt Mīlot – Mīlestības atklāšanu mūsu darbos, mūsu attieksmē pret lietām, notikumiem. Kalpošana ir darbība bez vēlmes saņemt augli.

Vai ir kāds sakars Mīlestībai un tādai darbībai, kā vardarbība? Ko nozīmē vardarbība? - Vai tikai piekaušana, nosīšana ir vardarbība?

Gaismas bruņiniekam jāparāda visa savas spējas, cīņā jābūt ārkārtīgi uzmanīgam! - Jāsasprindzina visas maņas un jāapgūst smalka vērotprasme, jo pretinieka ieroči ir daudzveidīgi, rūpīgi atlasīti, dažkārt pat nav saskatāmi. Ienaidnieks ir sapratis, ka Gaismas bruņinieka fiziska pieveikšana nav uzvara.

Vai esam *Nevardarbīgi* pret sevi, ja liekam savām ausīm klausīties sliktu mūziku, rupjības, jēlības, melus; ja liekam savām acīm skatīties asiņainus slaktiņus, neķītras bildes, pornogrāfiju? Vēl sliktāk, ka šāda veida vardarbību pieļaujam pret saviem bērniem, pret saviem skolniekiem – vai runāt par savu pilnību, par mīlestību nav liekulība – kas liekulībai kopīgs ar Gaismas bruņinieku? Pretinieka ieroču smalkums varbūt labāk aptverams, ja tos atpazīstam paša palaistā domformā, kas ne tikai kalpo kā kristalizācijas centrs, kādai riebeklībai, bet bieži ir detonātors slepkavībai, izvarošanai jau no līdzsvara izsistiem. Un ko jūs sakāt par tenkošanu?

Mūsu runa ir skaņa. Bet Vārds radīja Pasauli! Kādu pasauli rada mūsu palaistie vārdi? Varbūt kādu laiku nerunāt? Varbūt jāpadzīvo klusumā? – Paklausīsimies ko mūsu sirds par to saka! Sirdis ātri iemācīsies runāt, ja mēs tajā ieklausīsimies. Klusumā mēs izdzirdēsim arī citas sirdis. Vai Gaismas bruņinieka ceļš nav no sirds uz sirdi?

Paņemiet visas, piemēram, devītās klases skolnieka (sava bērna) mācību grāmatas. Vai varat tās pacelt? Mēs uztraucamies par smagām skolas somām un greizām bērnu mugurām, bet kas

uztrauksies par greiziem prātiem, sadragātu psihi un neatvērtām sirdīm?! Kas ir šī smagā soma? – Vai tajā ir arī Mīlestība, un kā tur ir ar Vardarbību?

Man gribās parunāt par vēl vienu Gaismas bruņinieka aspektu, – *Mieru*. Grūti ir uzturēt līdzsvaru, uzturēt Mieru, kad Debesis plaisā un Zeme vaid! Miers un līdzsvars ir pamats pacietībai, pamats harmonijai, tātad arī Pareizai rīcībai. Kurš vēlas rīkoties nepareizi? Kur der sasteigtība? Vai tā nav rada pārsteidzībai? Miers nav nāve. Miers ir arī mīlošas sirds liksmē. Miers ir drošība. Pavērosim skaidras nakts debesis! – vai izjūtat mirdzošo zvaigžņu, neskaitāmo galaktiku dievišķīgo bezgalības mieru? Bet vai šis miers ir pretrunā ar planētu, zvaigžņu kopu savstarpējo kustību, vai dinamiskiem procesiem uz Saules? Gaismas bruņinieks savu spēku rod Mierā! Mierā tas pieveiks savu pretinieku neizvilcis zobenu! Miers ir bruņinieka labākais ierocis, labākais darba rīks, labākā metode. Mierā ir Mīlestība, tātad arī Patiesība.

Pareiza rīcība rodas ja darbība pamatota Mīlestībā – respektīvi, ja caur to izpaužas mūsu, kā cilvēku, būtība. Tas ir iekšējs nosacījums. Bet *Pareiza rīcība* nozīmē arī pareizi uzvesties, jeb godam „spēlēt lomu”, kuru esam uzņēmušies. Tas nozīmē pildīt savu pienākumu pret savu Dzimteni; pret savu ģimeni: būt labam tēvam, mātei, bērnam; pret savu tēvu un māti; pret savu profesiju, kolēģiem, draugiem. Šie pienākumi mums jāpilda pēc iespējas labāk! Kas to mums traucē? – Gribulīši mūsos, naidis, kas ceļas no tā, ka netiek pie gribētā; nepiesātināmība, alkatība, jo gribās vēl un vēl! Un kur nu vēl pieķeršanās, kas nāk no tā, ka tas ir Mans! – kādreiz pieķeršanos lietām, kādam cilvēkam (bērnam, sievai) kļūdaini sauc par mīlestību. Tas viss rodas no pārliecības, kas valda vairākuma apziņā, ka mūsu būtība ir fiziskais ķermenis. Gaismas bruņiniekam ir jāatbrīvojas no šī ierobežojuma, kas patiesībā ir sevis nenovērtēšana. Ir jātic savai dievišķībai!

Vai *Mīlestība*, *Patiesība*, *Pareiza rīcība*, *Miers*, *Nevardarbība* nav tās vērtības, kurās jādzīvo Skolotājam, lai Kalpotu nākamībai?

Es gribu būt Gaismas bruņinieks! Es vēlos vērst savu domu pretim mūžībai un tapt par laiku sateces vietu. Vēlos iepazīt daudzdimensionālās telpas bezgalīgās mijiedarbības, tapt tajā par mezgla punktu! Lai katrā tagadnes mirklī manī sastopas vakardiena

ar rītdienu un mana sirds pukstētu visās pasaulēs, visos laikos! Es vēlos būt Gaisma, jo vai gan man uztvert gaismu, ja pats tas neesmu?! Dod, Dieviņ, kopā ar Tevi būt, būt Tevī! Atklājies manī! Es vēlos būt Tava griba, Tavs prieks, Tava laime! Es vēlos būt pati Patiesība, jo vai par Patiesību neesot es spēšu jebkad apgūt to?! Es vēlos būt pati Mīlestība, - vai gan citādi es spēšu Mīlēt un vai kāds mīlēs arī mani?!

Vai spēšu? Vai es varēšu vienmēr būt godīgs un nekad nemelot? Vai es spēšu vienmēr uzturēt skaidru apziņu un vērst to pretim izzīņai? Bet ko darīt ar domām, kas nepārtraukti auļo no vienas lietas pie citas – kā sakoncentrēt domu, kā uzturēt to tīru? Vai Gaismas bruņiniekam jāizvairās no pārbaudījumiem? Un kā ir ar sirdi? Kā to vērot? – vai nepietiek tikai ar zināšanu apguvi? Lai nezaudētu uzņēmību, ir nepieciešama stipra griba! Es to attīstīšu! Es mācīšos strādāt, izkopšu savu prasmī un nebaidīšos no grūtībām! Būšu nesavtīgs, uzmanīgs, sirsnīgs un iejūtīgs, jo zinu kāda ir mana atbildība. Kā novērtēt savu varēšanu un kā nekļūt iedomīgam? Ja vēlos būt mūžībā, vai man darbi nav jāplāno mūžībai? Kā visu to vienot? – Kā panākt domas, runas un darbu vienotību? Jautājumu daudz! Tie nenāk no šaubām, bet vedina mērķtiecīgai darbībai.

Es vēlos būt Gaismas bruņinieks, jo mana sūtība - būt skolotājam! Gaisma rada Gaismu, Mīlestība - Mīlestību, bet Patiesība – Patiesību!

Literatūra:

Paolu Koelju, Ceļa vārdi Gaismas bruņiniekam, Jāņa Rozes apgāds, 2000.g.;
Воспитание и образованию – М.: Сфера, 1999.б Серрия «Мир Агни-Йоги»;
Satja Sai Baba, Sathya Sai Newsletter, USA, Fall 1994.

Sirds izglītošana caur ētiku, ka attīstāmu īpašību kopumu un kalpošanu

Referāts 2005. gada Maskavā Humānās pedagoģijas konferencē. Publicēts krievu valodā: Роде, Ояр (2005) Образование Сердца через этику и служение. Педагогический вестник Три ключа. - 9/2005 – Москва: Издательский Дом Шалвы Амонашвили.

Man ir tāda sajūta, ka tikai vakar un nevis pirms gada daļījos ar jums pārdomās par Gaismas bruņinieku. Tāpēc šodien dabīgā kārtā sanāk turpināt iesāktu domu – jo vai gan vari tapt par Gaismas

bruņinieku, ja neattīsti savu sirdi – neizglīto to? Manuprāt, sirds izglītojas caur pieredzi, kura uzkrājas praktizējot mīlestību un te, savukārt lieti noder zināšanas, kuras mums var dot prāts. Prāts ir labs instruments - prasmīgam tas var palīdzēt atvērt sirdi. Lai prāts mums šodien palīdz ieskatīties citu cilvēku pieredzē, salīdzināt to ar savu un varbūt sameklēt sev piederīgas Ceļa norādes.

Pārdomas par sirds izglītošanu man veidojās, sarunājoties ar savu Gaismas skolotāju. Man likās, ka pareizi būtu neslēpt to, jo Skolotāja klātbūtnes spēks, viņa mīlestība, neapšaubāmi, vairāk vai mazāk lika atklāties domai tādai, kādu es vēlos to sniegt jums .

izklāsta plāns:

- a)** Vispirms mēs apcerēsīm to, ko nozīmē sirds izglītošana;
- b)** Pēc tam runāsim par mīlestības atklāšanās veidiem, izpausmēm un par attīstāmo īpašību kopumu.

saruna

- a)** Mans Skolotāj, gribu runāt ar Tevi, visai personīgu motīvu vadīts - gribu apjaust sava gara briedumu, labāk aptvert, kas būtu vēl darāms sirds izglītošanai. Esmu pieņēmis, šo ceļu ejot, tās norāžu zīmes, kuras Helēna Rēriha izlikusi, saņēmot mācību no cilvēces Baltajiem brāļiem , un nosaukusi par „Dzīvo ētiku”. Tur sanāk, ka sirds un ētika ir savā starpā ļoti cieši saistītas. Taču brīžam man šķiet, ka par ētiku nemaz nevajadzētu runāt. – Skolotāj, vai tad tai izpratnei par attiecībām starp cilvēkiem, cilvēkiem un Dievu, cilvēkiem un „jaunāko brāli” , jeb dabas lietām ap mums, kādas tās atklājas „Dzīvā Ētikas” mācībā, nebūtu jābūt kaut kam pašām par sevi saprotamām, neapspriežamām? Vai tam, kas ir kā augsne dievišķai mīlestībai, nebūtu jābūt nu kaut kam tādām kā gais, kuru elpojam, zeme par ko staigājam? Jā! Laikam jau vēl nē, jo tad par to klusētu. Arī man ir nepieciešama šī saruna – tā varētu man atklāt, kas man jau ir sirdī un kas tikai vēl prātā.

Skolotāj, man radās daži jautājumi: Vispirms jau, vai pareizi daru, meklējot sirds izglītošanas aspektus ētikā? Es izglītošanu saprotu kā sirds atvēršanu kas, manuprāt, nenozīmē neko citu, kā iemācīties mīlēt? Mīlēt bez nosacījumiem! Ne tāpēc mīlēt ka mīlestības objekts pieder man, vai nācis no manis, vai tāpēc, ka tas man palīdz dzīvot, dara man patīkamas lietas vai, vienkārši, ir vajadzīgs. Esmu dzirdējis, ka nosacījumu mīlestību nebūtu pareizi

saukt par mīlestību, bet par pieķeršanos, kas faktiski ir šauri fokusēts stars, kas atduras tikai vienā, konkrētajā objektā un parasti neiziet ārpus tā. Tās avots meklējams mūsu egoismā. Manuprāt, mīlestība ir kaut kādas īpašas enerģijas forma, kura vienojot cilvēkus, vieno pasauli; kura gan satur kopā daļiņas atomos, gan liek planētām ap zvaigznēm griezties; kura ir visa radītā un arī paša radīšanas procesa pamatā – kaut kā dievišķa izpausme. Vai ne tā? Un tāpēc parunāsim par to, kā šī dievišķīguma izpausme - Mīlestība atklājas cilvēkā, caur kādiem aspektiem.

b) Gadu atpakaļ, kad apcerēju Gaismas bruņinieka jeb Gaismas skolotāja iezīmes, radās apgalvojums, ka viena no mīlestības māsām ir Patiesība. Tā ir tik tuva Mīlestībai, ka tādā dziļākā izpratnē, izpausmē faktiski ir viens un tas pats. Skolotāj, saki, vai attīstoties jūtām Patiesība un Mīlestība kādreiz nesaplūdīs? Patiesība jau nav tikai tā, ka ir Saule, ir Zeme, bet tā ietver sevi arī saiti, kas vieno tās un vieno mūs ar šīm lietām, pat apvieno. Šī saite jeb saplūsme ir tā, kas atklāj mums šīs lietas un vai tā nav vispilnīgākā mīlestībā? Mīlestība ir pamats vispilnīgākai izziņai, tātad arī intelekta, prāta aptvertai sfērai. Kāds dižs vīrs ir teicis: *ja mēs patiesi vēlamies pieredzēt dievišķo mīlestību, mums jāsaprot, ko nozīmē miers, ja gribam iet miera ceļu, mums jāuzņemas garīgā pienākuma ceļš. Un, ja gribam iet pa Garīgā pienākuma ceļu, mums jāatzīst Patiesības ceļš.*

„Dzīvās ētikas” mācībā Patiesības ceļam izliktas pavisam vienkāršas ceļa zīmes. Lūk, dažas no tām:

- mācīsimies domāt;
- attīrīsim savas domas un rīcību;
- nezaudēsim vadošās domas apziņu;
- rūpēsimies vienmēr par skaidru apziņu;
- vērsīsim apziņu pretim izziņai;
- apgūsīm zināšanas, nodarbosīsimies ar pētniecību;
- būsim vērīgi, izkopsīm uzmanību;
- vērosīm sirdi;
- būsim godīgi;
- nemelosīm;
- nelietosīm neķītrus vārdus, rakstus, attēlus;
- atklāsim sevī aizspriedumus;

- neizvairīsimies no pārbaudījumiem;
- nejausim nelokāmību ar stūrgalvību.

Skolotāj, vai es neesmu pārāk iedomīgs, ja teikšu, ka dažas no šīm zīmēm esmu atstājis jau aiz sevis? Kuras man vēl priekšā? Nav viegli uzturēt vadošo domu, ja domas, kā nakts tauriņi šaudās te pie vienas, te otras ugunīņās! Un vai mani vide, kurā patreiz dzīvoju nepiespiež man reizēm samelot? Es zinu, ka tam nav attaisnojuma, bet, kad sakrājušies šķēršļi manam darbam, tad reizēm krītu kārdinājumā, piemēram, piemānīt birokrātus. Bet vai patiesībā tas nav man uzliktais pārbaudījums, no kura cenšos izvairīties? Dažkārt man pārmet neieklausīšanos – varbūt tiešām es neredzu savu aizspriedumainu stūrgalvību? Bet varbūt tā ir nelokāmība?

Mēs sākam pierast pie domas, ka radītais nevar nesaturēt pašu Radītāju. Tas nozīmē, ka visās lietās ir Radītājs, tātad arī Mīlestība. Jā tā, tad Mīlestība ir iemesls rezonansei, parādībai kad sasaucas līdzīgi noskaņoti mūzikas instrumenti - līdzīgais rezonē ar līdzīgo vai līdzīgajā. Dižais filozofs Kants konstatē, ka acs uztver gaismu, jo tā pati ir gaisma! Šķiet, ka esam atraduši vēl vienu Mīlestības atklāšanas pazīmi – tā ir abpusējība un saplūsme.

Kādas ceļa zīmes mums izlikusi Helēna?

- vienosimies (*būsim redzīgi - es esmu Tu un Tu esi es, mums ir viens mērķis*), *būsim vienoti briesmās, uzvarās;*
- nepazemosim nevienu - *ne tos, kuri iet viensolī, ne tos, kuri iet aiz Tevis, arī "jaunāko brāli" ne -uzrunāsim to!*
- attīstīsim uztveres jūtīgumu, spējas;
- būsim uzmanīgi pret citiem, pieklājīgi, sirsnīgi, iejūtīgi, attīstīsim līdzjūtību, līdzcietību (nejausim līdzcietību ar sentimentalitāti);
- apzināsimies atbildību;
- būsim vērīgi un modri pret ienaidnieku;
- apzināsimies savu varēšanu, savu vietu, taču nepārvērtēsim sevi, nekļūsim iedomīgi, nepārieliēsim arī citus, tā radot pamatu iedomībai; neabsolutizēsim ne savas, ne citu domas, spriedumus;
- attīstīsim un saglabāsim nesavtīgu apziņu - skaudība (kaut šķietami visnenožīmīgākā) ir pirmā pazīme tam, ka esam savtīgi;
- apturēsim vardarbību jebkurā izpausmes formā, nodrošināsim izvēles brīvību;

- būsīm atvērti visiem plāniem (visām pasaulēm) , ļausim sevi vienot LIELAJĀ KOPDARBĀ

Man nemaz nav viegli atbraukt te uz Maskavu, uz gadskārtējo konferenci, bet nu jau trīs gadus pēc kārtas es tomēr esmu šeit. Esmu šeit, jo doma vien, ka atkal būšu kopā ar jums mani ielīkmo, mani priecē kopdarba izjūta!

Nākošo mīlestības pazīmes meklēšanu es vēlos sākt ar kāda cienījama vīra vārdiem: *Kad mīlestība sevī ietver vairāk un vairāk, tad vairāk un vairāk esības tie padarītas par Vienu.*

Vai patiesi mīlot cilvēkam nešķiet, ka Viss ir mīļš. Kad mīlu, manas jūtas iziet ārpus konkrēta objekta, tās paplašinās un patīkamās trīsās, kas pārņem mūsu augumu, rodas vēlme apskaut visu pasauli. Izskatās, ka vēl viena mīlestības pazīme ir rodama tās tieksmē izplesties visās telpas dimensijās, tieksmē aptvert visus, visus esības plānus. Vai vērsot apziņu uz ārpus mums stāvošām un pat bezgalīgi tālu stāvošām lietām, mēs nestrādāsim arī ar savu sirdi? Varbūt tāpēc Baltie cilvēces brāļi mūs aicina:

- pievērst uzmanību vienlīdz tuvām un tālām pasaulēm;
- attīstīt mijiedarbības bezgalības izjūtu telpā;
- paplašināt apziņu;
- apzināties psihiskās enerģijas klātbūtni, lomū, spēku;
- apzināties “jaunākā brāļa” esamību, - mūsu uzdevums ir palīdzēt un nevis atgrūst, nonāvēt, iznīcināt;
- apzināties, ka zem mums ir tik pat liels plašums, kā virs mums; *faktiski neviens nav zem mums un neviens nav virs mums - katrs ir savā vieta un kopā mēs esam viens vesels;*

- uzņemties atbildību - *Visas norises, kuras mēs domājam realizēt fiziskā plāna šķietami ierobežotā telpā, sagatavo realizēšanās nosacījumus smalkāko enerģiju plānos un var tikt realizētas neatkarīgi no mums;*

- domāt par Dievu , Visumu, Pasauli, Cilvēci, Tautu;

Tik tiešām, vai var iedomāties kaut ko vēl aptverošāku kā Dievu? Esmu dzirdējis sakām:

Kur ir mīlestība, tur klāt samanāms Dievs. Dievs ir augstākais mīlestības iemiesojums. Viņu var pazīt un uzrunāt, sasniegt un iegūt vienīgi caur mīlestību.

Vai Vienībā esot varam ko atdalīt? Man tādos mirkļos zūd attāluma mērs.

Ir vēl viena dimensija, kuru esam raduši atdalīt – laika dimensija. Vai tie paši spriedumu par Mīlestības un attāluma mijiedarbību nav attiecināmi arī uz Mīlestību un laiku? Vai Mīlestībā arī laiks nepazūd? – dzīvots tiek tikai tagadnes laimei. Kad sirds ir atvērusies Mīlestībai, es nejutu ne vakardienu, ne rītdienu, esmu fokusējies dzīves mirkļiem, kuri tek viens aiz otra un, kurus es saucu par tagadni. Protams, ka tajos ir iekšā pagātne, jo esmu taču kaut kad gājis uz šo svētlaimi, ilgi gājis. Tas pats sakāms ir par nākotni, lai cik bezgalīgi tāla tā nebūtu, tā neveidosies uz šo laimi?

Skolotāj, tas ved uz domām, ka cita Mīlestības raksturojoša īpašība ir nepārtrauktība, jeb bezgalība laikā. Vai te nerodas it kā pretruna tam, ka vēl vakar es mīlēju, bet šodien mēs jau šķiramies, jo vairs viens otru nemīlam? - Jo sanāca taču tā: ja patiesi mīlam, tad nevar būt tā, ka rīt vairs nemīlēsim. Vienu, laikam, varam droši apgalvot: sirds izglītība saistāma ar laika dimensiju, tās izjūtas trenēšanu. Mahatmātas dod sekojošas norādes:

- apzināsimies mijiedarbības bezgalību laikā;
- savus darbus plānosim mūžībai - *centīsimies saskatīt tos aizsākamies bezgala tālā "vakardienā" un saskatīt tos turpināmieš bezgala tālā "rītdienā"*;
- nebaidīsimies no nākotnes - vērsīsim domu tai pretīm;
- neizšķiedīsim laiku - *nedzīvots laiks*;
- būsīm precīzi, mācīsimies izprast laika nozīmi;
- iedibināsim sevī vispārēju, nemainīgu, ilgstošu mieru, būsīm līdzsvaroti.

Vēlos pateikt arī to, ko par laiku saka Satja Sai – mana izpratnē dziž skolotājs: *Ja jūs gribat labu nākotni, jums vienmēr vajadzētu vēltīt uzmanību tagadnei. Lai ko labu jūs esat saņēmis no citiem, jums to vienmēr vajadzētu atcerēties. Nākotne atrodas tagadnē...Ja jūs pašreiz aizmirstat, ko labu esat saņēmuši pagātnē, jums nekad nebūs laba nākotne.*

Droši vien var atrast vēl citas pazīmes, caur kurām mēs varam vērot savu sirdi, attīstīt to. Vai drīkstam izlaist tādu būtisku no Mīlestības izrietošu attiecību izpausmi, kā došanu otram jeb

pašsaprotamu kalpošanu. Manis jau pieminētais vīrs saka tā: *Dievs kalpo cilvēkam, lai cilvēks varētu kalpot citām būtnēm*. Mūs dzejnieks Jānis Rainis kalpošanas nozīmi izteicis trīs vārdos: *dots, devējam neatņemams!* Lūk, arī dažas Dzīvās ētikas norādes:

- būsīm izpalīdzīgi;
- būsīm pašai dziedīgi;
- pildīsim solījumus;
- izkopsim prasmi;
- mācīsimies strādāt;
- ir nepieciešama darbība - nejauksim mieru ar bezdarbību (*bezdarbības pārgudrība ir viskaitīgākā*);
- nebaidīsimies no grūtībām;
- nezaudēsim uzņēmību - *ja zinām savu uzdevumu, bet nav ne jausmas kā to veikt un tādejādi tas liekas pat neveicams, sāksim to ar šķietami neatbilstošu lietu un mēs sasniegsim mērķi!*
- pielietosim savas zināšanas radoši - būsīm Radītāji;
- attīstīsim gribu, darbosimies tās vadīti;
- būsīm patstāvīgi, pildot savu uzdevumu, *jo tā vislabāk uzkrāt pieredzi (nebaudies kļūdīties)*;
- nebaidīsimies no cīņas būsīm drošsirdīgi, vīrišķīgi; nejauksim vīrišķību ar pašaisardzību;
- būsīm vērīgi, modri - brīdināsim par briesmām;
- nebūsīm augstprātīgi;
- būsīm taupīgi;
- būsīm uzmanīgi pret sevi - uzturēsim muskuļu, prāta un jūtu līdzsvaru;
- saudzēsim veselību - sadalīsim spēkus;
- visātrākā virzība notiek tad, kad savu darbu šodien balstam ne uz vakar paveikto, nostiprināto, pārbaudīto, bet uz vēl nerealizētu ideju.

Skolotāj, man ļoti patīk šie īsie teikumi, kuros es jūtu Mīlestību! Vai man nevajadzētu tos saviem skolniekiem kā baušļus no galvas likt iemācīties? man pašam tie ir jāiemācās un tajos jādzīvo!

Paldies, skolotāj, Dievam, ka ir tāds abpusējības princips, jeb likums – tas ļauj ne tikai atvērtai sirdij izpausties noteiktās darbībās, attieksmēs, bet arī otrādi – veidojot noteiktas attiecības ar sevi un pasauli, reizēm sevi disciplinējot, reizēm atraisot, izglītot sirdi.

Literatūra

Satja, Sai runas 4. -309. lpp., 8 – 181.lpp.;

Veseluma meklējums bērnos

Referāts. - 48. Jauno zinātnieku konferencē, Daugavpils Universitāte, 2006.27. – 28.04.

Kopsavilkums

Meklējums, kā Veselums izpaužas mūsu bērnos.

Mēģinām atrast to, kas viņā ir tas veselais, kas raksturo viņu kā personību, kā būtņi, kas atnākusi uz Zemi ar konkrētu uzdevumu un to īpašību, dotumu kopumu, ko tas paņēmis sev līdz.

Kā to atrast? Izsens zināmas un labi izpētīta ir cilvēka dzimšanas brīdī tuvāko kosmisko objektu stāvokļa loma cilvēka dzīves sakarībās – ar to nodarbojas astroloģija. Paralēli astroloģiskiem pētījumiem veicām arī auru izpēti. Šos pētījumu rezultātus salīdzinājām ar paša bērna izteikumiem, vecāku, skolotāju un skolu psihologu vērojumiem.

Pētījuma secinājumi:

1. Ir liela ticamība auras un astroloģiskiem pētījumiem;
2. Pētot auras un astroloģiskās kartes, iespējams noteikt bērna rīcības patiesos iemeslus;
3. Paveras netradicionāli jauna iespēja vecāku un skolas sadarbībai;
4. Var tikt veikta bērna agrīna profesionālās orientācijas prognozēšana vai misijas atklāšana (būtu jāseko skolas, vecāku un bērna kopdarbam vajadzīgo „darba rīku” apgūšanai, kopīgi jāaplāno mācību process);
5. Auras un astroloģisko karšu pētīšana atklāj jaunu iespēju cilvēka būtības noteikšanai un iezīmē jaunu ceļu pedagoģijā;
6. Ir jāturpina pieredzes uzkrāšana pētījumu rezultātu izmantošanā praksē.

Research of entirety in the child

There is being searched for the entirety, that characterizes the child as a personality, as a being, that has come to the Earth with a certain exercise, i.e. the entirety of qualities and abilities, that he has took with him.

How to find that? First – through astrology (it is explored, that the planets, at the moment of child's birth, play a very important role in human life, the second – through research of auras (the results was compared with child's statements, parent's, teacher's and psychologist's observations).

Conclusion:

1. Research of aura and astrology has strong reliability;
2. It is possible see the real reason of child's action trough astrological maps;
3. A new, untraditional chance is being find for school and parents to communicate;
4. Child's mission and career-guidance can be revealed precocious (school, parents and child should make team work to find the real „tool”, and to plan the study process together;
5. The research of aura and astrological maps gives a new chance to find the essence of human. It discovers anew way in pedagogy.
6. Parents and school should change with experience in work with children.

Kay words: Entirety; Child; Mission; Astrology; Aura.

Ievads

Pat filosofijai ne reti nepieciešami racionāli argumenti, nerunājot nemaz par zinātni tradicionālā izpratnē! Kura tad ir tā izziņas joma, kura tver pasauli Veselumā – reliģija, māksla? Varbūt pedagoģija? „*Pēc Reliģiskās apziņas formas, Pedagoģiskā apziņa ir visaugstākā apziņas forma...*” secina Š.Amonašvili savā traktātā par gara varoņiem. [Amonašvili 2003: 31]

. Manuprāt, pedagogam jābūt gan filozofam, gan māksliniekam, gan ticīgam. Vai man kā pedagogam nav jādomā par to, kas ir kas un kā mēs nonākam pie tā, kas ir kas; vai es kā pedagogs bieži nevadus no tiešas uztveres un „negleztņoju” klases vidi; vai man, piemēram, risinot problēmsituācijas, jāizslēdz intuīcija;

vai man, kad bērns pēkšņi atklāj: „Skolotāj, bet es esmu šo dzīves situāciju, jau izdzīvojusi”, nav jāpieņem, ka tas tiešām tā varētu būt?

1. Veselums

Man patīk (tas neskan šaurā nozīmē, zinātniski, bet, izejot no augstāk izteiktiem spriedumiem, noteikti pedagoģiski) Veseluma ideja. „*Neviens cilvēks nav lieta par sevi. Neviena pasaule, neviena molekula nevar eksistēt bez citām pasaulēm un molekulām. Katra būtne, pasaule, vai molekula ir atkarīga no citām būtnēm, pasaulēm un molekulām, bez kurām to eksistence nevarēs turpināties*” raksta, atklājot cilvēka iekšējās un ārējās pasaules Vienību, Lobsangs Rampa [Lobsangs Rampa 1995: 13]. Esmu pārliecināts, ka Veseluma ideja, rodot arvien vairāk atsaucīgus prātus un sirdis, liks pārskatīt pierastās zinātnes vecās paradigmas. Un tad arī pedagoģiju sauks par zinātņi, jo kā var, piemēram, Veselumā runāt par bērnu, neietverot jēdzienus *patīk, nepatīk, labs, skaists, mīlestība, Dievs* u.c.? Šķiet, ka pasaules filozofiskā doma patiesi ir nogājusi attīstības spirāles loku un nonākusi atpakaļ pie Platona idejām par materiālās un garīgās pasaules vienību [Stepons Stulginskis 89] (vai pie gara un matērijas vienības – garamatērijas, Dzīvās ētikas mācībā). Tas bija laiks, kad izziņa nebija sadalījusi pasauli izziņas priekšmetos; kad tika atzīts kaut kas ārpus laika un telpas pastāvošs. Nu ir nākušas klāt idejas par ekosistēmas veselumu, par sabiedrības Veselumu, par Visuma Veselumu, par Visumu cilvēkā - cilvēku dēvē par mikrokosmosu, kurš savās izpausmēs līdzīgs makrokosmosam [Stepons Stulginskis 82]. Var teikt, ka katra mūsu ķermeņa šūna ar neredzamiem nervu pavedieniem saistīta ar atomiem un lietām mums apkārt, ar mūsu Zemi, Sauli un zvaigznēm Visumā – gaismas diegiem esam pie Mīlestības avota piesieti. Ir velti bārstīt frāzes par Dievu mūsos, ja dzīvi organizējot, to faktiski ignorējam. Jāmeklē Visā Veselumu un to, kā Veselums izpaužas mūsos, mūsu bērnos, mūsu dzīvē, mūsu attiecībās ar Pasauli. Veselumā ir rodama Mīlestība, Patiesība un otrādi – caur Mīlestību Veselumā rodama Patiesība.

2. Veselums bērna audzēšanā

Lai, Šalvas Amonašvili vārdiem sakot, nodarbotos ar „audzēšanu” mums jāpēta kā augsne, kurā audzējams mūsu stāds, gan mijiedarbības ar tuvāko un tālāko apkārtni - jāmeģina saskatīt

tas, kā Visums atspulgo pašā stādā. Mums, pašiem augušiem saskaldītā, diferencētā pasaulē, tas nav viegli. Dažs sāk ar diferencētā „integrēšanu” – vienkāršākā variantā integrējot mācību priekšmetus. Varbūt nav slikts sākums, bet kur šajā integrācijā ir bērns? Manuprāt, neviss jāsāk ar priekšmetu integrēšanu (vai „nesadalītam” bērnam tie maz vajadzīgi?), bet ar bērnu, kā veselumu. Kad būsim to sev konstatējuši, tad arī varbūt ieraudzīsim, kā šai jaunatklātai Veseluma nesējai (varbūt arī paudējai) varam palīdzēt. Tāpēc es atkal atgriezīšos pie nezinātniska termina: man patīk - man patīk ideja, ka visa mūsu darba sākums ir bērns. Ka jāmeklē viņā tas veselais, kas raksturo viņu kā personību, kā būtni, kas atnākusi uz Zemi ar konkrētu uzdevumu. Jāatrod viņā to īpašību, to dotumu kopums, ko tas paņēmis līdz uz Zemi, lai varētu veikt to, ko pats galu galā ir uzņēmies. Pats bērns to ne vienmēr pateiks. Kā to atrast? Izsens zināmas un labi izpētītas ir cilvēka dzimšanas brīdī tuvāko kosmisko objektu stāvokļa loma cilvēka dzīves sakarībās – ar to nodarbojas astroloģija. Varbūt mums būtu astroloģiski jāpēta bērns?

Pēdējā laikā daudz tiek runāts par jaunu bērnu atnākšanu uz Zemes. Ir pat tiem dots nosaukums: indīgo un kristāliskie bērni [Li Kerols 2004: 25]. Nosaukums cēlies no jaunas pamatkrāsas parādīšanos jaundzimušo aurās. „*Viss atspoguļojas aurā. Tā ir Augstākā Es, ja vēlaties, dvēseles indikators*”, raksta L.Rampa [Lobsangs Rampa 1995:23]. Pētnieki apgalvo, ka jaunās krāsas aurās norāda, ka šiem bērniem uz Zemes ir īpaša misija - šie bērni nāk šajā pasaulē, kā personības, kurām jāmaina vecās attiecības un jāieliek pamats jaunai sabiedrībai [Li Kerols 2004: 264.-265]. Jaunajiem bērniem viss ir iedots, lai to veiktu. Taču bērni nāk uz planētu ar aizplīvurotu apziņu – viņiem jāiedzīvojas esošajās attiecībās. Mums jārada apstākļi tam, lai bērni varētu no šī plīvura atbrīvoties. Šķiet, ka palīdzēt mēs varētu, paralēli astroloģiskiem pētījumiem veicot arī auru izpēti. „*Mēs ienākam pasaulē ar noteiktām potenciālām iespējām un tieksmēm, ko uzrāda auras krāsas*”, apgalvo L.Rampa [Lobsangs Rampa 1995: 37]. Dažkārt tiek apgalvots, ka auras krāsu dinamiskā mainīguma dēļ, to pētījumiem ir tikai ikdienišķu problēmu risināšanas jēga. „*Krāsa, protams, mainās atkarībā no noskaņojuma, bet pamatkrāsas var izmainīties vienīgi*

gadījumā, ja cilvēks uzlabo savu raksturu”, apliecina auru pētnieki [Lobsangs Rampa 1995: 38].

3. Mūsu pētījumi

Mēs savā skolā auras pētījām diviem paņēmiem: ar īpašu aparāturu enerģētisko lauku mērīšanai un iegūto datu apstrādi uz datora, un tiešu gaišreģa vērojumu. Pilnīgāka ir gaišreģa dotā aina, jo tā sniedz arī redzētā skaidrojumu. Paralēli strādājām pie bērnu astroloģiskās izpētes. Astroloģija ir zinātne, kas pētījusi un sakārtojusi mūsu saites un mijiedarbības ar tuvāko un tālāko kosmosu, tātad mēģina atklāt mūs Veselumā. Tuvās apkārtnes saites, bērna apziņu, viņa priekšstatus un izpratni pētījām vērojot bērnu, runājot ar viņu, kā arī aptaujājot vecākus, skolotājus, uzklāusot skolu psihologu. Lai labāk izvērtētu rezultātus, sakārtoju tos pēc sekojošiem raksturojumiem:

1. Emocionālais raksturojums;
2. Atmiņa;
3. Uzmanība;
4. Izpratne;
5. Intereses;
6. Orientācija (Humanitāra, eksakta);
7. Darba mīlestība;
8. Darba spējas;
9. Veselība;
10. Kontaktēšanās ar citiem bērniem (cilvēkiem);
11. Aktivitāte;
12. Uzvedība;
13. Humora izjūta.

Raksturojumus jeb jautājumus izvēlējās tādas, kas spētu vienot visus augšup minētajos pētījuma virzienus. Atsevišķi ir izdalāma saruna ar pašu bērnu par pamatvērtībām, par viņa attieksmi pret lietām, parādībām sabiedrībā un tamlīdzīgi.

Iegūtās atbildes sakārtoju tabulā un meklēju sakritības. Atklājās interesanta likumība: ja kaut kur nebija saskaņa, tad tikai ar klasiskā psihologa iegūtajiem rezultātiem. Acīmredzot, tradicionālie psihologu testi bez tieša un pietiekami ilgstoša pētījuma ne vienmēr,

konkrētam bērnam ir patiesi. Turpretī vecāku, skolotāju vērojumi un bērna paša atzinumi savstarpēji saskanēja gandrīz visos gadījumos.

Ziņojuma apjoms neļauj aplūkot un analizēt visus aspektus un vai tas arī ir vajadzīgs. Manuprāt, svarīgi šobrīd ir pastāstīt par metodi un tās būtību un to var ar dažu piemēru palīdzību. No augšūpminēto jautājumu grupas izvēlējos trīs raksturojošos lielumus: *Emocionālo, darba spējas, orientāciju* (tabulā horizontāli), īsi aprakstot katrā vērojumā iegūto (vertikāli) vienam konkrētam bērnam:

Raksturojums	<i>Emocionālais raksturojums</i>	<i>Darba spējas;</i>	<i>Orientācija (Humanitāra, eksakta);</i>
Auras pētījumi	Atvērta, augsti attīstīts jūtīgums, dusmas, drūmas domas	Augsti attīstīts intelekts, prāta radīšanas spējas.	Skatuves māksla, informācijas sniedzēja
Astroloģiskie pētījumi	Emocionāla, mīļa, maiga, nav greizsirdīga, var būt ietiepīga	iedzimts potenciāls,	Humanitārās – māksla; Potenciāls izdevējs, ārsts, astrologs, arhitekts, dizaineris
Tradicionālā psihologa vērtējums	Emocionāla, jūtīga, bieži raud, svarīgs citu vērtējums	Visprecīzāk uzdevumu spēj veikt sākumā, beigās samazinās, t. sk., arī darba produktivitāte	
Bērna pašvērtējums	Katru dienu esmu ļoti priecīga (pateikts pēc 3 mēnešiem pēc sarunas ar vecākiem)	Es varu daudz zīmēt; Es spēju koncentrēties darbam.	Man patīk mākslas, arī fizika
Skolotāja vērojums	Ļoti emocionāla, dažkārt ietiepīga (dažkārt līdz asarām), tajā pat laikā optimistiska, laipna, piemīlīga.	Intelektuāli attīstīta ar lielu darba spēju, taču atkarīgu no emocionālā stāvokļa; Labas, bet momentā pazūd tiklīdz kāda lieta liekas grūta vai nesaprotama – “bailēm lielas acis”	Loģisks prāts; Radoša, attīstīta fantāzija, tēlainā domāšana krāsās; Apdāvināta mūzikā.

Vecāku vērojums	Ļoti emocionāla. Dažkārt nesavaldīga, var būt rupja. Prot izteikt savas emocijas vārdos. Jūtīga. Smaidīga.	Ja interesē veicamais darbs – ļoti uzcītīga. Īpaši, ja nav mammas klāt.	Humanitāra. Taču patīk arī matemātika.
------------------------	--	---	--

Izvēlējos tieši šos raksturojošos lielumus, jo tie tieši saistīti ar divām lietām: bērna nelīdzsvaroto emocionālo stāvokli – priecīga, piemīlīga un gražīga, raudulīga, rupja un mūža uzdevuma jeb misijas meklējumiem.

4. Daži pētījuma praktiskie aspekti

Šim bērnam aura ļoti simetriska, pamatkrāsa indigo, taču to kropļo dažādu toņu pelēkas mēles – vecāku rupjš spiedienu, kura pamatā vecāku bailes par savu bērnu, kā arī mammas dzemdību bailes. Es darbā ar bērnu atklāju, ka viņa patstāvību kāds ierobežo. Iepazinis bērna labās spējas loģikā (mācu matemātiku), es konstatēju, ka viņš vēlas atbalstu pat tajās situācijās, kuras tam faktiski nav par grūtu. Sapratu, ka mājās viņam neļauj pašam tikt ar problēmām galā. Arī citi skolotāji apstiprināja, to, ka jūt vecāku aktīvu līdzdalību mājas darbu izpildē. It kā būtu jāprietiek par vecāku palīdzību, bet šoreiz tā izskatījās pārlieku liela, kura neļāva bērnam pašam izvērtēt savas spējas, iegūtos rezultātus, traucēja pašapziņai. (bieži ietiepīgi apgalvoja, ka nesaprot, vai nevar atrisināt vienkāršas problēmas). Sarunā ar bērna mammu, atklājās, ka tiešām mamma, aktīvi iejaucas, sēž blakus bērnam laikā, kad tas pilda skolas mājas darbus. Atklājās fakts, ka mamma pati audzināta baiļu atmosfērā. Ieaudzinātais baiļu sindroms viņai traucē ikdienā. Māte jau pati meklējusi palīdzību pie psihiatra. Protams, ka nav izpalikušas arī dzemdību bailes. Tās jauno sievieti šobrīd attur no otra bērniņa laišanas pasaulē. Es detalizētu atklāju tikai vienu epizodi, lai parādītu cik precīzi auras pētījums sakrīt ar realitāti un to kā var veidoties auglīga sadarbība ar vecākiem. Pēc sarunās ar mammu nu pagājuši daži mēneši – bērns krasi emocionāli līdzsvarojies, neraud, nenīķojas un pats cenšas ar visu tikt galā, ir allaž optimistiski noskaņots, smaidīgs, draudzīgs.

Ko ieteicu mammai? Īsumā, lūk ko: tavs bērns ir personība, kura te nākusi, lai izpaustu sevi un kā pret personību pret to ir jāattiecas. Nepavēlēt, izrunāt, ļaut pašam būt. Pētījumi un novērojumi liecina par tava bērna lielu intelektuālu potenciālu, darba spējām un darba mīlestību, labestību, sirsnību – nebaidies par savu bērnu!

Salīdzinot iegūtos rezultātus darba spēju un orientācijas noteikšanā, var konstatēt, ka kopumā bērns orientēts uz humanitāro jomu pusi. Astroloģisko pētījumu secinājumi sakrīt ar auru pētījumu rezultātiem, kā arī ar skolotāju, vecāku un paša bērna atzinumiem un konkrētajā gadījumā, tas saistās ar radošu darbību, kādā no mākslas jomām. Darba spēju raksturojums liecina, ka bērnam ir liels potenciāls, lai realizētu savu sapni. Tajā pašā laikā pedagogiem un vecākiem ir jāstrādā, lai noņemtu vecāku iesētās baiļu paliekas, varbūt jāgriežas pēc padoma pie skolu psihologa.

Nobeigumā sniegšu paša bērna („indigo bērna”) teikto par pamatvērtībām, par viņa attieksmi pret lietām, parādībām; par viņa sapni:

Mans Dzīves sapnis: kļūt par dziedātāju, mākslinieku; Es ticu, ka Dievs ir un turpināšu eksistenci arī pēc nāves; Pasaulē eksistē gan labais, gan sliktais; Es esmu brīvs un varu izzināt patiesību; Es saprotu daudzas lietas; Es atbildu par savu rīcību tāpēc, ka mani neviens nespiež; Cilvēki galvenokārt ir mīloši; Mans dzīves iemesls ir, lai man un visai pasaulei būtu prieks; Es katru dienu eju pretim savam sapnim.

5. Secinājumi:

1. Ir liela ticamība auras un astroloģiskiem pētījumiem;
2. Pētot auras un astroloģiskās kartes, iespējams noteikt bērna rīcības patiesos iemeslus;
3. Paveras netradicionāli jauna iespēja vecāku un skolas sadarbībai;
4. Var tikt veikta bērna agrīna profesionālās orientācijas prognozēšana vai misijas atklāšana (būtu jāseko skolas, vecāku un bērna kopdarbam vajadzīgo „darba rīku” apgūšanai, kopīgi jāplāno mācību process);
5. Auras un astroloģisko karšu pētīšana atklāj jaunu iespēju cilvēka būtības noteikšanai un iezīmē jaunu ceļu pedagoģijā;

6. Jāturpina pieredzes uzkrāšana pētījumu rezultātu izmantošanā praksē.

Literatūra:

Li Kerols, Džona Toubere, Indigo bērni, izd. Sofija, 2004. (krievu val.),
Lobsangs Rampa, Tu esi mūžīgs, izd. Alberts XII, 1995.,
Stepons Stulģinskis, Ievads Dzīvajā ētikā, izd. "Vieda",
Šalva Amonašvili, Kāpēc dzīvi nenodzīvot kā gara varoņiem, Šalvas Amonašvili izdevniecības nams, Maskava, 2003.

Brīvība

Maskavas VI Starptautiskie Pedagoģiskie Lasījumi. 2007.

Ievads

Nodarbinātības aģentūras pētījumi mūsu valstī atklāj, ka aptuveni 75% skolu beidzēji nezina ko darīt pēc vispārējās izglītības iegūšanas, nezina kādu amatu izvēlēties, kādu dzīves ceļu iet. No tiem, kuriem ir kaut kāds priekšstats par savu nākamo profesiju, par galveno nosacījumu (90%) tās izvēlē atzīst labu atalgojumu. Daļa saklausījušies par labas peļņās iespējām ārzemēs (Īrijā), cer tur atrast „apsolīto zemi”, zemi, kura atrisinās viņu problēmas un ļaus baudīt dzīvi. Ar baudīšanu lielākā daļa jauniešu saprot izklaidēšanos. Novadā, kurā dzīvoju izklaidēšanās tiek uzskatīta par dzīves pamatvērtību, dzīves svarīgāko daļu, kuras dēļ ir vērts dzīvot. Bez tam izklaides formas (pasēdēšana uz trepītēm, uzsmēķēšana, papļāpāšana, izrādīšanās vai klaiņošana lielveikalos) liecina par ārkārtīgi šauri interešu loku.

Nav dzirdēts, ka pirmajos skolas gados, bērns nebūtu ieinteresēts izzināt pasauli, attīstīt savas prasmes. Kā un kāpēc rodas lūzums – nekādu interešu! Situācija ir baira – LU profesora Andra Broka vārdiem runājot, aug „maugļu” paaudze („mauglis”-cilvēks, kurš, kaut kādu iemeslu dēļ, ir palaidis garām savas attīstības iespējas, kuras var notikt tikai noteiktā vecuma posmā). To

apstiprina kāda skolotāja vērojums: bērni kļūst ar vien trulāki: intelektuāli, garīgi un fiziski (Latvijā ~84% bērnu atklāti veselības traucējumi). Trulums noved pie neadekvātas uzvedības, rīcības – bērni ne tikai nespēj ieraudzīt savas rīcības sekas, bet pat nesaprot, kāpēc vispār izdarījuši kādu nelietību, kāpēc rīkojušies tā vai citādi. Trulums atspoguļojas viņu sejas izteiksmēs: acīs, mīmikā; atspoguļojas runā, gaitā, apģērbā utt. Un nav svarīgi vai bērns piedzimis ar Jaunam laikmetam raksturīgām garīgām iezīmēm vai nē, tā mentālā čaula, vizuālojošo, spīguļojošo „stikla pērlīšu” iespaidā, ieaug tirgus ekonomikas radītās vides bezvērtīgajā saturā.

Kā patērētāju sabiedrība ģenerē „maugļus”?

Varētu atbildēt vienā teikumā: radot slēptas, sevišķi izsmalcinātas verdzības formas. Dace Bērziņa apcerē par iespējām iemācīt ētiku skolā konstatē, ka socializācijas procesā sociālās normas, vērtības un stereotipi tiek internalizēti t.i., pieņemti par saviem iekšējiem kritērijiem (princips – visi dara tā!). Bērziņa konstatē, ka tikai daļēji personības briešanas procesā mehāniski un nekritiskie apgūtie priekšstati tiek individuāli apzināti un emocionāli kritiski izvērtēti. Mani vērojumi liecina, ka stāvoklis ir ļoti nopietns: uz ko balstīta „kritiskā izvērtēšana”? – pārsvarā uz jau nostiprinātiem domāšanas stereotipiem t.i., pats domāšanas, spriešanas veids (kurš personai liekas paša, liekas brīvs un neatkarīgs, patiesībā ir audzinošās vides (plašā nozīmē) nosacīts, nerunājot nemaz par agrīni internalizētām, „negrozāmām patiesībām”. Tas pat ir labākais gadījums, sliktākais, kas atbilst „maugļa” statusam, ir tāds, ka arvien vairāk tiek novēroti gadījumi, kad pati domāšana ir tikai iedīglī t.i., nav attīstītas domas apcerēšanas spējas, un, kā teikts augstāk, nav spējas ieraudzīt lietu kopveselumu, izvērtēt cēloņsakarības. Domāšanas process šādiem cilvēkiem šķiet smags un nepatīkams slogs, bez kura, kā viņu pieredze apliecina, var iztikēt.

Ir dabīgi, ka bērns, dzīves sākumā vērodams savus vecākus, bet vēlāk vidi ap sevi sākotnēji izmanto iegūtos introjektus. Tāpēc ir ļoti svarīgi, lai vide tam būtu skaista: tas dzirdētu skaistu valodu, redzētu skaistas ainas un apkārtējo cilvēku skaistu rīcību, baudītu labestību, mīlestību. Ir vēl viena būtiska vides sastāvdaļa: tai ir jābūt pašizteikšanās veicinošai. Plašākā izpratnē tas nozīmē attīstīt bērnam tur snaudošos spēkus, potences. Tajā skaitā spēju domāt. Nav

iespējams pieņemt pareizu lēmumu, pareizi (gudri) rīkoties, domu neizlaižot caur sirdi. Absurda ir situācija – ir sirds nav domas! To ko nozīmē dzīvot bezsirds sabiedrībā, nevienam nav jāstāsta. Vai pašizteikšanās ir iespējama ar internalizētām patiesībām, domāšanās stereotipiem (šobrīd tirgus ekonomikas sabiedrībai piederošiem).i., neapzinātas intelektuālas verdzības stāvoklī? Vai pašizteikšanās nav saistīta ar Dieva dotām tiesībām uz izvēles brīvību? Skumīgākais ir tas, ka liela (lasi: lielākā daļa) cilvēku daļa labprāt visu dzīvi pavada introjektos, jo citādi nemaz nav spējīgi. Tas nozīmē, ka sabiedrība neattīstās vai tas notiek negatīvā virzienā, jo nepārtraukti tiek atgremots sabiedrībā (postmodernisma ievazātās vērtības) dominējošais. Anekdote (H.Hesse teiktu) sākas ar to, ka vairums tirgus apreibinātie, jūtas pat laimīgi, jūtas brīvi, nemākot saskatīt, ka viņu brīvība ir reklāmu dziesmas, izlaidība, bezatbildība, bezkaunīgas runas, neķītras bildes. Tās ir vērtības, kuras kāri uzsūc nenobriedušu personību grupas, lai vēlāk maksātu ar izniekotu mūžu. Šajā gadījumā cilvēka mentālā čaula veidojas vides uzspiesta – tiek pazaudēta Brīvība.

Skolas vieta Brīvības atgūšanā

Skola manā valstī (Latvijā) ne ar ko īpaši neatšķiras no citām skolām pasaulē (dažiem izņēmumiem) un līdzīgi tām nav mācējuse izglītību veidot balstoties uz savas tautas mentalitātes īpatnībām, tautas ētiskām pamatvērtībām. Tirgus ekonomikai raksturīgā ekonomisko attiecību brīvība (kaut nosacīta) netiek attiecināta uz izglītību, pat privāto. Tā ģenerējusi virkni neuzticību apliecinošas valsts pārbaudes institūcijas un izglītības birokratizēšanos, kas neveicina skolas meklēt risinājumus konkrētām, praktiskām izglītības problēmām, bet uztur pārspīlētu dažādu valsts kontroles dienestu negaidīto pārbaudžu radītu stresa situāciju. (Kāda mana kolēģe, pamatskolas direktore, žēlojās, ka pagājušā mācību gadā skolas darbības kontrolējošās institūcijas skolu apmeklējušas vidēji divas reizes mēnesī -nonsens!).

Manuprāt, cēloņi nav meklējami ne skolotājos, ne skolniekos, bet sabiedrībā kopumā. Vai var izdalīt no sabiedrības skolu? – Vai tā ir kaut kas stāvoša ārpus sabiedrības? Sabiedrība jāuzlūko kā veselums ar tajā esošiem cilvēkiem, organizācijām, institūcijām, tajā valdošiem principiem, vērtībām, kuras tā realizē un aizstāv. Vai

pamatvērtībām nav jābūt brīvībai, mīlestībai, gudrībai, bijībai u.c.. Tās nav naudas izteiksmē aprēķināmas. Ir jābūt aklam, lai neredzētu, ka šobrīd tās devalvējušās un pārtapušas pērkamā mīlestībā, pērkamā brīvēstībā.

Nevar nopietni runāt par izmaiņām valsts izglītības koncepcijā, kuras būtu pretrunā ar patērētāju sabiedrības tirgus ekonomikas interesēm t.i., veidot to uz Veseluma filozofijas, humānās pedagoģijas principu pamata. Šobrīd viss reducējas uz sabiedrības vajadzību apmierināšanu - jāgatavo cilvēkus, kuri būtu spējīgi *pielāgoties* mainīgiem sabiedrības apstākļiem. Skola sabiedrībai ir līdzeklis, lai veidotu tai piederīgos par tirgus preci. Kaut kāds absurds – lai vienkārši būtu, man sevi ir jāpārdod. Ko piedāvā tirgus apmaiņā pret mani? Vai līdzcietību, mīlestību, iecietību, cieņu? No agras bērnības un vēlāk skola, dzīve man ieaudzina dziņu būt pārākam, būt pirmajam, uzkāpt augstāk, nopelnīt vairāk, dzīvot labāk par citiem un tad, kad sacensības rezultātā esmu izrāvis, citus tīši vai netīši apsteidzis, iedzinis fiziski un garīgi nabadzībā, mani aicina “raudāt un asaras slaucīt dārgā mutautīņā”. Vai manai labdarībai nav jāsākas ar to, ka es atsakos sacensībā izrādīt savu pārākumu un nelikt saviem vienaudžiem justies mazvērtīgiem, bet līdzvērtīgiem? Skolās daļa balles, darbā naudu, sadzīvē baudas. Vai ir vajadzīga šāda apdalīšana? Vai tad Dievs apdala? – Dāvanas – visu dzīves uzdevuma veikšanai, jeb Kalpošanai nepieciešamo saņemam visi. Tātad visi esam īpaši, visiem ir dots spēju potenciāls. Bet ne reti, tas tirgum neder. Tirgus sabiedrība spēj saredzēt tikai sev vajadzīgās „dāvanas” un pieradina cilvēku uz sevi skatīties tikai no šīm pozīcijām – ja tas sevī neatrod neko, ko var piedāvāt tirgum, nokļūst sabiedrības aprūpējamo sarakstā.

Varbūt laiks domāt par jaunas sabiedrības iedīgļu veidošanu. Par tādas sabiedrības iedīgļu veidošanu, kura Brīvību uztver kā kosmiskās brīvās gribas likumu un Atbildību.

Brīvība un Atbildība ir manas personības divi spārni savas misijas pildīšanai, kas pati par sevi jau ir Atbildība. Ja nav Brīvības, bet ir atbildība - esmu vergs; ja nav Atbildības, bet ir brīvības - esmu visaļautības grāvī t.i. atkal verdzībā!

Neapšaubāmi, ka humānās pedagoģijas principu popularizēšana ir solis pretī Brīvās gribas sabiedrībai. Tāpat nav šaubu par to, ka

nākotne ir bērnu un jauniešu rokās. Ir svarīgi, lai viņi sajustu Brīvības „garšu”. Piedāvāju kopā ar bērniem, jauniešiem apspriežamās tēmas. Vēl labāk būtu ja ar Brīvību saistītās tēmas apcerētu, apspriestu patstāvīgi.

Tēmas sarunai ar skolniekiem par brīvību

Mērķi un uzdevumi:

- Skolēni apspriež Brīvības būtību;
- Skolēni iemācas saprast atšķirību starp visatļautību un brīvību;
- Skolēni realizē un aizstāv dzīvē Brīvību.

1. Brīvība un atbildība

Kas ir brīvība?

Vai brīvība ir absolūta?

Vai brīvība visiem viena? – Vai katram sava?

Vai brīvība ir atkarīga no tā kurā zemeslodes vietā es dzīvoju?

Kas ir tas, kas veido manu brīvību?

Vai es esmu brīvs?

Kas ierobežo manu brīvību?

Vai mēs visi esam brīvi?

Kā izpaužas cilvēku brīvība?

Ar ko roku rokā iet brīvība?

Kas ir visatļautība? Vai tā ir brīvība?

Vai brīvība attiecas tikai uz mani?

Kā mana rīcība var iespaidot citu cilvēku brīvību?

Vai mana brīvība ir saistīta tikai ar maniem lēmumiem attiecībā ar cilvēkiem?

Kādas īpašības ir sevī jāattīsta, lai, tad, kad kļūsi pieaudzis, jūs varētu teikt:

Es kļuvu par tādu, kāds esmu, jo es pats izvēlējos savu ceļu. Mani personīgie lēmumi un ne nejauši ārējie apstākļi veidoja manu personību.

Kā atklājas tas, ka esmu kaut ko nolēmis?

Vai manai darbībai ir sekas? Kādas tās var būt?

Vai man ir jāuzņemas atbildība par manas darbības izraisītām sekām?

Kādus secinājumus vajadzētu diskusijas rezultātā sagaidīt:

Tātad, īsta Brīvība ir saistīta ar:

- Atbildību;

- Ar manas darbības noteiktiem rezultātiem;
- Vienmēr vērsta uz to, lai padarītu citus laimīgus:
- Vienmēr noved pie vēl lielākas brīvības un nekad ierobežojumiem;
- Tā rezultāts vienmēr ir labestība;
- Brīvība nozīmē savas misijas apzināšanās;
- Brīvs esmu tad, ja varu realizēt to, kā dēļ esmu nācis uz Zemes;
- Brīvība –ES esmu.

2. *Lēmumi, to pieņemšana rīcībai*

Kāpēc, neraugoties uz to, ka apzināties atbildību par savas rīcības sekām, tomēr ne vienmēr pieņemam pareizus lēmumus? Vai tas, ka domāju par to, kā mani lēmumi un rīcība var iespaidos cilvēkus, vidi, kurā dzīvoju, ierobežo manu brīvību?

Katru dienu mums ir jāpieņem kaut kādi lēmumi – citi ikdienišķi, citi dzīves svarīgi. Kā pieņemt pareizus lēmumus? Vai ir kaut kādi noteikumi, kuri būtu jāievēro, lai nekļūdotos?

Pabeigt iesākto domu

- Loģisks lēmums ir tad, kad
- Impulsīvs lēmums ir tad, kad to pieņem...
- Par emocionālu manu lēmumu var uzskatīt, ja es to pieņemu...
- Intuitīvs lēmums....
- Ārkārtējs lēmums...
- Kas ir „parauglēmums”....
- Rūgts lēmums raksturīgs ar to, ka...
- Lēmums, kuru pieņemu kāda iespaidots ir tad
- Mans lēmums bija svešs, jo..
- Grupveida lēmums ir tad
- Pārsteidzīgs lēmums ir
- Ko nozīmē novēlots lēmums? ...
- Kādas sekas ir lēmumam neko nedarīt? ...

Mājas darbs

Aprakstiet kādu gadījumu no dzīves (vai izdomātu), kur kāda cilvēka darbībai sekotu vairāki cits ar citu saistīti notikumi, kuros iesaistīti dažādi cilvēki, dzīvas radības, vide.

Vai kāds ir atbildīgs par notikumiem šajā virknē?

Literatūra

M.Stanenki-Kozvoski u.c., Mana pasaule un es, Starptautiskais izglītības fonds, Maskava, 1994;

Vai izaudzināt ētisku cilvēku? Vai iemācīt ētiku? <http://www.psihologijas pasaule.lv>, 2004/09;

Sanita Aišpure, Māmiņu un bērnu sociālpsiholoģiskais stāvoklis Latvijā, <http://www.psihologijas pasaule.lv>, 2005/06;

Vai nebūtu jāpārskata matemātikas mācīšana pamatskolā?

Referēts: Пересмотр обучения математике в общеобразовательной школе.

Пятые Международные Педагогические Чтения «Гуманная Педагогика» –

Москва – 07/01/2007. Publicēts: Педагогический вестник Три ключа. – Москва:

Издательский Дом Шалвы Амонашвили – 2007. 108.lpp.

Ievads

Jaunas programmas nepieciešamību matemātikā nosaka garīgās komponentes trūkums vispārējās izglītības programmās. Manā izpratnē līdz šim skolās tiek mācīta viena šaura skaitļu pielietojuma joma, kuras pamatā ir izpratne par skaitļiem kā skaita vai lieluma raksturotājiem. Skaitļu nozīme lietu un norišu būtības aprakstos atrodama astroloģijā, numeroloģijā, tautas folklorā, teoloģiska rakstura rakstos u.c., kurus esam turējuši par māņiem, jokiem. Tomēr pasaules attīstības gaita rāda, ka nākotnē matemātikas nozīme patiesības meklējumos, pasaules izzināšanā, pasaules radīšanā krietni pieaugs. Tā nebūs vienkārši lietu un procesu savstarpējo attiecību izteicēja, bet - veidotāja.

Skaitļu apslēptā jēga – to veselumā. Skaitlis nepastāv pats par sevi, nav tikai rakstīta vai verbāli izteikta zīme un ne ar ko nesaistītu skaņu virknes elements, bet ir cieši saistīts ar norisēm,

lietām. Skaitļi liek tām ievibrēties noteiktās svārstības, norezonēt, piešķirot norisei, lietai noteiktas aprises, izskatu, pat tās dzīvotspēju. Skaitlī ietverto ciparu enerģijām ir noteikts raksturs, veids, taču sadarbojoties ar konkrētām lietām tās modificējas (varbūt var teikt modulē pamatvibrācijas) – vārdu sakot, lietas ar skaitļiem savstarpēji sadarbojas. Šādā skaitļu apjēgsmē, piemēram, vairs neiegūsim vienu un to pašu rezultātu mainot saskaitāmos vai reizinātājus vietām. Vai ir vienalga: puisis pieiet pie meitas vai meita pie puīša? - summā divi jaunieši, bet vai beigu kvalitātes būs vienāda? Kādas ir attiecības ar sākotnējo kvalitāti?

Vai rezultāts būs viens un tas pats, mainot reizinātājus vietām? – Ko tad es īsti ņemu: vispirms trīs vistas, kuras katra izdēja pa trim olām (3X3); ko es redzu vispirms: trīs vistas vai zem katras trīs olas; vai es redzu tikai trīs olas, vai visas deviņas. Otrajā gadījumā nav skaitļa 3 (nav trīs olas ar ko reizināt ar trim vistām) – tas tikai taps. Jautājums ir klasisks: kas bija sākumā: vista vai ola? Vai komunicējot mēs nepazaudējam pirmsākumu? Ne tikai sākumu pazaudējam, arī kvalitāti: kas ir grūtāk - 3 reizes ņemt desmitniekus, jeb 10 reizes ņemt riņņiekus? Un vai matemātikā tas ir būtisks jautājums? - Un dzīvē? Vai dzīve ir jāatrauj no matemātikas?

Esmu pārliecināts, ka skaitļa kā veseluma apzināšana meklējama matemātikas garīgā komponencē.

Interesantāka un nozīmīgāka patiesības meklējumos var tapt matemātikas algebras un ģeometrijas daļa. Algebrā ienāk jauni jēdzieni, apzīmējumi, sakarības (funkcijas), kurās tiek izmantoti burtu apzīmējumi. Bet vai burti arī ir tikai skaņu vibrāciju rakstisks apzīmējums? Vai algebra nedos mums iespējas sastādīt vienādojums garīga rakstura kvalitātēm? Vai algebras vienādojumi jau paši par sevi (bez sakņu meklējuma) nav pasaules un lietu izteicēji? Līdzīgus jautājumus var attiecināt arī uz ģeometriju.

Jaunas matemātikas programmas izveides mērķis:

pietuvināt matemātikas pamatu apguvi (saglabājot valsts standarta prasības) pamatskolā humānās pedagoģijas filozofijai.

Pamatojums

Atbilstoši humānās pedagoģijas principiem izglītība nav „baltas lapas aizpildīšanas” process vai kaut kādu nepilnību labošana

izglītojamā, bet gan tādu apstākļu nodrošināšana, kuros cilvēkā ietvertās iespējas attīstās pilnībā un viņš pilnībā var izteikt sevi – veikt tos uzdevumus, kurus uzņēmies šajā dzīvē, atnākdams uz Zemes.

Izglītības programmai, arī matemātikā, jābūt orientētai uz individualitāti, uz tai nepieciešamiem instrumentiem nākotnē, kuru personība pati veidos un kurā dzīvos. Tātad tai jāietver nākotnes (kaut vai iedīgļu formā) vīzija par cilvēka iekšējo un ārējo pasauli; cilvēka pašattīstības spējām; viņa potenciāli jaunām attiecībām ar vidi, vārdu sakot, tai jākalpo nevis tagadnei vai pagātnei, bet gan personības nākotnei. Tajā pašā laikā programmai jāietver sevī tās lietas, problēmas, kas savilņo skolēnus arī šodien, tomēr atceroties (arī programmu īstenojot), ka pasaule, kurā skolēni dzīvos un kuru viņiem ir jāizprot, nav šodienas pasaule. Vēl jo vairāk tā nav vakardienas pasaule, uz kuru faktiski tiek orientētas esošās mācību programmas, atbilstoši vakardienu paradigmu veidotam valsts standartam. D.Preta grāmatā varam gūt apstiprinājumu mūsu pārliecībai, kurā viņš raksta, ka jāorientējas *uz pasauli, kas šobrīd vēl neeksistē, bet kuru mums ir jācenšas paredzēt, ja mēs gribam, lai mūsu izglītības programma būtu piemērota skolniekiem, kas tuvojas šai pasaulei...*

Vispār izglītības koncepcijai jau būtu jāietver sapratne par to, cik svarīgi cilvēkam ir apzināties savu vietu Visumā, savas dzīves garīgo jēgu. *Garīgums ievij cilvēka apziņā personīgās jēgas, svarīguma, harmonijas vai izbrīna izjūtu. Tomēr skolu mācību programmās ļoti reti pievēršas garīgai jēgai.* Taču dzīvē, kā tālāk raksta D.Prets un ko arī ikdienā vērojam, *mums ik uz soļa nākas saskarties ar savas dzīves garīgās jēgas trūkuma acīmredzamām un briesmīgām sekām* (pamatvērtību devalvācija, neiecietība, vardarbība, pašnāvības u.c.).

Esošās programmas

- orientētas uz vecumu grupām un tāda pieeja neļauj pilnīgi ievērot bērnu individuālās īpatnības, spējas;
- neietver iespējas aptvert pasauli caur individualitātes prizmu – visiem liek skatīties caur vienām un tām pašām „brillēm” - caur sabiedrībā pieņemtiem, vienveidīgi garlaicīgiem veidiem. Svarīgi ir atklāsmes momenti, bieži vien tie ir nozīmīgi tieši tāpēc, ka ir

neparasti un neiekļaujas kultūras kontekstā (attālināti no „normālā”).

- ir orientētas uz studijām un nevis radīšanu, sevis izteikšanu;
- konkrēti matemātika - degradējusies uz vieninieku skaitīšanu, kombinēšanu, grupēšanu. Manuprāt, matemātikas būtība ir izteikt pasaules Vienību, Veselumu. Tiek atzīts, ka matemātika ar tās brīnumainajiem intuīcijas un iztēles lēcieniem nodrošina tādas izbrīna un pārsteiguma iespējas, kuras sniedz vērā ņemamu garīgo pieredzi.

Par svarīgāko humānajā pedagoģijā tiek uzskatīta pašizziņas izkopšana. Kā tiek apstiprināts D.Preta darbā, *ir svarīgi apvienot vienā veselumā cilvēka dažādos aspektus, ieskaitot sociālos, kognitīvos, efektīvos, somatiskos, estētiskos un garīgos* – to var darīt arī apgūstot matemātiku.

Uzdevumi

1. Izstrādāt programmu valsts standarta apgūšanai matemātikā, kura orientēta uz loģisku tematisku pēctecību, ievērojot *bezvecuma principu* (dažāda vecuma bērni mācās kopā);
2. Paredzēt iespēju bērniem no tēmas noteiktā laika posmā apgūt to, ko katrs individuāli spēj. Paredz tēmu secīgu vairākkārtēju apriti, līdz sasniegts individuāli izvēlētais zināšanu un prasmju līmenis (mācīšanās pa spirāli);
3. Veidot izpratni par matemātiku kā par instrumentu pasaules daudzveidības atklāšanā, patiesības meklēšanā un radīšanas procesā, t.i., skaitļi kā veselums, kas apraksta lietu, parādību būtību un ne (tikai) kā skaitīšanai nepieciešams līdzeklis;
4. Attīstīt iztēli kā līdzekli individuālo radošo spēju atklāšanai, realizēšanai;

Vērtēšana

Viena no būtiskākām mācību programmas sastāvdaļām ir *evalvācija* jeb novērtēšana.

Neapkrastīšu tradicionālo izglītojamo vērtēšana kārtību (zināšanu, prasmju, attieksmju u.c.), bet uzskaitīšu pēc kādiem rādītājiem ir iecerēts izvērtēt programmas efektivitāti, tās uzdevumu izpildi.

1. Bērni neatkarīgi no vecuma, atbilstoši savām spējām, secīgi adaptējas visās tēmās un spēj, pēc vairākkārtējas aprites, apgūt programmā paredzēto;
2. Bērni māk savstarpēji komunicēt, palīdzēt otram, strādāt komandās (saimēs) risinot kopīgus uzdevumus, ir draudzīgi un izpalīdzīgi;
3. Bērniem ir sava izpratne par skaitļiem kā par veselumu, to nozīmi un vietu citā veselumā; par lietu savstarpējo mijiedarbību un skaitļu izpaušanos tajās;
4. Bērni prot ar skaitļiem raksturot lietu un parādību būtību;
5. Bērni spējīgi veikt radoša rakstura uzdevumus, risināt netradicionālas problēmas;
6. Matemātika bērniem kļuvusi radoša prieka neatņemama sastāvdaļa.

Programmas tēmu sadalījuma paraugs trim mācību gadiem

Programma veidojama, vienojot darbam abas smadzeņu puslodes (veselums). To var veikt, savietojot tradicionāli matemātiskos elementus ar mākslas elementiem, meditāciju. Savienošana ne tikai palīdz apvienot darbam abas smadzeņu puslodes, bet ļauj izjust veselumu, ieraudzīt to ar iekšējo redzi; attīsta spēju loģiski darboties ar tēliem, kā arī uzmanības koncentrēšanu, darba rūpību, pacietību, harmonijas un skaistuma izjūtu. Mērķa sasniegšanai var tikt izmantoti gan tikai mākslas elementi, gan mākslas elementi kombinācijā ar konkrētiem domāšanas, matemātikas elementiem. Dažus paņēmienus aprakstīšu raksta nobeigumā.

Gribam vai nē, matemātikas programmai vienlaicīgi jāparedz valsts standartā paredzētā apguve. Mūsu valsts paraugprogrammās, pēc kurām strādā vairums skolotāju un pēc kurām ir sakārtotas valsts pārbaudes darbu tēmas un laiki, manuprāt, trūkst veseluma tādā izpratnē, ka, labu domādami – vielas nostiprināšanai, bieži starp jaunapgūstamām lietām ir ielikti „vecie” elementi. Ja tie nav pakārtoti jaunai tēmai, tad tas izjauc veselumu gan tēmas ietvaros, gan matemātikas programmai kopumā. Tas pats sakāms par negaidītu ģeometrijas elementu iespraušanu algebrā. Manuprāt, uzreiz ir apgūstama visu racionālo skaitļu kopa un darbības ar tiem, bet nevis jāizstiep 6 gadu garumā. Raksta nobeigumā sniegšu vienu tādu

tēmu sadalījuma variantu. Programma, kas veidota atbilstoši šim sadalījumam, paredz arī atkārtotības elementus, bet tie ir cikliski ar periodu 3 gadi, t.i., 9 gadu laikā visai matemātikas programmai tiek iziets cauri trīs reizes. Katrā lokā audzēkņi paņem to, ko dotajā brīdī katrs individuāli ir spējīgs. Individuāli var būt situācija, ka bērns visu valsts standartu paspēj apgūt jau pirmajā lokā, cits otrajā, bet citam nepieciešami visi trīs loki. Beigu beigās iecerēts iziet uz līmeni, par kuru iepriekš esam vienojušies ar bērnu un vecākiem un kas atbilst nākotnes studiju iecerēm. Šķetiņins, spriežot pēc publikācijām, savā skolā veido viena gada perioda spirāles lokus un kā tiek apgalvots – ar ļoti labiem panākumiem. Diemžēl viņu izstrādātās programmas man neizdevās atrast un tāpēc bija jāuzsāk sava varianta meklējums.

Matemātikas apguvi sāku, ja tā varētu teikt, ar skaitļu mācību. Jau pašā sākumā mēs atturamies runāt par skaitļiem kā par skaitīšanas līdzekli – mēs neko nesaskaitām, bet runājam par tiem tikai kā pašiem par sevi, secīgi, rindās sakārtotiem, ar īpašībām apveltītiem. Pakāpeniski, apzinoties skaitļu veselumu un sakārtotību mēs nonākam arī pie darbībām ar tiem. Matemātiskās darbības sākumā iecerētas veikt uz skaitļu ass.

Jau matemātikas apguves sākumā, kā pašus par sevi saprotamus, aplūkojam arī negatīvos skaitļus (*aizspogulija*). Koordinātu ass jēdziens tiek apgūts jau pirmajās nodarbībās un nekavējami arī ar divu dimensiju jēdzieniem (ievijot tās dažādu dimensiju pasaules tēlos). Tā, piemēram, izmantojot skaitļu koordinātu asi, paredzēta vienlaicīga decimāldaļu un parasto daļskaitļu apgūšana.

Bez decimālās skaitīšanas sistēmas, kā pašu par sevi ir paredzēts aplūkot arī divpadsmit skaitīšanas sistēmu. Šobrīd saistot to tikai ar laika mērīšanu un riņķveida diagrammām, leņķiem.

Programmas apguvē paredzēts plaši izmantot praktiskas mērīšanas darbības, vienkāršus pētījumus fizikā, cilvēka iekšējās pasaules analīzē (paralēli fiziskai gaismai - sirds gaisma) un tamlīdzīgi, t.i., integrēt dabas mācību priekšmetos.

Šādam netradicionālam skatījumam bez pašas idejas gandrīz nekas nav atrodams esošajās programmās, mācību literatūrā, līdzekļos. Manuprāt, ļoti laba ir krievu val. izdotā A.Lopaņina grāmata. Lai ko darītu, ir nepieciešams kopdarbs, kopdarbs vispirms jau ar bērniem. Mums nav pieredzes, kam īsti ir

gatavi jaunā laikmeta bērni un tāpēc ir iecerēts pakāpeniski, soli pa solim pieredzi uzkrāt, un kopā ar bērniem veidot metodiku, līdzekļus utt.. Šobrīd ir izveidots programmas variants par matemātikas algebras daļu, uz kuras varētu balstīties, uzsākt plašāku darbību - programmas veidošanas darbs nav pabeigts, tas ir tikai iesākts. Jāpiebilst, ka matemātikas algebras daļu šobrīd redzu kā veselumu pašu par sevi, un tāpēc par ģeometrijas daļu domāsim vēlāk – tā sekos pēc pieredzes algebras apgūšanā. Ģeometrijas elementus ieliku tikai tik daudz, cik tie ir nepieciešami algebrā.

Aicinu izstrādāt teoriju, eksperimentu un vingrinājumu grāmatas pa tēmām, ar nenumurētām, pārvietojamām lapām, lai skolnieki un skolotāji paši varētu tās sakārtot atbilstoši savām interesēm, programmām.

Stundu skaits pa tēmām ir ļoti nosacīts, tām nepieciešamais atklāsies pakāpeniski:

Tēma kārtas Nr	Tēmas nosaukums	Stundu skaits
1. temats	Vērojam un salīdzinām	6
2. temats	Skaitļi 1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10; 11; 12;	8
3. temats	Ģeometrijas elementi	12
4. temats	Skaitļu ass (koordinātu ass)	10
5. temats	Skaitļi līdz 100	10
6. temats	Mērīšana	8
7. temats	Skaitļi un mēri	21
8. temats	12 skaitīšanas sistēma	12
9. temats	Daudzciparu skaitļi	19
10. temats	Daļas jēdziens	25
11. temats	Mēru decimālie pieraksti	12
12. temats	Viena argumenta funkcijas	14
13. temats	Teksta uzdevumi	16
	Pirmajā mācību gadā	173
14. temats	Proporcijas	10
15. temats	Lineāra funkcija	12
16. temats	Apgrīztā proporcionalitāte	5
17. temats	Skaitļu jēdziena paplašināšana	9
18. temats	Decimāldaļu reizināšana un dalīšana	15
19. temats	Darbības ar parastām daļām	12
20. temats	Pieskaitām un atņemam	10
21. temats	Reizināšana	23
22. temats	Matemātiskās darbības un to īpašības	12

23. temats	Skaitļu dalāmība	10
24. temats	Parastās daļas	25
25. temats	Procenti	8
26. temats	Darbības ar racionāliem skaitļiem	32
	Otrajā mācību gadā	183
27. temats	Vienkāršu algebrisku izteiksmju pārveidošana	10
28. temats	Monomi	6
29. temats	Polinomi	14
30. temats	Vienādojumi un to risināšana	14
31. temats	Nevienādības	10
32. temats	Algebriskās daļas	18
33. temats	Kvadrātsaknes	12
34. temats	Kvadrātvienādojumi	20
35. temats	Kvadrātfunkcija	14
36. temats	Vienādojumu sistēmas	12
37. temats	Nevienādības un to sistēmas	12
38. temats	Skaitļu virknes	10
39. temats.	Statistikas elementi	12
40. temats	Kombinatorikas, varbūtību teorijas elementi	14
41. temats	Romiešu cipari	2
	<i>Trešajā mācību gadā</i>	<i>180</i>
	<i>pavisam</i>	<i>536</i>

Pielikums Nr.1.

2.tēma; otrā nodarbība (variants)

Vieninieka piedzīvojums

Reiz Divnieciņš ievēroja, ka Vieninieks no kaut kurienes atgriezās tikko dzīvs, un satraucās.

- Kaimiņ, kāpēc tu esi tā izdilis? Varbūt tu esi slims? – pajautāja viņš.
- Nē, es strādāju pie lielas idejas, - sausi atbildēja Vieninieks, pievērsis skatu debesīm.
- Te nav kaut kas kā vajag, - pie sevis noteica Divnieks.

Drīz Vieninieks pazuda pavisam. Divnieciņš labi atcerējās ceļu uz mežu, pa kuru katru dienu gāja Vieninieks, un devās meklēt savu kaimiņu. Nononācis līdz mežam, Divnieks izdzirdēja skaļus kliezienus. Viņš skrēja balss virzienā un nonāca klajumiņā. Sev par lielu pārsteigumu, Divnieks ieraudzīja mežonīgu ļaužu cilti. Viens,

pats lielākais, acīmredzot cilts vadonis, turēja rokās drebošo Vieninieku un kiedza:

- Skaiti priekš mums, nūja, ja ne tad salauzīšu!
- Jāskaita ir tev, - centās iebilst Vieninieciņš, - es esmu jau izdilis.
- Vienalga, skaiti, - pinkainais cilvēks vērsās pie ap ugunsgrūdu sēdošiem. – Ko viņam saskaitīt?
- Augli, augli, saldu augli! – kiedza visi.

Vieninieks sasita plaukstas un teica: „Viens auglis”. Tajā pat mirklī parādījās dzeltens auglis. Vadonis iebāza to mutē un sāka alkātīgi to košļāt.

Te mežoni pamanīja Divnieku. Pinkainais cilvēks rupji saķēra to aiz maigā kakla un pavēlēja:

- Tagad mums skaiti tu!

Vieninieks nomurmināja apjukušam Divniekam:

- Vajag sasist ar plaukstām un saskaitīt augļus, citādi tie tevi nobeigs.

Divnieks tā arī izdarīja. Tajā pat brīdī uz zemes parādījās divi dzeltenie augļi.

- Augļi! – iekiedzās ļaudis un metās pie tiem.

Kamēr tie cīnījās ap augļiem, Divnieks saķēris knapi dzīvo Vieninieku un aizbēga. Vienā mirklī viņi noskrēja līdz savai mājai. Divnieks nolika Vieninieciņu gultā un aiztraucās pēc ārsta.

Slimajam atzina nervu sabrukumu un fizisku vājumu. „tagad mums vissvarīgākais ir miers un vitamīni”, - teica ārsts.

Trīs dienas Vieninieks nogulēja Divnieka mājīnā. Beidzot viņam kļuva labi, un viņš lūdz piedošanu savam draugam: „Piedod, Divnieciņ! Es biju pārāk pārņemts un nu esmu sodīts. Atceries Matemātikas karalienes vārdus: „Jūs iemācīsiet ļaudis skaitīt. Ar jūsu palīdzību viņi apgūs pasaules harmoniju un kļūs diži”. Lūk, es nospriedu sākt šo svarīgo darbu bez tevis un citiem cipariem – iemācīt ļaudis skaitīt. Bet mežonīgie cilvēki, kurus es satiku mežā, domāja tikai par ēdienu. Es gandrīz gāju bojā!”

Divnieciņš, noklausījies kaimiņa stāstu, jautāja:

- Vai tad tu aizmirsi, ka Matemātikas karaliene brīdināja mūs: „Gaidiet, kad ļaudis paši jūs pasauks. Uz to laiku mums jāuzceļ harmonijas karaliste un jārada zinātnes”, - maigi teica Divnieciņš, apkampjot savu kaimiņu.

Draugi nevienam neizstāstīja par saviem piedzīvojumiem. Bet visi ievēroja, ka Divnieciņš sāka saukt savu kaimiņu par Vieninieciņu. Agrāk tas nekad neļāva saukt sevi pamazināmā formā. „Acīmredzot, raksturs mūsu Vieniniekam ir kļuvis maigāks”, - nosprieda cipari.

Jautājumi un uzdevumi

- Kā izmainījās Vieninieka raksturs pēc piedzīvojumiem mežā?
- Kāpēc mežonīgie cilvēki negribēja mācīties skaitīt?
- Kā tu paskaidrotu mežonīgajiem cilvēkiem, ka viņiem jāiemācas skaitīt?
- Ar ko Divnieka raksturs atšķiras no Vieninieka raksturu? Kurš no tiem tev labāk patīk?

Radošais darbs „Kas uz pasaules ir viens?”

Bērni uzskaita, kas uz pasaules ir tikai viens. Viss tiek pierakstīts uz tāfeles. Bērni izvēlas vienu vārdu no uzrakstītajiem un apraksta to, nenosaucot. Pārējie cenšas uzminēt, par ko iet runa.

Darbs mājās

Jāuzzīmē priekšmeti, kas pēc formas atgādina vieninieku. (bultu, raķeti, burkānu, sērkociņu, rādāmo kociņu utt.)

Darbs saistībā ar mājas darbu:

Bērni izgudro stāstiņu, kā dažādie priekšmeti, kuri ir līdzīgi vieniniekam, sadraudzējās ar vieninieku.

Nākošās nodarbības sākumā:

Bērni prezentē savus zīmējumus, stāstus.

Pielikums Nr.2.

Meditācijas (koncentrēšanās uz noteiktu objektu) vingrinājuma piemērs.

Šo un citus vingrinājums esmu praktizējis, veicinot bērnu spējas tēlotājmākslā gada garumā, ar skolniekiem no 1. – 9. klasei; testa zīmējumi liecināja par ievērojamu spēju lēcieni.

1. Bērnu iepazīstina ar cilvēka smadzeņu uzbūvi, tās darbības īpatnībām.
2. Bērņus aicina uzzīmēt lielu burtu **K** (kreisā smadzeņu puslode) un apkārt tā nodarbei raksturīgas lietas: ģeometriskas figūras, skaitļus, mašīnas un dažādas lietas;
3. Kādu brīdi bērns vēro savus zīmējumus, tad aizver acis un vizualizē to kreisajā smadzeņu puslodē.

4. Bērni tiek aicināti ar iekšējās redzes palīdzību „pārliet” zīmējumu labajā smadzeņu puslodē un ieraudzīt to tur. Pēc tam atkal atpakaļ. Tā atkārtoti vingrināties, līdz tas labi padodas.
5. Līdzīgi uz citas lapas tiek zīmēts **L** ar tam raksturīgo nodarbi: ziedi, ziedu vītnes, dzīvnieki, mākoņi, sirdis, rakstīti mīļi vārdiņi un tamlīdzīgi;
6. Kādu brīdi bērns vēro savus zīmējumus, tad aizver acis un vizualizē to labajā smadzeņu puslodē.
7. Veic līdzīgus vingrinājumus kā ar **K** zīmējumu.
8. Kreisajā puslodē vizualizē **K** zīmējumu, labajā – **L** zīmējumu.
9. Līdzīgi kā iepriekšējos vingrinājumos, bet nu vienlaicīgi to, kas ir labajā pusē, pārlej kreisajā un otrādi.

Pielikums Nr.3.

Abu smadzeņu pusložu pieslēgšanas piemēri ar zīmējumu, tēlošanas palīdzību

Daži uzdevumi:

1. Bērņus aicina aizvērt acis un liek iztēloties priekšā lasīto pasaku. Tad to uzzīmēt. Prezentēt. Notēlot kādu epizodi.
2. Bērņus aicina aizvērt acis. Skolotājs vārdiski apraksta kāda zīmējuma kontūras. Bērņi cenšas iztēloties zīmējuma saturu. Tad to uzzīmē, notēlo – citiem jāuzmin, ko tēlojis.
3. Bērņi aizver acis. Skolotājs apraksta ceļojumu (devos uz ziemeļiem 3km, tad pagriezos uz austrumiem un nogāju 5km, nonācu pie ezera, iesēdos laivā un nobraucu ar to.....) Bērņi iztēlojas ceļojumu. Tad to mērogā attēlo zīmējumā. Ar ko beidzās ceļojums?

Literatūra

A.Lopaķins, M.Skrebcova, Dobraja matemātika, „Amrita Russ”, Maskava, 2004.;
Šalva Amonašvili, Ideja šķoli Šteņina, „Pervoje sentabrja”, 31.07.1999.;
Herberts Gudjons, Pedagoģijas pamatziņas, Zvaigzne ABC, 1998., 273.lpp.;
Deivids Prets, Izglītības programmu pilnveide, Zvaigzne ABC, 2000., 21.-22.lpp.;

Veseluma pieeja un vērtīborientācija matemātikas mācībās pamatskolā

Referāts: 9 Starptautiskajā matemātikas mācīšanas konferencē Viļņā 16-17.05.2008.

Organizātors: Viļņas Pedagoģiskās universitātes Matemātikas un informātikas fakultāte. Nopublicēts: Teaching Mathematics: retrospective and Perspectives,

Tēzes

Standartizēta matemātikas procesa, kā vispārējās izglītības sastāvdaļas, neatbilstība laikmeta filozofijai - holismam.

Humānās pedagoģijas skolas darba pieredze vērtīborietēta mācību procesa organizēšanā.

Veselumā pieeja matemātikas mācīšanā. Trīsdimensionāls veselums: mācībprogrammas veselums (x), skaitļu veselums (y), bērna veselums (z).

Mācībprogrammas veselums – aprobēta mācību programma, kura paredz nepārtrauktu, secīgu kursa apguvi bez vielas atkārtošanas trīs gadu garumā, kurai 9 gadu laikā bērns iziet trīs reizes vienādā secībā. Piemēram, naturālo, racionālo skaitļu apjēgsme nav sadalīta pa vecuma grupām. Katrā no trim programmas aprites lokiem, bērns apgūst to, ko iepriekšējā nav aptvēris.

Skaitļu veselums – arābu skaitļu noslēpums, „pitagoriešu” skaitļu veseluma apjēgsme un vērtīborientācija (kvaternitāte: kompensējošie pretmeti (+, -; labais, ļaunais; tumsa, gaisma utt.), komplementārie pretmeti (racionālais, iracionālais; zinātniskais, nezinātniskais)).

Bērna veselums – bērns, humānās pedagoģijas izpratnē. Bērna vecuma robežu noņemšana (bezvecuma princips) un individuālo dotumu ievērošana. Kreisās un labās smadzeņu puslodes veselums matemātikas apgūvē.

Dots mācībplāna paraugs, skaitļa veseluma aptveres stundas paraugs, meditācijas paraugs smadzeņu pusložu kopdarba veidošanai.

levads

Mūsdienu sabiedrība šodien meklē izeju no vispārējās krīzes. Zinātnieki problēmas risinājumu saskata jaunu paradigmu pieņemšanā, kurām nepieciešams cits filosofisks skatījums. Jaunā paradigma meklējama ekosistēmas Veselumā, sabiedrības Veselumā, Visuma Veselumā, cilvēka Veselumā. Jāmeklē kā

Veselums izpaužas mūsos, mūsu bērnos, mūsu dzīvē, mūsu attiecībās ar Pasauli.

E.Siliņš (1999) raksta, ka saskaņā ar Džeimsa Lavloka hipotēzi (Gajas hipotēze), planētu Zemi var uzskatīt par vienotu, dzīvu, pašorganizējošu sistēmu. Tas ir holistisks viedoklis par visas dabas simbiozi, kas ievērojami paplašina līdzšinējos priekšstatus. Cilvēks, nesaprazdams visa vienotību, ar savu nepārdomāto rīcību šodien ir izjaucis līdzsvaru uz mūsu planētas. „*Mūsdienās ir jāatsakās no redukcionistiskās domāšanas vienpusības un jāmēģina skatīties uz pasauli no holisma viedokļa*” (Siliņš1999, 362.lpp.).

Viss ir Viens. Pat tas, ko mēs ne reti dēvējam par savu iekšējo pasauli, nav savs – tā ir adekvāta ārējai. To, kas kādreiz piederēja „austrumiem” esam pieņēmuši kā pašu par sevi saprotamu lietu, t.i., lielais mazajā (fraktāļu ģeometrija), mazais lielajā (kosmos rīsa graudā) jeb Dievs ap mums un Dievs mūsos; kā iekšā, tā ārā un tamlīdzīgi. “...*Un tieši šī vienotība, šī garīgā un fiziskā, ētiskā vienotība varbūt ir tā nākotnes zinātnes kultūra, pie kā vajadzētu nonākt civilizācijai. Ka mēs esam **Viss Viens Vesels**. Ka jūs esam daļa no manis...mēs esam Viens,*” – liek aizdomāties profesors, matemātikas zinātņu doktors A.Buiķis (2001, 69.lpp.).

Ir vēl viens aspekts, kas liek domāt veseluma kategorijās. Kopš pagājušā gadsimta beigām tiek runāts par Jauno laikmetu. Vai tas raksturoties nozīmīgām pārmaiņām cilvēkā? Varbūt veidosies jauns cilvēks? Vai tas ir tas virscilvēks par ko runā Nīče? Virscilvēks vai Dievcilvēks – jautājums nav nosaukumā, bet būtībā. Lūk ko Uspenskis (1993, 136.-137.lpp.) par to raksta: „*Nevar pateikt precīzi, kad izveidosies jauns, stabilāks cilvēka tips, augšana notiek nepārtraukti un visur, neatkarīgi no rases, tautības, vides un nav tā veidošanās kultūrvēstures nosacīta. Pāreja uz augstāku cilvēku saistīta ar apziņas evolūciju un iekšējo attīstību.*”

Pēc publikācijās lasītā un pašu vērojumiem (O.Rode, 2006) šķiet, ka nākotnes sabiedrību veidos jauni cilvēki - indigo bērni. Džona Toubere (Li Kerols, Dž.Toubere 2005) apgalvo, ka ap 1970. gadu sāka intensīvi dzimt jauni bērni. Viņa tos nosauca par indigo bērniem. Ap 2000. gadu procentuāli no visiem jaundzimušajiem to bija jau ap 80%.

Cilvēks ir kaut kas, kas jāuzvar. Ko jūs esat darījuši, lai viņu uzvarētu? saka Nīče (1993, 7.lpp.) caur ^{Za}ratustru, apliecinādams, ka cilvēks ir pārejas forma.

Dagestānas Valsts Pedagoģiskās universitātes rektors (D.Mallajevs, 2007, 47.lpp.), raksturo jaunus bērnus sekojoši: „...Viņiem pārsvarā ir intuitīvās zināšanas un nevis vārdiski loģiskās. Bērni savas iespējas atklāj neordināri, viņi atklāj patiesību mirklī. Viņi redz jaunu jēgu tradicionālām zinātnēm. Tiem vajag metazinātni, Dzīvo Etiku, patiesību, kosmisko pedagoģiju,...”. D.Mallajevs faktiski konstatē, ka jaunas cilvēku cilts parādīšanās prasa holistisku apziņu.

Veselums humānā pedagoģijā

Kāda veidojas pedagoģija Veseluma paradigmas ietvaros? Tā ir nosaukta par humāno pedagoģiju. Šalva Amonašvilī humāno pedagoģiju raksturo, kā zinātniskās domas lēcieni nākotnē, saskatāms tajā saskaņā ar vispārīgiem Planetāriem procesiem.

Humānā pedagoģija ved skolnieku pa savas garīgās pasaules attīstības un pilnveidošanās ceļu, pa savas būtības un pienākuma apzināšanās ceļu; pa labestības un mīlestības pavairošanas ceļu uz Zemes,” – konstatē Šalva Amonašvili (2004, 9.lpp.).

“...Humānisms pedagoģijā – tas ir Augstākā apliecināšana cilvēkā – Sirds apliecināšana. Viss, kas vairo cēlsirdību, skaistumu, smalkāku kultūru – būs humāns,” spriež Gorelikova (2006, 130.lpp) – humānās pedagoģijas praktiķe.

Mitrofanova (2006, 136.lpp) humānos principus definē sekojoši: -visi brīvi; - visi spējīgi; -visi līdztiesīgi. Šie principi ir ielikti mūsu tautskolas izglītības koncepcijā un ir galvenie vērtīborientēti mācību procesa organizēšanā.

Humānās pedagoģijas izpratnē Cilvēks nāk pasaulē noteiktu uzdevumu veikšanai un ar tam atbilstošiem instrumentiem - noteiktiem psihiskiem, garīgiem un fiziskiem dotumiem.

No humānās pedagoģijas izpratnes par bērnu izriet: (1) skolotājam sadarbības procesā ar bērnu jāraisa viņā slēptie potenciāli, lai viņš, galu galā, varētu izteikt sevi un (2) jāaktualizē tikumiskās un ētiskās kategorijas t.i., jārealizē uz vērtībām orientēts mācību process.

Vērtībizglītība Veseluma izpratnē

Mūsdienu sabiedrību, nosacīti var nosaukt par visatļautības sabiedrību. "Visatļautība" tie nosaukta par demokrātiju, pilsoņu tiesībām un par brīvību. Visatļautība nav brīvība, tieši otrādi – tā ir īpaša verdzības forma un nekādā veidā nav saistāma ar atbildību.

Indivīda Brīvība ir saistāma ar citu Brīvībām un Atbildību par tām. Pretēji visatļautībai, Brīvība ir saistāma ar Visa Veseluma apziņu, ar Sadarbību visos līmeņos un aspektos.

Šobrīd veseluma pieejas trūkuma dēļ valsts izglītības sistēmā, bērns uz skolu jau atnāk nebrīvs. Bet ko dara skola? Vai skola, kas balstīta uz domāšanas, atmiņas attīstību ir balstīta uz cilvēka būtību? „...bet vajag balstīt uz bērna būtību – metode: Skaistums un Brīvība,“ raksta Gorelikova (2006, 129.lpp.). Un turpat, apstiprinot, ka : „Brīvība ir nepieciešams nosacījums dabīgai psihiskās enerģijas aktivitātei, Skaistums – tās smalkuma nosacījums. Sirds izglītība noved pie Gudrības. Ja intelekts - personības organizējošā sākotne, tad gudrība (prātīgums) – topošās garīgas individualitātes organizējošais princips. Gudrība ir atvērtība Patiesībai.” Viņa uzsver, ka brīvības apstākļos un radošā, labvēlīgā vidē Gaisma augs un izgaismos iekšējās iespējas, rosinot augšanai dotumu un talantu sēklas, protams, arī tikumības un mīlestības sēklas.

Šalvas Amonašvili priekšstatos skola būs humāna, būs atbilstīga laikmetam, ja pieeja bērnam būs atbilstīga viņa būtībai, atbilstīga personībai un, ja netiks lietoti vardarbīgi līdzekļi.

Skolā jāatbrīvojas no visa kam ir formāls raksturs. Tas nozīmē, ka mācībprocesā visi nevar tikt „pavilkti zem vienas svītras,....nav pieņemama testveidīga zināšanu izvērtēšana...nav pieņemama darba izvērtēšana ar atzīmēm – tā jānomaina ar kvalitatīviem spriedumiem. Nav pieņemamas daudzas metodiskās inovācijas, kuru mērķis, apejot bērna gribu un apziņu, pēc iespējas ātrāk un labāk apgūt „materiālu” (Gorelikova, 2005, 128) . Tas nozīmē, ka mums jāievieš paņēmieni, neapejot bērnu gribu, censties bērņus ieinteresēt šim brīdim (mirklim) sabiedrībai svarīgās lietās, neattālinot bērņus no viņu Brīvības. Brīvība nepieciešama arī skolotājam. Gorelikova (2005, 132.lpp.) raksta: „... brīvība, kā radošas darbības telpa, ir nepieciešama vispirms skolotājam. Lai skolotāja talantīgums kļūtu par mācību procesa faktoru, nepieciešama Brīvība”. Nebrīvs skolotājs nevar atklāt savu iekšējo pasauli. Gorelikova apgalvo, ka tieši skolotāja iekšējā pasaule ir

viens no galvenajiem veidojošiem spēkiem mācību- audzināšanas procesā. Un jāpiekrīt, ka stingrās, formalizētās mācību sistēmās, šis spēks paliek neiedarbināts.

Mūsaprāt, vērtībizglītība un humānā pedagoģija vispār var tikt pilnībā realizēta sabiedrībai realizējot vienu no vispārcilvēciskām vērtībām - Brīvību.

Cilvēka vērtību sistēma ir tā kas nosaka to, kā cilvēks rīkosies vienā vai otrā gadījumā. Neapstrīdāmi, ka pastāv vērtību hierarhija un tā ir individuāla, stipri atšķirīga dažādiem sociāliem slāņiem. Taču vērtību prioritāšu skalā augstāku vietu ieņem garīgās vērtībās, piemēram, Patiesība, Mīlestība, Tikumība, Miers u.c.. Vērtības izpaužas rīcībā, attieksmēs, emocijās – draudzībā līdzjūtībā, laipnībā, gudrībā, darba mīlestībā, iniciatīvā, izpalīdzībā, pašapziņā, priekā utt..

Vērtīborientēts mācību process matemātikas stundās tautskolā

Tautskola ir privāta mācībiestāde ar 15 gadus garu darba pieredzi. Lai arī tā atrodas lauku apvidū, tās skolnieki tāpat ir pakļauti pieaugošai informācijas plūsmai, kurā ir aizvien grūtāk orientēties. Bērns ne reti apjūk, jo rod vārdu un darbu nesakrītību – kur tad ir patiesība, kur meli, kas ir svarīgs, kas mazvērtīgs. Šajā situācijā ir īpaši svarīgi palīdzēt bērnam veidot savu jēgpilnu dzīvi, aizstāvēt un dzīvot saskaņā ar vērtībām.

Vērtībizglītībā ir divi ceļi – viens no tiek saistīts ar vērtību adaptāciju skolā, otrs - ar vērtību mācīšanu. Šajā rakstā mēs galvenokārt apskatīsim kā īpaši organizēta fiziskā, garīgā un sociālā vide matemātikas stundās sekmē vērtībizglītību.

Ļoti svarīgs matemātikas stundās ir skolēnu un skolotāju darbavietu izkārtojums t.i., tās ir telpiski izkārtotas aplī. Sēdēšana aplī palīdz nodrošināt komunikācijai labvēlīgus apstākļus: visi atrodas vienādās telpiskas pozīcijas t.i., neviens te nav priekšā vai aizmugurē - pirmajā vai otrajā plānā; līdztiesību; tiešu acu kontaktu; noņem barjeras; labi viens otru redzam, dzirdam. Tam ir ne tikai jau uzskaitītās priekšrocības, bet vēl arī tas, ka veidojas būtisks nosacījums ergonomiskam skolotāja darbam.

Matemātikas stundas un mācību programmas veselums meklējams arī pašregulācijas sistēmā, kura atbrīvota no laika limitēšanas kā (1) nodarbībai, tā (2) mācību programmai. Tautskolā

nav zvans, t.i. netiek precīzi nodefinēts stundas sākums un beigas. Te jāpaskaidro, kur slēpjas pašregulācija.

Tas, cik ilgi bērns spēj koncentrēties darbam, ir atkarīgs no daudziem faktoriem: vides, noskaņojuma, intereses, noguruma, vecuma utt. – pieredze rāda, ka bērniem var uzticēties noteikt stundas garumu, mazākie nereti grib atpūtu jau pēc 20 minūtēm; „iekarsuši” kādā nodarbē tie nepamana, ka aizskrējušas jau 50 minūtes. Stingro laika robežu noņemšana noņem spriedzi - tūlīt būs zvans. Pāreja uz nākamo nodarbību norit pakāpeniski – bieži jaunā nodarbība sākas tikai ar tiem bērniem, kurus iepriekšējās nodarbības skolotājs ir atlaidis, kuri ir atpūtušies – rodas iespēja individuālai sarunai. Ja bērns ir „iededzies” kādā darbā, to nepārtrauc „nelaikā” ieskanējies skolas zvans – svarīgi pabeigt iesākto. Pabeigtais darbs rada piepildījuma prieka izjūtu, apmierinātību un nostiprina iekšējo motivāciju darbam. Laika robežu noņemšana mācību priekšmeta programmas apgūšanai, ļauj bez panikas (miers, nevardarbība) turpināt mācības pat pēc ilgstošas slimošanas. Ja gadās, ka bērns nav izpildījis mājas darbus, ar nepatiku nav jānāk uz skolu, jo nepaveikto paveiks skolā – nepaliks neapgūta, nesaprasta viela. Un otrādi, bērnam nav jāgarlaikojas, jo, ja viņa spējas ir lielākas, viņa virzība vai nu var būt ātrāka, vai dziļāka. Laika limita noņemšana nerada stresu (miers) arī skolotājam – nokavēšu stundu; nepaspēšu izņemt vielu; jau decembris un tamlīdzīgi.

Lai realizētu šāda pašregulējoša mācību darba rezultātu fiksēšanu tautskolā ir ieviesta ieskaišu sistēma. Bērniem ir ieskaišu grāmatiņas trim mācību gadiem. Tas dod iespēju kā bērniem tā vecākiem gūt labu priekšstatu par jau apgūto un redzēt to, kas vēl apgūstams. Katram mācību priekšmetam paredzētas vairākas ailes atsevišķu tēmu ieskaitīšanai. Ieskaišu sistēma neietver sevī ideju par palikšanu uz otru gadu, tā ļauj nenokārtotās ieskaites nokārtot tad, kad bērns tām ir gatavs, vienlaicīgi ejot ātrāk uz priekšu tajos mācību priekšmetos, kuri padodas labāk.

Kopus (sociālās) mācīšanos kombinējam ar individuālās apmācības metodēm.

No Veseluma, no mūžības idejas izriet, ka patiesībā nav neviens ne vecāks, ne jaunāks un ne skolnieks, ne skolotājs. Labākā gadījumā skolnieks uztverams arī kā skolotājs un otrādi. Tāpēc mēs visi uz līdztiesīgiem pamatiem, kopā sadarbojoties, piedalāmies

pilnveidošanās mistērijā - tas ir kopdarbs. Kopdarbs matemātikas apgūšanā tiek organizēts jauktā vecuma grupā – saimē (līdz 12 – 15 bērni) t.i., kopā strādā dažāda vecuma un brieduma pakāpes bērni, aptverot visu pamatskolas klašu matemātikas mācību programmas. Tas, pirmkārt, ļauj aktivizēt ļoti svarīgu komponenti bērnam - tieksmi būt pieaugušam, tiekties būt tādām, kāds ir vecākais biedrs, skolotājs un, otrkārt, tiek panākta vide ar augstu grupas apziņas līmeni. Ne reti ir novērots vēl kāds fenomens: jaunākie, darot savu darbu, nevilus dzird sarunas ar vecākiem bērniem, un gribot negribot viņu apziņā uzkrājas jauni vārdi, nosaukumi, sakarības - veidojas it kā pamats arvien sarežģītāku lietu izpratnei un vēlāk, apgūstot jauno, atklājas, ka daudzas lietas tiem saprotamas it kā pašas par sevi. Darbs saimēs rada draudzīgu un sirsnīgu gaisotni, veicina sadarbību.

Vērtīborientēta „...mācībstunda nav domājama bez mācību individualizācijas, jo katram skolēnam šis veseluma mērs ir savs” (I.Beļickis, 2000, 23.lpp.) . Darba organizācija saimēs automātiski noved pie mācību individualizācijas.

Viena no stratēģijām iezīmējās, kā mācībvielas patstāvīga apguve, ar nepieciešamību pašam apdomāt izlasīto, analizēt, pārcelt zināšanas uz problēmu risināšanu. Kā to darīt – daļēji ierādu, bet kopumā bērni katrs atrod savu stratēģiju (prāta komponente vērtībizglītībā).

Skolniekiem pašiem jāapgūst teorija, jāpārbauda tās izpratne ar vingrinājumiem. Ja kas nesaprotams, vispirms noskaidrojām vai tas saistās ar jau veco jaunā kombinācijā, vai jauno vielu. Ja veco, tad parasti skolotājs aicina pašam sameklēt agrāk pildītos darbus un rast pareizu risinājumu (patstāvība, neatlaidība). Cenšamies panākt bērna pašmācīšanos. Tas nozīmē, ka bez skolotāja paskaidrojumiem bērns patstāvīgi apgūst jauno. Ne reti gadās, ka bērni jaunās problēmas risinājumus atklāj nestandarta veidā. Par to priecājamies! Bieži ļaujām skolniekiem pašiem brīvi izvēlēties uzdevumus (atbildīgums, pašapziņa). Bērns tiek rosināts domāt, pašam uzkrāt pieredzi, izdarīt izvēli un justies atbildīgam par to, ko pats izvēlēties. Ir jāatrod paņēmieni, jāattīsta metodes, un nevis jāliek slikta atzīme - jāstrādā tik ilgi, cik katram tas ir nepieciešams.

Mācību procesus stimulē iespēja kļūt par „skolotāja palīgu” (pēc Geidža un Berlinera) – meistarību sasniegušie palīdz mācīties citiem bērniem). Bieži nākas dzirdēt, ka lielās ģimenēs mazākie bērni

attīstās daudz straujāk. Veidojot saimes, mēs mākslīgi radām lielo ģimeņu modeli, kurās zinošākie (ne vecākie) “brāļi un māsas” top par “skolotājiem”, jeb, kā mēs viņus saucam - par „skolotāju palīgiem”. Citiem vārdiem sakot, veidojam apstākļus, vidi, kurā realizējas princips: “Dots devējam atdodas!” Tāda kārtība ne tikai veido pozitīvas, izpalīdzīgas savstarpējās attiecības, bet arī rada bērnam iespēju aktīvākā veidā atkārtot reiz mācīto un reizē padziļināt apgūtā izpratni - kā gan var ko iemācīt otram, ja pašam nav saprašanas par konkrēto lietu. Ir novēroti gadījumi, ka bērns, tapdams par „skolotāja palīgu”, izdara to, ko pirms brīža nav mācējis, tāpat šī loma mobilizē intelektuālās spējas, koncentrē uzmanību. Tā visos gadījumos bērnam ļauj dziļāk apzināties savu varēšanu, raisot prieku par to, kas savukārt stimulē motivāciju. “Priekšā teikšana” netiek novērtēta, kā kaut kas slikts, tieši otrādi – tā tiek veicināta. Skolotājs pats nekad nelabo kļūdas, bet vērsas pie kāda cita skolnieka ar lūgumu palīdzēt, vai problēmas atrisināšanai tiek organizēts grupu darbs. Ne reti gadās, ka jaunākie skolēni, galvas nepacēlušī no sava darba, pēkšņi pasaka priekšā vecākajam, ar kuru tobrīd runājam. Var likties, ka tas traucē skolniekiem koncentrēties darbam, bet patiesībā tieši otrādi – tas veicina koncentrēšanās spēju attīstību. Šī metode tiek periodiski mērķtiecīgi izmantota, veidojot īpašas nodarbības, kurās skolēnu patstāvīgais darbs tiek periodiski (ik pēc dažām minūtēm) pārtraukts ar nepieciešamību ātri rast risinājumus skolotāja dotiem nelieliem uzdevumiem.

Līdzīgi savā skolā darbu organizē pazīstamais krievu pedagogs M.Šķetiņins. Viņš savā skolā mācību procesu organizē tā, lai tas ļautu attīstīties katram bērnam atbilstošā tempā, pašu bērnu izvēlētajā mācību priekšmetā. Pēc kaut kāda laika, kad sasniegta noteikta meistarības pakāpe, skolēnus īsā kursā iepazīstina ar skolotājam nepieciešamām kvalitātēm – sagatavo, kā skolotājus skolniekiem, kuri izvēlējušies par prioritātēm citus mācību priekšmetus. Rezultāts ir neticams: bērni apgūst mācību priekšmetus neierastā tempā – 3-4 gados tiek apgūtas vispārējās izglītības programmas.

Šādā gaisotnē skolotājs savu darbu ar bērniem organizē tā, ka ir pieejams kā konsultants jebkurā laikā. Vērojot skolēna darbu, skolotājs atklāj, kuram nepieciešama palīdzība. Ik pa laikam skolotājs vērsas pie viena vai otra skolēna ar jautājumu, vai nav vajadzīga

palīdzība. Skolotājs respektē otra brīvību (attiecības ar skolēnu – saskaņotība, līdztiesīgu partneru attiecību veidošana) un tiesības to aizstāvēt. Par neordināru risinājumu (var būt ne tas racionālākais) skolēns saņem uzslavu.

Otrs dokuments bez ieskaīšu grāmatiņas, kurš palīdz organizēt aprakstīto mācībprocesu ir individuāls programmas apguves darba plāns. Skolnieks ar skolotāja palīdzību mācībgada sākumā pa tēmām saplāno savu darbu visam mācību gadam. Plāna veidlapās paredzēta vieta katrai tēmai reāli patērētā laika atzīmēšanai un skolnieka pašizvērtējumam.

Vērtēšana, pašizvērtēšana

Bērni gaida prieku, kas rodas apzinoties savu varēšanu, prieku par paveiktu darbu, prieku, ka arī citi to prot novērtēt, prieku, ka māki palīdzēt citam. Mūsaprāt, viens no šķēršļiem priekam ir atzīmju likšana. Liekot tās, biežāk taču gadās, ka tā nav visai augsta. Vai tā radīs bērnam prieku? Ne jau neveiksme ir prieka avots, un tā nav arī motivācija tam, lai mācītos labāk. Atzīme kā motivācija centieniem kļūst arvien labākam ne vienmēr nostrādā un, ja nostrādā, tad paliek jautājums: vai tā ir laba motivācija?

To, ka atzīme ir tapusi par spaidu instrumentu skolēnam, atzīst daudzi (sk. zemāk) *„...jebkura atzīmju sistēma esot totalitārisma pazīme. Ar atzīmes palīdzību mēs nedrīkstam ietekmēt un piespiest skolēnu mācīties.”* (R.Hahele, 2006, 32.lpp.)

Bezatzīmju vērtēšanas sistēma aplūkojama no diviem aspektiem (R.Hahele, 2006): (1) bezatzīmju sistēma nav „bezvērtējums”; (2) bezatzīmju sistēmas galvenais mērķis un uzdevums ir nepieļaut atsevišķu skolēnu salīdzināšanu, bet pievērst vairāk uzmanības katra skolēna individuālai attīstībai un attieksmei pret mācībām. Šie aspekti atbilst humānās pedagoģijas principiem - nesalīdzināt bērnus ar citiem, bērnam pašam jāsalīdzina savi sasniegumi laika gaitā t.i. – kādi tie bija vakar un kādi tie ir šodien.

„Humānās pedagoģijas kontekstā,” raksta E.Krastiņa un A.Pipere, (2004, 6.lpp.) *„skolēna pašuztvere, **pašvērtējums**, pašapziņa, pašattīstība kļūst par galveno, iedarbīgāko virzītājspēku mācībās”.*

Humānā pedagoģija, aplūkojot bērnu tā veselumā, nekad tos nedalīs spējīgākos un mazāk spējīgākos – katram ir savs potenciāls un tāpēc ir svarīga pašrefleksija (I.Beļickis, 2000).

Tautskolā matemātikā mācību sasniegumu vērtēšanas sistēma galvenokārt balstās uz paškontroli, jo bērni paši patstāvīgi apgūts mācību vielu. Protams, ka vērtē arī skolotājs, izmantojot valstī pieņemto normatīvo vērtēšanu. Vērtēšanu, lai iegūtu informāciju par programmas apguves panākumiem notiek parasti tikai tad, kad programma ir apgūta pilnībā, vai semestru beigās, kad nepieciešams valstī pieņemts vērtējums. Parasti rezultāts nav slikts. Ceļš programmas apgūvē iezīmējas ar ieskaitēm pa atsevišķām tēmām. Parasti tās ir neformālas un reti kad jāveic īpašs pārbaudes darbs. Kontroldarbus matemātikā rakstam 1. lai noskaidrotu, kas vēl nav pietiekami labi apgūts – atzīmes neliekam; 2. lai apstiprinātos gatavība nākošās tēmas apguvei. Vērtēšanas pieredze 15 gadu garumā liecina, ka cits variants pašreiz nav vajadzīgs – ne atzīme motivē, bet prieks par paveikto, skolotāja uzslava, rokas paspiešana, vēlme apliecināt pašam sevi. Skolēns necenšas pēc atzīmes par kādu tēmu, un tas ir labi, jo netiek izjaukts programmas veselums.

Mūsaprāt, svarīgākais vērtībizglītības pašvērtējumā ir tas, kā skolēns savas vērtības realizē ikdienā, kādās attiecībās viņš stājas ar vidi, kurā dzīvo. Ļoti svarīgi kā viņš vērtē notiekošo sev apkārt, kā rīkojas vienā, vai otrā situācijā un kā jauniegūtā pieredze iekļaujas tā vērtību skalā. Īpašs pētījums, kas veikts Ojāram Rodem izstrādājot maģistra darbu pedagoģijā, liecina, ka īpaši organizētas vērtībizglītības rezultātā tautskolā veidojas sirds un prāta līdzsvarotas personības.

Secinājumi un ieteikumi

1. Valsts standarts matemātikā tiek realizēts skolotājam un skolniekam brīvi nosakot vielas satura izkārtojumu un tā apguves laiku atbilstoši katra skolēna spējām un interesēm;
2. Matemātikas apguve norit harmoniskās skolnieku savstarpējās un skolnieku-skolotāja attiecību gaisotnē. Tā veicina sadarbību, pašmācīšanos un pašizvērtēšanu;
3. Īpaši organizēta fiziskā, garīgā un sociālā vide matemātikas stundās sekmē vērtībizglītību, kas atklājas pozitīvā attieksmē pret

darbu, pret vidi, sekmīgā mācību priekšmeta apgūšanā, draudzīgās savstarpējās attiecībās;

4. Laika limits standarta programmās ierobežo skolēna iespējas atklāt savu potenciālu matemātikā..

Literatūra

- Buiķis, Andris (2001) Vai mēs esam tie, kas patiesībā esam. R.: Madris.;
- Fridrihs Niče, Tā runāja Zaratustra, *Valters un Rapa*, 1939.;
- Hahele, Rudīte (2006) Pašnovērtējums mācību procesā. – R.: RaKa.;
- Krastiņa, Elfrīda, Anita, Pipere, (2004) Mācību sasniegumu pašvērtēšana. – R.:Raka;
- Митрофанова, С.В. (2006) Индивидуальное обучение. // Педагогический вестник Три ключа, 10/2006. – Москва: Издательский Дом Шалвы Амонашвили.;
- Niče, Fridrihs (1939) Tā runāja Zaratustra. – R.: Valters un Rapa, 1939.;
- Siliņš, E.I. (1999) Lielo patiesību meklējumi. _ R.: Jumava.;
- Uspenskis, P.D. (1993) Jauns pasaules modelis, Izd. Černiševa.;
- Амонашвили, Ш.А. (2004) Почему не прожить нам жизнь героями духа. // Педагогический вестник Три ключа 8/2004. – Москва: Издательский Дом Шалвы Амонашвили.;
- Амонашвили, Ш.А. (2005) Почему не прожить нам жизнь героями духа. // Педагогический вестник Три ключа 9/2005. – Москва: Издательский Дом Шалвы Амонашвили.;
- Гореликова, М.В. (2006) Школьное образование как перспективная основа пути духовного развития // Педагогический вестник Три ключа, 9/2005 – Москва: Издательский Дом Шалвы Амонашвили.;
- Кэрролл, Л., Тоубер, Д. (2005) Дети индиго.- Москва: София.;
- Роде, Ояр (2006) Поиск целостности в ребенке. вестник Три ключа, 10/2006 – Москва: Издательский Дом Шалвы Амонашвили.;

Projekts Domāšanas stundai: Nevardarbība

Referāts nolasīts konferencē “Pedagogs – daudzveidīgas pilsoniski humānas sabiedrības veidotājs” Cēsīs 2008. gada 26.-27. martā

Saturs

levads

1. Stundas konteksts;
 - 1.1. Stundas tautskolas vērtībizglītības kontekstā;
 - 1.2. Stunda tautskolas pamatvērtību kontekstā;
 - 1.3. Stunda konkrētas tēmas kontekstā;
2. Stundas plānojuma uzmetums.

1.1. Stundas tautskolas vērtībizglītības kontekstā.

Tautskola par galveno vērtībizglītības metodi atzīst sevi izzināšanu, t.i., “kas es esmu” noskaidrošanu. Tā notiek dažādos veidos, piemēram, meklējot savas intereses, atklājot savus dotumus, apzinoties savas rakstura īpašības, pētot un reizē pilnveidojot savas attieksmes pret dzīves vidi, cilvēkiem, notikumiem utt. Šīs ir gan praktiskas, gan prātnieciskas nodarbības. Prātnieciskās iet kopsolī ar praktiskajām nodarbībām un tās esam nodēvējuši par “Domāšanas” stundām. Prātnieciskais raksturs atklājas tajā, ka domājam par pasauli, par notikumiem tajā, par to, kā tā ir veidota, vērtējam, analizējam, salīdzinām, meklējam tajā sevi. Praktiskais aspekts izkāpj no “Domāšanas” stundas un atklāj sevi attieksmju realizācijā, attieksmju pilnveidošanā. Piemēram, caur darbu amatniecības darbnīcās, dārzā; caur gadskārtu ritmu izjušanu, svētku svinēšanu; caur rotaļām un dziesmām, muzicēšanu; caur tautskolas rituāliem; caur akadēmisko priekšmetu apguves darba organizāciju, kur galvenā ir prasme “tikt ar sevi galā pašam”, brīvība-atbildība, citam došana – “dots devējam atdodas”. Svarīga vērtībizglītības komponente ir “klātesamības” iedibināšana ar Visu, Kas Ir. Tas nozīmē, ka kultivējam iedziļināšanos un koncentrēšanās darāmajā, tādu kā meditātīvu saplūsmi ar objektu. Piemēram, pastaiga mežā ar “atvērtām acīm un ausīm”; nepārdalīta, fokusēta uzmanība, veicot jebkuru darbu, klausoties runātājā un tamlīdzīgi. *Klātesamība* veicina piederības sajūtu veidošanos ģimenei, tautskolai, tautai, pasaulei.

Domāšanas stundas tēma “Nevardarbība” šoreiz izvēlēta kā vietēja rakstura, tā pasaules notikumu kontekstā. Pasaulē pieaug neiecietība, vardarbība, neglītāis ir topā.

1.2. Stunda tautskolas pamatvērtību kontekstā.

Konkrētā stunda ir daļa no secīgi apgūstamo pamatvērtību kopuma, kuras savstarpēji ir saistītas.

Par pamatvērtībām pieņemtas sekojošas vērtības:

Mīlestība (Sirds)

Pakārtotās vērtības: *cieņa, mīlestība pret vecākiem, draudzība, gatavība palīdzēt, iecietība, iejūtība, līdzjūtība, laipnība, labestība, māka piedot, sirdsapziņa, sirsnība, mīlestība u.c.;*

Patiesība (Prāts)

Pakārtotās vērtības: *atklātība, domas plašums, daiļums, skaistums, gudrība, godīgums, intuīcija, optimisms, stingra griba, spēja analizēt, sintezēt, sevis analīze, taisnīgums, vērtīgums, vienlīdzības izjūta, vienots veselums, zināšanu meklēšana u.c.;*

Pareiza rīcība (Darbīgums)

Pakārtotās vērtības: *atbildīgums, čaklums, darba tikums, darba mīlestība, gatavība kalpot cilvēcei, iniciatīva, neatlaidība, nesavtība, pašai dziedātība, radošums, sabiedriska aktivitāte, tieksme palīdzēt u.c.:*

Miers (Harmonija)

Pakārtotās vērtības: *apmierinātība, atturība, disciplīna, goda izjūta, izturība, mierīgums, māka atrisināt konfliktus, nelokāmība pārbaudījumos, laika vērtības izjūta, pašsavaldība, satiecība, spēja koncentrēties, spēja justies laimīgam, vienkāršība un kautrība u.c.;*

Nevardarbība (Rīcība, attieksme)

Pakārtotās vērtības: *brīvība, bezbailība, cieņa pret citiem, citu kultūru vērtību atzīšana, cieņa pret īpašumu, demokrātisms, garīgā un fiziskā veselība, humora izjūta, lojalitāte, nevēlēšanās darīt pāri, nacionālā apziņa, nenosodišana, sadarbība, samērojamības izjūta, taktiska izturēšanās u.c..*

1.3. Stunda konkrētas tēmas kontekstā

Stunda norit Saimē t.i. jaukta dažāda vecuma (no 6 līdz 13 gadiem) grupā, kopskaitā 10 bērni

Domāšanas stundu pamatvērtība: *Nevardarbība*.

Šai tēmai paredzētas astoņas nodarbības.

Nodarbību mērķi:

- aptvert *nevardarbības* kategorijas jēgu, saturu, veicināt nevardarbīgas;
- attieksmes veidošana (nostiprināšanos) pret sevi, cilvēkiem, vidi, dabu.

- attīstīt diskusijas kultūru un saskarsmes iemaņas Sociālās prasmes: *prasmī klausīties; uzdot jautājumus; ievērot laika limitu; ievērot norādījumus; izskaidrot savas idejas; koncentrēties; nenoniecīnāt; nenovirzīties no tēmas; piedalīties; skatīties vienam uz otru grupā; pieņemt citu viedokli; runāt pēc kārtas; sekot līdzī domai; atzīt savas un grupas kļūdas; izvērtēt darbu; pārliecināt; pilnveidot idejas; rezumēt.*

Nevardarbības stundu tēmas un norises sakārtotas sekojoši (īsumā):

Pirmā stunda: veselums - apcere;

Izstāstu domāšanas stundu cikla tēmas: *Nevardarbība* nozīmīgumu mūsdienu notikumu kontekstā;

Atgādinu diskusijas noteikumus:

-*Katram atvēlēts* precīzs savas viedokļa izteikšanas laiks – 1 minūte;

-*Kamēr kāds runā*, nedrīkst izteikt replikas vai kādus iestarpinājumus, nemaz nerunājot par runas pārtraukšanu (katrs tam doto laiku savas domas ritējuma);

-*Pirmais runātājs* piesakās brīvprātīgi, bet nākošais ir blakus sēdētājs saules kustības virzienā;

-*Pēc katra* runātāja var uzdot jautājumus;

-*Ja nav ko teikt*, savu rindu var izlaist;

-*Diskusija pa apli* var nostaiģāt vairākus lokus . Šāda kārtība ļauj pilnīgāk izteikt savas domas.

-*Diskusijas laikā* nedrīkst neviena izteikto domu vai personu kritizēt – drīkst izteikt tikai savu viedokli (nedrīkst lietot vārdus: tu spried nepareizi, tavas domas ir muļķīgas un tamlīdzīgi);

-*Diskusijas organizētājam* ir veto tiesības uz runātāja pārtraukšanu, ja netiek ievēroti diskusijas noteikumi.

Kāpēc sāksim ar izpratni par Veselumu?

Veseluma piemēri:

Pastāstīt par to, kā tiek sagrauts vielas veselums, ja kaut vai vienu kodola daļiņu noņemsim;

Viens liels veselums ir mūs galaktika, saules sistēma, atsevišķas planētas ar saviem pavadoņiem.

Cilvēks kā veselums, kuram raksturīga pilnīgi *noteikta patība*.

Katram veselumam ir *raksturīga iekšēja struktūra*, kā indivīdam tā tautai. Tai ir nāvējošas kaut nelielas izmaiņas – veselums tiek nojaukts. Atcerēsimies mūsu zināšanas kaut vai par DNS, kurās mūsu individualitāti nosaka tikai daži procenti. Pati māte daba visas vienības katrā no veselumiem ir sakārtojusi harmoniskās attiecībās, un saskanīgi ielikusi vienus veselumus citos veselumos t.i., veselums nav mehāniski saliktu daļu summa – starp visām tās daļām pastāv dzīvības enerģijas barotas, iekšēji harmoniskas, dinamiskas attiecības, kas nodrošina ne tikai tās uzturēšanu, spēju atjaunoties, vairoties, bet arī spēju evolucionēt.

-Dabīgs ir cilvēka stāvoklis, kurā viņš neskaitāmām saitēm saaug ar savu ģimeni, savu zemi, tautu. Cilvēks ir dzīvs ne tikai sevī, savās pasaules izjūtās, bet arī tajā, kas to kā emocionāli tā arī intelektuāli, kā ar prātu tā ar sirdi sasaista ar vidi, kuras veselumā tas atrodas. Tas ir veselums, bez kuriem cilvēks nevar sevi ne attīstīt, ne izteikt. Tāpēc patiesa dzīves jēga, faktiski, ir aplūkojama caur diviem komponentiem, no kuriem viens ir saistīts ar cilvēku pašu un otrs ar vidi visplašākajā nozīmē, kurā cilvēks ir aicināts sevi apliecināt dzīvi dzīvojot, savus uzdevumus pildot. Šīs harmoniskās vienības ideja var kalpot radošam savas būtības meklējumam – tas meklējams sevī, tātad kaut kur iekš sevis un vidē, kura ir ar personu saskanīga.

Jautājumi, par kuriem diskutēsim:

- Kad lietas ir vienotas (vai tām jāsasakaras?) ?
- Kas vieno ģimeni?
- Kā veselais ir saistīts ar tā daļām?
- Kas esmu es un kā esmu saistīts ar pasauli?

Gaismas meditācija – Mīlestība vieno.

Meditācijas norise:

- Iededzinu aplī novietojušos bērnu centrā sveci;
- Aizveram acis, nomierinām prātu, ieklausāmies elpā;
- Pastāstu par meditācijas mērķi: katram vienoties mīlestībā ar savu ģimeni;

- Domās apliecināt sev, ka pašam pietiek spēka, lai spētu vienot ģimeni mīlestībā;
- Lūdzu katram domās pieaicināt meditācijā klāt visus savus tuviniekus un citas būtnes, kurām būtu, pēc katra domām, varētu palīdzēt: gariņus, eņģelīšus, dieviņus u.c.;
- Lūdzu katram domās uzaicinātiem pastāstīt to, kāpēc ir aicināti un kāpēc pēc katra domām vienotība mīlestībā ir svarīga; Lūgt visus piedalīties ģimenes vienošanas mistērijā mīlestībā;
- Lūdzu pievērsties savām sirdīm un ieraudzīt tur maigu, siltu gaismu; Vizualizēt šis sirds gaismas plūsmu te uz viena, te cita tuvinieka sirdi; ieraudzīt kā tā kvēlo un sūta gaismu pretējā virzienā, sajūst savā sirdī maigas gaismas, siltuma. Izjust vēlmi vārdos apliecināt ka mīli mammu, tēti u.c. tuviniekus;
- Lūdzu visus iedomāties kāda būs savstarpēja sadzīve, savstarpējas attiecības ģimenē, kad meditācija būs sasniegusi mērķi – vienojusi ģimeni;
- Aicinu pateikties pieaicinātiem par līdzdalību mistērijā;
- Aicinu lēnām atgriezties klasē.

Mājas darbs: atcerēties un aprakstīt (uzzīmēt) kādu gadījumu no savas dzīves, kad atklājusies nepieciešamība pēc ģimenes, tautskolas vai, kad sajutis vienotību, mīlestību, nepieciešamību būt kopā, palīdzēt utt.

Otrā stunda: veselums – praktiska nostiprināšana;

Norise:

1. Ievadvārdi, atgādinot to, par ko tika spriests iepriekšējā nodarbībā;
2. Mājas darba prezentācija - Stāsts (ar zīmējumu) par gadījumu manā dzīvē, kur izpaudusies mana saite ar draugiem, ģimeni, dabu, pasauli;
3. „Cēloņi – sekas” - diskusija.
Atgādinu diskusijas noteikumus.

Veselumos mēs visi esam savstarpēji saistīti – katrai darbībai ir kaut kādas sekas. Pastāv uzskats, ka katrai lietai vai parādībai ir cēlonis. Katrai lietai un parādībai ir arī sekas. Tātad katra lieta vai

parādība ir gan sekas, gan cēlonis vienlaicīgi. Vai tu tam piekrīti? Izdomājiet gadījumus, kad tas tā ir!

Parunāsim *Cēloņu un Seku* sakarā par piesārņotību. Vai piesārņošana uzskatāma par *vardarbību*?

- Kādi var būt piesārņotības veidi?
- Kā tiek (ir tikusi) piesārņota klase?
- Vai ir iespējams piesārņot prātu (kāds varētu būt šis piesārņojums, kā tas varētu izpausties; Vai ir iespējams piesārņot dvēseli, kāds varētu būt šis piesārņojums, kā tas varētu izpausties?
- Kur cilvēkā varētu "dzīvot" dusmas, naidis, skaudība un alkatība?
- Kā un ar ko tiek piesārņots cilvēka organisms (kad tas var notikt nejauši, kad apzināti)?
- Vai ir pareizs apgalvojums, ka dabu spēj piesārņot tikai tie cilvēki, kuriem jau ir piesārņots prāts, apziņa vai dvēsele?
- Ko katrs cilvēks (skolēns, skolotājs) varētu darīt, lai mazinātu Zemes piesārņojumu?
- Vai dzīvnieki, putni, zivis un augi pret dabu izturas saudzīgi? Kā tas izpaužas?
- Vai Visums ir piesārņots ar planētām un zvaigznēm?
- Vai ir iespējams (un kā) piesārņot Visumu?
- Kas ir piesārņojums un kā tas izpaužas?
- Kāpēc daži cilvēki met papīrus zemē netālu no atkritumu kastes?
- Vai vajadzētu nosodīt, nicināt un ienīst dabas piesārņotājus? Kāpēc?

Mājas darbs: Piesārņojuma veidi

Sagrupē, kas piesārņo un kas nepiesārņo dabu, ierakstot to divu aiļu tabulā!

• troksnis • radioviļņi • lietus • "skābais lietus" • balts sniegš • pelēks sniegš • rentgena starojums • meža ugunsgrēka dūmi • vulkāna izvirdums • govš pļeckā • kļāvu lapu kaudze • minerālmēsli • beigts kurmis • muļķīgās domās • kanalizācijas notekūdeņi • vecā beka • lidmašīnas dzinēja rēkoņa • putekļu vētra tuksnesī • Automobiļu izmešu gāzes • vējā elektroģenerātori • varžu ikri • miglā • dusmas • govš pļeckā • smiekli • alkatība;

Pasvītro tabulā, tavuprāt, pašu bīstamāko piesārņojuma veidu!
Uzraksti, kādēļ tu izvēlējies tieši šo!

Mājas darbs: sameklēt vai izdomāt un aprakstīt kādu spēli, kuras gaitā izpaužas spēles dalībnieku savstarpējā saistība.

Trešā stunda: Veselums bērnu izdomātās spēlēs;

Norise: visu bērnu izdomāto spēļu spēlēšana.

Mājas darbs: pārdomāt nākošās stundas jautājumus.

Ceturtnā stunda: es un manas domas;

Jautājumi

1. Kā rodas domas?
2. Kur atrodas domas?
3. Vai domas ir kaut kas tāds, kas eksistē patiesībā?
4. Vai es un manas domas ir mans Veselums?
5. Manu domu saistība ar manu rīcību?

Norise: skolotāja stāsts, diskusija, smadzeņu pusložu zīmējums un tajās rodamās lietas.

Mājas darbs: pārdomāt nākošās stundas jautājumus.

Piektā stunda: vardarbība - apcere

Jautājumi

1. Kas ir vardarbība?
2. Vai cilvēks var būt vardarbīgs pret sevi?
3. Kādas var būt vardarbības formas?
4. Kad mēs rīkojamies vardarbīgi?
5. Kas veicina vardarbīgu attieksmi (skatīt pirmajā stundā novīto paklājīņu)?

Norise: video par vardarbību skolās, diskusija.

Mājas darbs: aprakstīt (uzzīmēt) situāciju, kad esat sadūrušies ar vardarbību pret sevi vai citiem un kā esat rīkojušies šajās situācijās.

Sestā stunda: vardarbība – praksē

1. Kur praktiski esmu sadūries ar vardarbību?
2. Cilvēku vardarbība pret pasauli – vardarbība pašiem pret sevi. Vardarbība un Veselums.

Norise: skolēni nolasa savus mājas darbus, komentē tos. Videofilmas „Neērtā patiesība” fragmentu noskatīšanās.

Mājas darbs: pārdomāt nākošās stundas jautājumus.

Septītā stunda: nevardarbība - apcere

Jautājumi:

1. Kas ir nevardarbība?
2. Kā nevardarbība saistīta ar harmoniju sevī (domas)?
3. Kā nevardarbība saistīta ar mani un citiem, ar apkārtni, dabu?
4. Kādi faktori veicina nevardarbīgu attieksmi?

Stundas norise: skolotāja stāstiņš, diskusija.

Mājas darbs: Apraktīt kādu gadījumu no savas dzīves, kad esat bijuši bezbailīgi; izrādījuši cieņu pret citiem, pret ģipāšumu; kad esat rīkojušies saudzējot savu garīgo un fizisko veselību; kad neesat darījuši kādam pāri; kad esat bijuši draudzīgi pret citām nacionalitātēm un tamlīdzīgi.

Astotā stunda: nevardarbība – praksē

Jautājumi

1. Vai kādreiz nogalināšana ir attaisnojama?
2. Kā praktizēt nevardarbību ikdienā?
3. Kā praktizēt nevardarbību pret sevi?
4. Kā mēs varam rīkoties ar citu varmācību?

Stundas norise: mājas darbu aprakstu noklausīšanās, diskusija, katra secinājumi.

Devītā stunda: Draudzība ģimenē

2. Stundas plānojuma uzmetums

Pirms stundas

- Kopā ar skolēniem sagatavojam telpu nodarbībai: atbrīvojam telpas centrā vietu krēslu izvietošanai aplī. (Sēdēšana aplī palīdz nodrošināt komunikācijai labvēlīgus apstākļus: *visi atrodas vienādās telpiskas pozīcijas t.i., neviens te nav priekšā vai aizmugurē - pirmajā vai otrajā plānā; līdztiesību; tiešu acu kontaktu; nav barjeras; labi viens otru redzam, dzirdam*).
- Jau sagatavoti materiāli praktiskam darbam. (Parasti apspriestos jautājumus motivācijas veidošanai (stiprināšanai) aicinu arī pārvērst tēlos. Tie var būt zīmējumi, stāstiņi, drāma vai visi kopā).

- Sagatavoju (sameklēju) stāstiņu atbilstošu stundas tēmai, apmēram 5 minūtes garu (lai galvenais stundas laiks paliktu diskusijai). Apspriežamie jautājumi var būt vairāki (šoreiz tas ir viens – *veselums?*), bet par tiem parasti esam vienojamies iepriekšējā stundā. Šāda iepriekšēja vienošanās ir svarīga, jo tā ļauj katram savlaicīgi pārdomāt (varbūt zemapziņā noskaņoties) diskusijas tēmu vai jautājumus.

Stundas norises plāns:

Laiks minūtēs	Skolotāja darbība un instrukcijas	Mērķis, prasmes
1	Izstāstu šāsdienas stundas plānu. Diskusijas tēma: <i>veselums</i>	Noskaņošanās tēmai
3	Nolasu stāstu	<i>Prasmes:</i> koncentrēties, sekot līdzi domai, klausīties;
15	Aicinu izveidot pinumu „es un pasaule”	apziņas stiprināšana darbībā
20	Aicinu katram saskatīt sevi pasaulē savā pinumā. Diskusija (piedalās arī skolotājs) par iepriekšējā stundā izdotiem jautājumiem	Veseluma apziņas stiprināšana; diskusijas mākas attīstīšana; saskarsme
1	Noslēgums. Mājas darbs: atcerēties un aprakstīt (uzzīmēt) kādu gadījumu no savas dzīves, kurā izpaudusies tava saite ar pasauli	<i>Prasme:</i> Atcerēties, izvērtēt, aprakstīt. Veseluma apzināšanās.

Literatūra

1. Satja Sai raksti 4/02;
2. I.Odiņa, Sadarbības pedagoģija, izdales materiāli, Daugavpils, DU, 2007.
3. Amonašvili, Šalva (2007A) Skolas patiesība. – R.: Dizaina un Drukas Divīzija Citrons.

Brīvība humānajā pedagoģijā

Publicēts: *Роде, Оярс (2009) „Свобода в гуманной педагогике”. Педагогический вестник «Три ключа». Москва: изд. Дом Ш.Амонашвили.*

Šalva Amonašvili raksta ka no bērna dabas izriet trīs viņa virzošie un organizējošie spēki: attīstības tieksme, tieksme kļūt

pieaugušam un tieksme pēc brīvības. Kā ir ar mums pieaugušajiem? Vai mums, pedagogiem, arī nevajadzētu izjust šos trīs spēkus?

Evangēlijā rakstīts:

Mat.19, 14. *Jēzus ieraudzīja, ka mācekļi padzen bērnus, aizvainojās un teica: veltīgi jūs bērnus aizdzeniet. Viņi vislabākie ļaudis, tāpēc, ka visi bērni dzīvo Tēva gribā.*

Mat.18, 3. *Ja neatteiksities no visiem miesas kārdinājumiem un netapsiet kā bērni, tad jūs nenāksiet debesu valstībā.*

Tas nav nekas cits kā aicinājums atjaunot to garīgumu, ar kuru mēs nākam Pasaulē. Bet varbūt cilvēce ir uzklaustījusi Jēzus vārdus (pagājuši taču 2000 gadi) un šodien mums, pieaugušiem, nav jātop par bērniem, jo tādi esam? Nav jābūt ar izcilām novērošanas spējām apveltītam, lai apliecinātu pretējo: mēs, skolotāji, joprojām nemākam palīdzēt cilvēkam saglabāt garīgumu tā tapšanas ceļā par pieaugušo. Un vai iemesls tam nav tas, ka paši neesam garīgi? Lūk, ko saka par skolotāja garīgumu Šri Činmoja (Šri Činmojs ieguvis pasaules atzinību – „20 gadsimta Pirmais Veseluma (целостным) cilvēks”, Sant-Pēterburgas Valsts pedagoģiskās universitātes filozofijas goda doktors u.c.).Viņš jautā: „*Vai var būt labs skolotājs, ja viņš nav garīgs?*” un turpat atbild: *Es gribētu teikt, ka nekāds skolotājs nevar būt labs skolotājs, ja viņš nav garīgs.*”

Savā referātā es pakavēšos pie viena no minētajiem virzītāja spēkiem – Brīvības.

Pēdējā laikā humānās pedagoģijas semināros, konferencēs, lasījumos Maskavā ne reti izskan vārds Brīvība. Tā, Gorelikova raksta: „*Brīvība ir nepieciešams nosacījums dabīgai psihiskās enerģijas aktivitātei...*”. Viņa uzsver, ka brīvības un radošā labvēlīgā vidē Gaisma augš un izgaismos iekšējās iespējas, rosinot augšanai dotumu un talantu sēklas.

Gorelikova turpat raksta: „*... brīvība, kā radošas darbības telpa, ir nepieciešama vispirms skolotājam. Lai skolotāja talantīgums kļūtu par mācībspocesa faktoru, nepieciešama Brīvība*”. Nebrīvs skolotājs nevar atklāt savu iekšējo pasauli. Gorelikova apgalvo, ka tieši skolotāja iekšējā pasaule ir viena no galvenajiem veidojošiem spēkiem mācību- audzināšanas procesā.

N.P. Pišulīns, filozofijas doktors, atzīst, ka „*humanizācija – tas ir izglītības, viņas formu novešana līdz atbilstībai ar cilvēka dabu,*

ar viņa garīgo un fizisko būtību,... Plašākā nozīmē – tā ir cilvēka personības vērtības atzišana; tā ir viņa brīvības un, laimes tiesību atzišana; Tā ir viņa tiesību atzišana savu dotumu izteikšanā un talantu atklāšanā...”

Ne reti dzirdam sakām, ka absolūtas brīvības nav. Tas liek domāt, ka Absolūtā brīvība tiek saprasta kā visu cilvēka iegribu reālu piepildīšanas iespēja jeb, citiem vārdiem sakot, visatļautība. Vai visatļautība ir brīvība? Kas tad ir brīvība? Šo jautājumu mēģinājuši apcerēt vismaz jau no tiem laikiem, kad parādījās rakstība. Ieskatīsimies dažos brīvības jēdziena skaidrojumos un mēģināsim pietuvoties šī vārda semantikai humānajā pedagoģijā.

Marksistiskās filozofijas izpratne par brīvību ir sekojoša: Brīvība, kā subjekta spēju izvēlēties, rīkoties un uzņemties atbildību par savu rīcību, zinot pastāvošos nepieciešamības diktētos apstākļus. Te pienākuma jēdziens, kas slēpjas šīs definīcijas vārdos „atbildība”, „nepieciešamības diktētos”, izslēdz brīvību tādēļ, ka tas neatzīst individuālo, bet gan pieprasa pakļaušanos vispārējiem noteikumiem.

Ko par brīvību saka Fihte: *„Dod kokam apziņu un ļauj tam netraucēti augt, plest plašumā zarus, veidot savai sugai atbilstošas lapas, pumpurus, ziedus, augļus. Tas tiešām nejutīsies ierobežots tādēļ, ka ir tieši koks un tieši dotās sugas koks, un tieši šis atsevišķais dotās sugas koks; tas jutīsies brīvs, jo visās savās izpausmēs darīs tikai to, ko prasa tā iedaba.”* Lai gan Fihte vēlāk secina, ka brīvība vispār nav iespējama, viņš, dotajā līdztībā ar koku atzīst, ka brīvība ir saistāma ar objekta iedabu vai sūtību. Vai tas nenozīmē to, ka brīvs esi tad, ja vari realizēt to?

Deivids Hjūms par brīvību izsakās sekojošo: *„...mēs ar brīvību varam domāt tikai spēju rīkoties vai atturēties no rīcības saskaņā ar savas gribas vēlmēm.”*

Fihte un Hjūms mums dod divus svarīgus, ar brīvības izpratni saistītus jēdzienus: sūtība un griba. Visai droši varam teikt, ka cilvēku dzīvē vada griba (vēlmes nozīmē). Griba dzīvot pašam savā mājā liek uzcelt tam māju, griba braukt ar mašīnu, liek pielikt pūles, lai to iegādātos; vēlme kļūt par tirgoni, datorspeciālistu un tamlīdzīgi, liek tam darboties attiecīgā virzienā. Parasti griba veidojas uz socializācijas gaitā iemantotām vērtībām, kura ir cieši saistītas ar

sevis ielikšanu laicīgās dzīves paradigmu rāmjos. Vai tā ir tā griba, kuras realizēšana mūs dara brīvus? Sabiedrība ir tāda, kāda viņa ir šobrīd un to nosaka uz tirgus ekonomikas balstīts materiālo vērtību patērēšanas kults. Cilvēki cenšas visu dzīvi vaigu sviedros, līdz vecums atņem spēkus, lai gūtu prieku (laimi) spīguļos. Dažs attopas, kad skriešanai pa dzīvi vairāk nav spēka, un sāk...(piemēram) gleznot. Dažs savu dzīvi sāk izvērtēt daudz agrāk, kā, piemēram, dižais krievu rakstnieks un domātājs Ļ. Tolstojs. Viņš gadus desmit meklēja atbildi jautājumam cilvēka būtībai jeb jēgai. Pat slavas zenītā, viņš vai katru dienu atradās pašnāvības priekšā, jo nespēja saskatīt jēgu savai dzīvei. Būdams bagāts – muižas un lielas zemes īpašnieks, labu ģimenes locekļu iekļauts, fiziski veselīgs un ar milzīgām darba spējām apveltīts vīrs, draugu pulka ieskauts, sabiedrībā populārs, viņš tomēr nejutās apmierināts, papildīts. Ļ.Tolstojs raksta: „*Mana dzīve bija apstājusies... Patiesība bija tā, ka dzīve ir neprāts. Es it kā dzīvoju, dzīvoju, gāju, gāju un aizgāju līdz bezdibenim. Es skaidri ieraudzīju, ka manā priekšā nekā nav, kā vienīgi iznīcība. Apstāties vairs nevar un atpakaļceļa vairs nav, un acis aizvērt nevar, lai neredzētu, ka priekšā nekā nav, kā vienīgi ciešanas un patiesa nāve – pilnīga iznīcība*”. Viņš uzdod sev skarbu jautājumu: „*Kas iznāks no tā, ko es tagad daru, ko darīšu rītā, kas iznāks no visas manas dzīves?*”

Meklēdams savu papildījumu Ļ.Tolstojs nodibināja skolu zemnieku bērniem un ar lielu entuziasmu, radošu degsmi ķērās pie bērnu izglītošanas. Viņš veidoja brīvas mācīšanās izveles iespējas un līdzīgi kā humānajā pedagoģijā, pieņemdams, ka progresu var virzīt tikai katra indivīda personīgā vēlme darīt to vai citu. Taču drīz Ļ.Tolstojs sirds dziļumos atskārta, ka nevar iemācīt neko derīgu, tāpēc, ka patiesībā pats nezināja, kas ir vajadzīgs. Viņš pat devās pasaulē, lai tur atrastu metodes kā pašam neko nezinot, varētu mācīt citus. Beigu beigās viņu nomocīja šī vēlme mācīt un reizē slēpties no nezināšanas - viņš pārtrauca tautas izglītošanas darbu.

Vai mēs, skolotāji, šodien neesam līdzīgas dilemmas priekšā? Iespējams, ka daži skolotāji ir apzinājušies dzīves jēgu, patiesās dzīves jēgu (kā to nosaucis Ļ.Tolstojs, pretēji *kaislību* dzīvei). Kā ir ar pārējiem? Lai ieietu klasē varbūt, vismaz pagaidām varam uz dzīves jēgas jautājumu neatbildēt, bet brīvības jēdziena noskaidrošanai tas gan ir svarīgs.

Pēc daudzu gadu pārdomām Ļ.Tolstojs nonāca pie vienas svarīgas domas: „*Pasaules dzīve norit pēc kaut kā gribas. Kaut kas ar visas pasaules un mūsu dzīvēm taisa kaut kādu savu lietu. Lai gūtu cerību saprast šīs gribas jēgu, vispirms tā jāizpilda, jādara tas, ko no mums*

vēlas. Bet ja es nedarīšu to, ko no manis vēlas, tad es nekad nesapratīšu to, ko no manis vēlas, un vēl mazāk – ko vēlas no mums visi un no visas pasaules.” Viņš sasaistīja dzīves jēgu ar gribu, bet ne ikdienišķā izpratnē, bet ar kaut kā augstāku t.i., Dieva gribu. To veicināja atgriešanās pie ticības. Viņš raksta: „*Ticība cilvēka eksistencei piešķir bezgalīgo jēgu, jēgu, ko ciešanas un zaudējumi neiznīcina... Ticība ir dzīves spēks.*” Ticība tam, ka mana dzīves jēga slēpjas ceļā uz aizvien augstākām gara virsotnēm, lai taptu arvien labāks un labāks, ticība, ka augstākais ir tevī, kas izpaužas kā augstākā griba. „*Kas es esmu? – daļa bezgalīgā*” – te glabājas viss uzdevums,” viņš secina.

Ļ. Tolstojs apraksta savu meklējumu ceļu ar līdzībām ceļojumā pa upi laivā: „*Krasts bija Dievs, virziens – pasaules ceļš kopš sensenajiem laikiem, aires – man dotā brīvība nokļūt līdz krastam – savienoties ar Dievu.*” Šai līdzībā redzam, ka brīvība meklējama ne laiskā bezdarbībā ļaujoties straumei, bet sevis pilnveidošanas ceļā pretī Dievam. Brīvības jēdziens Tolstojam, kā redzams, nav identificējams ar visatļautību, bet gan „airēm”. Kas tās varētu būt? Vai tās nav saistāmas ar mūsu gribu kā augstāko gribu mūsos?

Dzīvā ētika māca, ka Cilvēkā Dievišķā dzirkst (monāde) atklājas kā Individualitāte, kuru raksturo trīs aspekti: Gribas, Mīlestības (cilvēka sirds – tā ir spējīga mīlēt, izzināt lietu būtību, atskart patiesību) un Gudrības (cilvēka apziņa, augstākais saprāts) aspekti. Individualitāte (Gars) – īstais (pats) cilvēks, nemirstīgā daļa (personība – zemāko Plānu veidojums un ir mirstīgs). Par īsto cilvēku tiek saukts cilvēks, kura gribu neveidojas ārējo apstākļu noteikta vai mūsu prāta iegribās, bet tādas gribas, kura ienāk mūsu apziņā mūsu dievišķās dabas nosacīta.

Arī Fihte, turpinot sarunu par gribu, konstatē, ka to veidojošie spēki (augiem, dzīvniekiem atbilstoša vai mūsu augstākai iedabai atbilstoši) nosaka gribas rangū t.i., viņš diferencē gribu – zemākā un augstākā. Fihte otrā spēka, augstākai iedabai raksturīgo, nosacīto

gribu nosauc par tikumisko gribu, bet pirmā spēka uzvara, viņa spriedumos, ir netikums. Viņš atzīmē, ka var būt šķietama brīvība, kuru tu uzskati par savu, bet patiesībā tā ir kādu ārēju, svešu spēku nosacīta.

Latviešu domātājs, H.Kreicers savā vēlējuma jaunatnei pagājušajā gadsimtā saka: *„...kas pastāv, kas nes īstu laimi un svētību, ir tikai augstākā gara vērtības. Ko nevar atņemt, ko var zaudēt, tas nav nekāds vērtīgais guvums. Cilvēks ko dzīvē vada šī atziņa, ir brīvs: brīvs no bailēm, ka viņam var ko atņemt, ko jaunu nodarīt, viņu aprunāt vai pienācīgi nenovērtēt, brīvs no rījības un rāvības pēc mantas, varas utt.”* Ļ. Tolstojs par šo augstāko gara vērtību sākotni saka: *Katrs cilvēks ... apzinās sevī brīvu garu, saprātīgu un no miesas neatkarīgu. Šis bezgalīgais gars, kas izgājis no bezgalīgā, ir visa sākums un tas ko mēs saucam par Dievu.* Līdzīgi runā Jēzus: *„...es nemācu jaunai ticībai, bet tikai tam, ko katrs zina sevī. Katrs zina sevī dzīvi.”*

Humānā pedagoģija balstīta cilvēka būtībā, kura vislabāk atklājas bērnā. Cilvēka būtība meklējama cilvēka garā, kuras viens no aspektiem ir Brīvība. Ja vēlaties, tad to var saukt arī par absolūto brīvību. Šī Brīvība visiem indivīdiem iziet no viena avota un tāpēc principā nevar būt pretrunīga un nebūtu jābaidās par tās ierobežojumiem. Tā ir tā, kas ļauj katram šajā pasaulē realizēt savu būtību, kas katrā iemiesojumā indivīdam atklājas kā konkrēts dzīves uzdevums.

„...Cilvēks ir brīvs tādā mērā, kādā viņš katrā savas dzīves mirklī ir spējīgs sekot pats sev.

Tikumiski pārpratumi, savstarpējas sadursmes tikumiski brīvam cilvēkam ir izslēgtas...

Dzīvot mīlestībā pret to, ko dari, un ļaut dzīvot citiem, izprotot svešo gribu, ir brīvo cilvēku pamatprincips. Viņi nepazīst nekādu citu pienākumu, izņemot to, ar kuru viņu griba nonāk intuitīvā saskaņā...” apliecina R.Šteiners.

Ļ.Tolstojs atbildi uz daudziem saviem jautājumiem atrada vērojot savu zemnieku dzīvi, runājot ar viņiem. Pie līdzīgām atziņām ir nonākuši latviešu garīgā mantojuma pētnieki Latvijā. Tā filoloģijas zinātņu doktore Vīķe Freiberga Dainu pētniece, raksta: *„...no dainām (tautasdziesmām) ir iespējams rekonstruēt pasaules uzskatu, pēc kura cilvēka augstākais mērķis ir dzīvot saskaņā ar Dieva gribu....”*

Lūk, atziņas, kuras pauž baltu tautu pasaules modeļa pētnieks V.Celms savā monogrāfijā: „Latvieša ētika ir darba ētika.....Tikai darbā veidojas īstenais tikums un estētiskā izpratne... Tā ir garīgi apgūtā un sakārtotā telpa, kas sevī apvieno mikro un makro kosmosu. Tas ir veselums – princips, kas izpaužas cilvēka un dabas, cilvēka un Dieva saistības un vienotības izpratnē. Cilvēks, sabiedrība, daba, pasaules un Dieva izpratne, kosmos kā vienota sistēma. Te valda harmonija, visu elementu mijiedarbe un līdzsvarotība. ...tautas dvēsele būtu jāsaprot kā „patība”, kā vislabākais, visatbilstošākais veids sevis paša būtības izpaušanai un attīstībai. Esi tu Pats. Būt pašam, nevis īpatnam.”

Ko nozīmē būt pašam? Kā latviešu ornamentikā, tā tautas dziesmās atklājas divi būtiski elementi: „kāpnes” un „garā pupa”. Tās V.Celms, salīdzinot ar daudzās citās kultūrās rodamo, raksturo kā cilvēka mūžu, kā Dvēseles ceļa simbolu. Viņš raksta: „Dvēseles ceļš uz pilnību ir ceļš uz augšu, un simbolu valodā to izsaka ar kāpšanu „garīguma kalnā”, ko nevar izdarīt bez ētiskas pilnveidošanās un cīņas...” „Garā pupa” savieno debesis ar zemi, garīgo un materiālo, dievišķo un vielisko. Dziesmā tiek stāstīts par pupu, kuru cilvēks iestāda savā dārzā. Tā izaug tieva gara – līdz pašam debesi. Pa pupas zariņiem cilvēks kāpj debesīs, lai satiktu Dievu. Tur cilvēks vēro Dievu darbā un to, kā top uzdevumi cilvēkam (dažāda rakstura darbi), tur viņš uzzina kāpēc lietas uz zemes ir tādās, kādas viņas ir.

Par to, kā cilvēks socializācijas procesā pazaudē brīvību un kā mēs, skolotāji, tam palīdzam to zaudēt, esmu apcerējis rakstā „Skolotājs visu nelaimju grēkāzis”. Kāds ir šis „ne sava” nokratīšanas process, lai taptu Pats? Rudīte Raudupe vēdu un dainu (latviešu tautasdziesmas) salīdzinošā pētījuma raksta: „Lai sasniegtu savu dievišķo Esamību, mums jānokļūst aiz robežām, ko nosaka agrākie dzīves iespaidi un jutekliskās dzīves ierobežojumi.” Sakārtojot un virzot domu sevī, mēs Raudupes vārdiem runājot, apgūstam „...atšķiršanas spējas, mūsu prāts top arvien modrāks, kļūst vieglāk nojaust, kuri iespaidi un potenciālās reakcijas mūsos ir dažādu agrāko ietekmju rezultāti...” un „...ir nepieciešama neatlaidīga tieksme pēc atbrīves – sirds degsme, lai atpazītu savu dievišķo Esamību.”

Nobeigšu šo apceri par Brīvību ar citātu no Gaismas bruņinieka:

„Es vēlos būt Gaisma, jo vai gan man uztvert gaismu, ja pats tas neesmu?! Dod, Dieviņ, kopā ar Tevi būt, būt Tevī! Atklājies manī! Es vēlos būt Tava griba, Tavs prieks, Tava laime! Es vēlos būt pati Patiesība, jo vai par Patiesību neesot es spēšu jebkad apgūt to?! Es vēlos būt pati Mīlestība, - vai gan citādi es spēšu Mīlēt un vai kāds mīlēs arī mani?!”

Literatūra

- Deivids Hjūms, Pētījums par cilvēka sapratni, Rīga, zvaigzne, 1987.107.lpp.;
Ievads Dzīvās ētikas mācībā, Rīga, „Vieda”, 116.lpp.;
- Johans Gotlībs Fihte, Cilvēka sūtība. Par cilvēka lielumu., Rīga, Zvaigzne, 1991., 47.,52.lpp.;
- Kreicers, H., Dzīves mācība, Lippe (Vācija), izd. „Nedēļas apskata apgāts”, 1949., 127.lpp.;
- Ļevs Tolstojs, Evanģēlijs patiesā gaismā, J.Šķirmaņa apgāts, 1974.g.;
- Ļevs Tolstojs, Grēksūdze, Evanstona (ASV) Jāņa Šķirmaņa apgāts, 1964., 22.lpp.;
- Politiskā enciklopēdija, red. P. Jerāns, Rīga, galvenā enciklopēdiju redakcija, 1987.;
- Rode, Ojārs (Pēteris) (2007) Skolotājs - visu sabiedrības nelaimju grēkzis. //„Psiholoģija ģimenei un skola” Nr.5.;
- Rudīte Raudupe, Dievatziņa vēdās un dainās, Rīga, Madris, 2002.;
- Valdis Celms, Latvju raksts un zīmes (Baltu pasaules modelis, uzbūve, tēli, simbolika), Rīga, Folkloras informācijas centrs, 2008.,52.lpp.;
- Vīķe Freiberga V., Dzintara kalnā, Rīga, Zvaigzne, 1993.,25.lpp.;
- Амонашвили, Ш.Ф., Гуманно-личностная педагогика: теория и практика // Педагогический вестник Три ключа, 6/2003 – Москва: Издательский Дом Шалвы; Амонашвили;
- Гореликова, М.В. (2005) Школьное образование как перспективная основа пути духовного развития // Педагогический вестник Три ключа, 9/2005 – Москва: Издательский Дом Шалвы Амонашвили;
- Н.П.Пищулин, (2003) Философско-образовательные основы духовности // Педагогический вестник Три ключа, 6/2003 – Москва: Издательский Дом Шалвы Амонашвили;
- Роде, Ояр, Рыцарь Света // Педагогический вестник Три ключа, 6/2003 – Москва: Издательский Дом Шалвы Амонашвили, 27 стр.;
- Шри Чинмой, Образование, Москва, изд. Центр Шри Чинмой, 1998;

Vērtībizglītība tautskolā ilgtspējīgas attīstības kontekstā

Nopublicēts: Value Education in the Folk School in the Context of Education for Sustainable Development in Latvia. Referāts 7th International JTEFS/BBCC

Kopsavilkums

Šodienas informācijas bagātajā vidē ir svarīgi palīdzēt ar vērtībizglītības starpniecību bērnam izvērtēt tur rodamo un veidot savu vērtību sistēmu. Vērtībizglītība ir cieši saistīta ar garīgo, morālo, sociālo un kultūru attīstību, rakstura izglītību un citu personīgo īpašību attīstību.

Bērna motivāciju mācīties tautskolā veidojam caur viņa paša apziņu par vietu šajā pasaulē - esam apzinājuši un stiprinājuši viņa vērtības, ļaujot tām realizēties, attīstīties vērtīborientētā mācību procesā.

Pētot vērtībortientēto mācību procesu tika meklēta atbilde uz jautājumu: kā tas sekmē bērnu vērtību izpratnes attīstību.

Pētniecību veicām ar sekojošām metodēm: novērošanu, anketēšanu, bērnu darbu analīzi, analizējot pašvērtējumu, veicot testu „nepabeigto teikumu metodi” u.c..

Iegūtie rezultāti apliecina, ka skolā aug sirds un prāta līdzsvarotas personības.

Atslēgvārdi: humānā pedagoģija, vērtības, vērtīborientēts mācību process

Abstract

Nowadays in our informationally fulfilled environment, it is important to help children to evaluate the various points of view and to build their own system of values. Values education is closely related to spiritual, moral, social and cultural development of the society.

Drustu folk school (a private school in Latvia) for already 16 years has been engaged in creation of a values educational environment based on Latvian folk traditions. We incite our pupils to get aware of their sense of life and values by encouraging their internal motivation to develop the system of values and to live according to it.

The goal of this research is to evaluate the impact of values educational environment on a child's understanding of the values. Therefore, we have analyzed pupils' observation data, the results of

their activities regarding the values, by using the content analysis of children's creative works, as well as the survey and unfinished sentences methods.

The article reveals the way how a purposefully organized values teaching process may contribute to strengthen the children's values in all the aspects of sustainable development, i.e. cultural, social, ecological and economic.

Keywords: Sustainable development; sustainable education; cultural, social, ecological aspects; values; value education; values orientated learning process.

Ievads

Ilgspējīgas sabiedrības attīstības kontekstā svarīgi ir veidot skolā ilgspējīgas izglītības komponentes (Līdaka, 2006; Geikina, 2006; Valbis, 2006; Beļickis, 2000) . Viena no tām ir garīguma komponente, kura tiek veidota kā vērtībotientācija mācību procesā. Vērtībizglītība ir saistīta ar sirds un prāta izglītības līdzsvarotu attīstību, ievērojot bērna vajadzības un intereses (Līduma, 2008; Tunne, 1997; Valbis, 2008)

Tautskola atrodas lauku novadā. Videi raksturīgā pauguraine veido daudzveidīgas, krāšņas dabas ainavas un ir ekoloģiski tīra. Tautskolā jau 15 gadus īpaša uzmanība tiek pievērsta vērtībizglītībai. Ir uzkrāta zināma pieredze un veikti īpaši šī darba rezultāti, kurus tad arī atspoguļosim šajā rakstā.

Vērtībizglītību var realizēt vai nu (1) mācot par vērtībām , vai (2) organizējot atbilstošu mācību (dzīves) vidi.

(1) Mācīšana par vērtībām var būt divejāda: tieša un netieša. Ar tiešo saprotam vērtību kategoriju satura atklāšanu, didaktiski norādot, kas piemēram ir labs, kas slikts un tamlīdzīgi. Netiešo faktiski nevajadzētu saukt par mācīšanu, bet par tā rosināšanu, kas ir jau bērnu sirdīs, t.i., par sirds atvēršanu. J.Korčaks (1991: 22) raksta: *„...tā ir cilvēces laime, ka mēs nevaram piespiest bērnus pakļauties mūsu audzināšanas ietekmēm un didaktiskajiem uzbrukumiem, kas vērsti pret viņu veselīgo sapratni un spēcīgo cilvēcisko gribu.”* Bērns sevī apslēpto var atklāt, skolotājam veidojot atbilstošas situācijas, kuras palīdz tam ieskatīties citu cilvēku pieredzē, liek (mācoties) domāt, būt vērtīgam, iejūtīgam, nesavtīgam, izpalīdzīgam, rosina pētīt pasauli.

(2) Mācību vidi (ne tikai kā kontekstu) (Dupkevičs, 2006; Korčaks, 1991; Iliško, 1999), vērtībizglītībā veido, pirmkārt, fiziskā telpa - lietas, to izvietojums, materiāli, interjers, klimats, akustika, apgaismojums, trokšņu līmenis utt., kas ir relatīvi neaktīvā daļa, un, otrkārt, aktīvā daļa - cilvēku savstarpējās un cilvēku – lietu attiecību telpa, jeb sociālā, psiholoģiskā un garīgā telpa. Korčaks, raksturojot bērna dzīves vidi, iedalījis tās sekojoši: dogmatiskā, idejiskā, dzīvi apmierinošā un ārēja spožuma jeb karjeras vidē. Kā liecina DU 2008.-2009. gada pētījumi (DU, 2009), vislabvēlīgākā vide bērna pašizpaušmei ir idejiskā un dzīves apmierinošā vide. Šīm vidēm raksturīga ir bērna patstāvība, garīgs līdzsvars, entuziasms, jūtīgums, pašapziņa un tamlīdzīgas lietas. Ļoti liela nozīme, bērnam nonākot skolā, ir skolotāja personībai – kādas ir tā individuālās īpašības, pieredze, jūtu pasaule, filosofija. Amonašvili (2007) definēdams skolotāja darbības principus uzsver, ka veidot apgarotu mācību vidi var tikai apgarots skolotājs. Saskarsmes vide jeb darba vide ir vieta, kurā veidojas bērna vērtību sistēma un vieta, kurā viņa vērtības atklājas, stājoties mijiedarbībā ar pasauli. Ja vide bērnam ļauj izpausties pietiekami brīvi, tad viņš neslēpjas aiz pieklājības normām, uzvedības noteikumiem, tradīcijās pieņemtā, bet brīvi ikdienā rīkojas atbilstoši savām vērtībām t.i., realizē tās praksē un veido savu pieredzi. Tas ko Korčaks (1991: 21) rakstīja pirms vairāk nekā pusgadsimta ir attiecināms arī uz šodienas situāciju izglītībā: *„...mūsdienu audzināšana vērsta uz to, lai bērns būtu ērts, tā pakāpeniski, soli pa solim cenšas iemidzināt, nospiegt, iznīcināt visu, kas saistāms ar bērna gribu un brīvību, viņa gara noturību un prasību spēku.”* Korčaks ar „brīvību” saprot iespēju rīkoties atbilstoši savai gribai, kad to rosinājusi pašu dziņa. Līdzīgi spriež Fihte (1991) un Hjūms (1987) dodot mums divus svarīgus, ar brīvības izpratni saistītus jēdzienus: sūtība un griba. Savukārt Ļ. Tolstojs (1964) un R.Šteiners (2005), pētot gribu, konstatējuši, ka cilvēka būtību raksturojošā griba (augstākā, patiesā) nav tā, kas veidojas cilvēka socializācijas periodā, bet ir dota jau piedzimstot. Tādejādi brīvības jēdziens ir savienojams ar to, kas bērnam jau ir un atbilst tā *augstākai* (Fihte) iedabai. Citiem vārdiem sakot, brīvība ir iespēja šajā pasaulē realizēt katram savu būtību (Rode, 2009).

Māra Dirba (2006) raksta, ka, katra cilvēka vērtības parāda kādām situācijām, uzvedībai, cilvēkiem, lietām tiek dota prioritāte, tās

ir vērtējums par to kas ir labs, kas ir slikts, normāls – nenormāls, bīstams – drošs, skaists - neglīts un morāls vai amorāls.

Vērtībizglītība tautskolā

Vērtībizglītība tautskolā tiek īstenota izmantojot abus vērtībizglītības veidus sekojoši:

- Tautskolas laika-telpas mācību vide

Tautskolas laika-telpas mācību vidi (Rodes un Krastiņas, 2008) – raksturo skolēnu un skolotāja darba vietu sadarbības veicinošs izkārtojums aplī un laika robežu noņemšana kā mācību stundai, tā konkrēta mācību priekšmeta programmas apgūšanai un ieskaišu sistēma sasniegumu atzīmēšanai.

Mācību vides SVID analīze liecina, ka sēdēšana aplī palīdz nodrošināt komunikācijai labvēlīgus apstākļus: visi atrodas vienādās telpiskas pozīcijas t.i., neviens te nav priekšā vai aizmugurē - pirmajā vai otrajā plānā; līdztiesību; tiešu acu kontaktu; nav barjeras; labi viens otru redzam, dzirdam.

Tautskolā nav zvans, kas iezvana mācībstundu sākumu un beigas. Tas, cik ilgi bērns spēj koncentrēties darbam, ir atkarīgs no daudziem faktoriem: vides, noskaņojuma, intereses, noguruma, vecuma utt. – pieredze rāda, ka bērniem var uzticēties noteikt stundas garumu. noņem spriedzi - tūlīt būs zvans. Tas nerada stresu arī skolotājam – nokavēšu stundu, nepaspēšu izņemt vielu, jau decembris un tamlīdzīgi. Savukārt laika robežu noņemšana mācību priekšmeta programmas apgūšanai, ļauj bez psiholoģiskas spriedzes turpināt mācības pat tad, kad tās kaut kādu iemesli dēļ iekavētas (slimība, bērna īpatnības). Un otrādi, bērnam nav jāgarlaikojas, ja viņa spējas ir lielākas, viņa virzība vai nu var būt ātrāka, vai dziļāka.

Skolā ir individualizēta mācību programmas apguve, izveidota ieskaišu sistēma. Mācību gada sākumā bērni kopā ar skolotāju izveido mācību priekšmeta tēmu apgūšanas grafiku, paredz tēmas apguves pašizvērtēšanu. Mācību gada laikā programmas apguves grafiks tiek kontrolēts un koriģēts atbilstoši katra reālajām spējām. Ieskaišu sistēma, dod iespēju kā bērniem, tā vecākiem gūt labu priekšstatu par jau apgūto un redzēt to, kas vēl apgūstams. Katram mācību priekšmetam paredzētas vairākas ailes atsevišķu tēmu ieskaitēm. Ieskaišu sistēma izslēdz, ne reti psiholoģiski traumējošo, palikšanu uz otru gadu. Tā neliek bērnam atkārtoti apgūt

to, ko reiz jau mācījies, bet vienlaicīgi ļauj veismīgākos priekšmetos apgūt nākošās pakāpes programmas un gatavības gadījumā, jebkurā laikā nokārtot iekavētos priekšmetus. Ieskaīšu sistēmas priekšrocības atklājas vēl tajā, ka bērni, atbilstoši savām interesēm (iekšējai motivācijai), var „priekšlaicīgi” apgūt mācību priekšmetus, kuri nav paredzēti viņu vecuma grupai.

- *Tautas Mantojums*

Š.Amonašvili (2007 A) ne reti uzsvēris, ka skolai jābūt nacionālai, jo tautas nacionālais gars ir vispārcilvēciska vērtība, kas izdaiļo cilvēku zemes dzīvi. Ir virkne pētījumi (Apine, ; Suharevs, 1996; Konstantinovs u.c., 2006; Ļebedevs u.c., 2003; Arutjuņans, 1999) mūsdienās, kas apstiprina K.Junga (1990: 5) teikto: „*Cilts mitoloģija ir tā dzīvīgā reliģija, kuras zudums vienmēr un visus (arī civilizētu cilvēku dzīvē) ir morāla katastrofa.... Arhetipi bija un paliek dvēseles dzīvības spēki, kas vēlas, lai tos uztvertu nopietni.. atzītu....Tie vienmēr ir bijuši glābēji un sargātāji.....tie ir kā dvēseles struktūrelementi...*”

Auseklis, mūsu tautas pirmās atmodas darbinieks, pedagogs pirms pusotra gadsimta teica: „...nav šaubu, ka tautas dziesmām tiesība ieviesties mūsu skolā.” (J.Anspaks u.c., 1991: 155) To viņš pamato, nosaucot nolūkus, kuri tādējādi tiek panākti skolās. Estētiskais nolūks – apgūst estētikas likumus; Morālais nolūks – tikumīga attieksme pret vidi; Ideālistisks nolūks – daiļu ideālu modināšana, audzināšana; Vēsturisks nolūks – tautas dziesmas ir vispatiesākā vēsture; Formālistiskais nolūks – domāšanas attīstībai.

Mūsu tautas Mantojums ir daudzslāņains un bagāts kā garīga vērtība. Tautskolā šobrīd izmantojam gadskārtu ieražas, tautas dziesmas un to dziedāšanu, muzicēšanu, tautas amatniecību. Tautas amatniecības galvenā vērtība ir ne tikai estētiskajās vērtībās: formā, krāsās, krāsu salikumos, proporcijās, rakstos, veidu daudzveidībā, bet arī garīgajā, jo skaistais rosina meklēt skaisto vispār, skaisto ārpusē un skaisto sevī. Bez tam maņu orgānu (taustes, ožas, dzirdes u.c.) saskarsme ar dabīgajiem materiāliem izraisa pārdzīvojumu, ļaujot attīstīties īpašai rezonanses sajūtai, kas izraisa mīlestības pret dabas vidi. Cits ļoti būtisks faktors pastāv tajā, ka saskarsme ar rakstiem, krāsu salikumu un citiem elementiem tautas mākslā, modelē jeb enerģētiski savdabīgi sakārto vidi (Celms, 2007), tātad arī cilvēku.

Protams, ka ļoti liela nozīme ir priekam par padarīto darbu. Prieks par izgatavotām lietām inducējas uz prieku par paveiktu darbu arī valsts standarta mācību priekšmetos un, galvenais, nostiprina bērnos apziņu par darbu kā vērtību. Darbs amatniecības darbnīcās attīsta smadzenes jeb bērna intelektuālās spējas, veido koncentrēšanās spējas, radina pacietībai.

Tautskolas amatniecības darbnīcas ļauj strādāt ar šādiem dabas materiāliem: koku, mālu, ūdeni, vilnu, līnu, kokvilnu, metālu.

- *Skolas rituāli*

Vērtību gan tieša, gan netieša izvērtēšanā notiek „Rīta aplīšos”, kuri notiek rīta pusstundā, kad visi tautskolā esošie, tiek aicināti uz zāli. Tos sākam, nodziedot tautasdziesmu, apdziedot sev vēlamās īpašības (otram dot, ne no otra lūgt; ne jau ar miegu un sliktu valodiņu labs biju, bet ar darbu, labu valodiņu un tamlīdzīgi). Tā caur izjūtām tiek veicināts tas, ko sevī vēlamies kā labo, skaisto. Pēc tautasdziesmas seko saruna par to, kāda bijusi iepriekšējā diena, kas pārdzīvots vai labs padarīts. Tā mums ir siržu atvēršana. “Rīta aplītī” uz līdztiesīgiem pamatiem piedalās visi pieaugušie tautskolas darbinieki, viesi, stāstīdami un izvērtēdami attieksmi pret piedzīvoto, pievēršam uzmanību dabā vērojamām parādībām un tamlīdzīgi.

- *Domāšanas stundas*

Domāšanas stundas palīdz apjēgt, uztvert vērtības. Sirds atvēršanai labi noder prāts.

Dzīvā ētika, runājot par bērnu audzināšanu un izglītošanu (Frolova, 1999), apliecina, ka sirds un ētika ir savā starpā ļoti cieši saistītas. Tātad sirds izglītošanas aspekti meklējami ētikā. Ar sirds atvēršanu jeb izglītošanu mēs saprotam ne ko citu kā iemācīties mīlēt, mīlēt bez nosacījumiem.

Mīlestība atklājas cilvēkā caur daudziem aspektiem un tas ir pamats vispilnīgākai izziņai, tātad arī intelekta, prāta aptvertai sfērai. „Sirds izglītība caur ētiku” Rode (2005) analizē kādas prāta darbības var sekmēt sirds atvēršanos.

Tautskolas domāšanas stundās piedāvājam runāt, spriest, par vērtībām, atklāt tās tēlos (zīmējumos, skečos) un realizēt tās dzīvē. Tas netiek darīts didaktiski, nolasot lekcijas, vai uzspiežot savas domas, bet galvenokārt līdztiesīgās diskusijās, apspriežot kādas dzīves problēmas vai kategoriju.

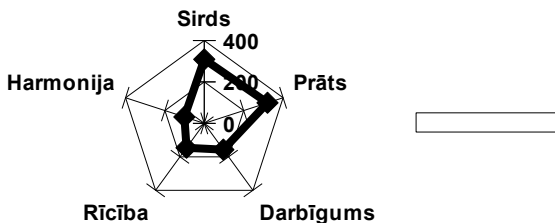
2. Pētījums

Pētījuma mērķis bija noskaidrot kā vērtībizglītība iespaido paša bērna vērtību skalu, kā tās atklājas un kādas tās ir.

Pētījumam nepieciešamie dati tika iegūti vairākos veidos. Galvenie no tiem bija tests pēc nepabeigto teikumu metodes, anketēšana, bērnu radošie darbu kontentanalīze, skolotāja novērojumu analīze, dokumentu analīze.

Katra bērna izteikumos, radošos darbos, anketās un tamlīdzīgi tika meklētas vērtības atbilstoši G.. Bēbedeļa (2001) ieteikumam. Viņš izdalījis piecas pamatvērtības: Mīlestība, Patiesība, Kalpošana, Nevardarbība un Miers un katrai no tām uzrādot pakārtotas vērtības. Šo priekšlikumu pieņēmām tāpēc, ka pētot ir grūti analizēt visas daudzās apakšvērtībās, kurās bērns atklājas, ja tās netiek apvienotas neliela skaita grupās. Mēs tikai nomainījām pamatvērtību nosaukumus, lai tie būtu vieglāk uztverami un precīzāk atspoguļotu to saturu - Sirds, Prāta, Harmonijas, Rīcības un Darbīguma kategorijām.

Apkopojot visus pētījuma rezultātus, ieguvām zīm.1. redzamo diagrammu. Te uz stariem atlikts atklājušos apakšvērtību skaits pamatvērtību grupās visiem tautskolas bērniem kopā.

- zīmējums. Vērtību kopsavilkuma diagramma (visiem bērniem kopā)

Bērnu vērtību sadalījums liecina, ka tas nobīdīts uz *prāta* un *sirds* pamatvērtību pusi, bez tam nobīdes abām vērtībām ir līdzvērtīgas. Tas nozīmē, ka bērni veidojas kā *sirds* un *prāta* līdzsvarotas personības. Ar *darbīgumu* saistītās vērtības dominē pār ar *rīcības* un *harmonijas* saistītām vērtībām. Tas izskaidrojams ar to, ka, pirmkārt, bērna saskarsmes loks ar pasauli nav vēl pietiekami plašs, viņš tajā neieiet patstāvīgi un, otrkārt, - bērns ir pietiekami labi

ģimenes aprūpēts un aizsargāts. Tajā pašā laikā bērnam ir tieksme izteikt sevi, kas, protams, saistās ar darbīgumu.

Bērnu darbos atklājas pētījumā īpaši neizdalīta, bet vairums bērnu akcentēta vērtība— ģimene, ģimene kā vērtība pati par sevi. Tas norāda uz ģimenes lielo nozīmi bērna dzīvē - tā apziņā un sirdī.

Bērnu sirds skaidrību nevar atklāt tikai grafiki, jo ne reti viņu vārdos ir daudz dziļāka jēga nekā tos novērtējot ar kādu no pakārtotām vērtībām. Lūk, daži piemēri no bērnu radošiem darbiem:

Manā dzīvē pats svarīgākais ir draudzība, mīlestība, spēks;

Manas dzīves iemesls ir strādāt un darīt citiem labu – es tāpēc dzīvoju!...

Man dzīvē pats svarīgākais ir ģimene, tāpēc, ka visi brāļi, māsas, visa ģimene dod man mīlestību...;

Es dzīvoju, lai izdarītu labu darbu, lai būtu prieks man un visai pasaulei...

Es dzīvoju, lai darītu labu šai pasaulei...

Es dzīvoju tāpēc, lai mīlētu...

Es ticu, ka mans dzīves iemesls ir cilvēkiem iemācīt dzīvot draudzīgi...

Es dzīvoju tāpēc, lai izmainītu pasauli uz labo...;

Es dzīvoju tāpēc, lai izpētītu dzīvi...

No šiem piemēriem redzams, ka bērni savu dzīves uzdevumu „latiņu” ir pacēluši ļoti augstā līmeni. Pētījumā atklājās, ka bērni uz savu ikdienu skatās kritiski, mākot atšķirt labo no sliktā un paskaidrot savus apgalvojumus. Bērni labi saprot to, kas ir vērtības. Viņi tās nedefinē, bet apraksta piedzīvotā piemēros. Bērni spēj analizēt gan citu, gan savu rīcību, prot sevi un savu darbību novērtēt. Nevienš bērns nebija tāds, kuram nebūtu kāds dzīves sapnis vai apjausta kāda tīkama nodarbošanās, profesija nākotnē. Bez tam tie katram bērnam ir savi. Bērni redz arī to, kā šis sapnis ir piepildāms un kādām ir jābūt ceļam uz tā piepildīšanu. Bērni izvērtējot pasauli saskata tajā ne tikai labo. Ne reti viņi dod savus pasaules problēmu risinājumus. Noslēdzot bērnu vērtību izpratnes apskatu, var apbrīnot bērnu ideālo, optimistisko skatu uz savu darbīgo nākotni un iekšējo pārliecību par savu uzdevumu skaidrību, spēju to veikt. Bērni labi atšķir skaisto no neglītā, ir vienlaicīgi paškritiski un ar augstu pašapziņu.

Secinājumi

- Pētījumu datu analīze liecina, ka īpaši organizētas vērtībizglītības procesā veidojas harmoniska - sirds un prāta ar līdzsvarotas personības.
- Bērnu darbos atklājas pētījumā īpaši neizdalīta, bet vairums bērnu akcentēta vērtība – ģimene, ģimene kā vērtība pati par sevi. Tas norāda uz ģimenes lielo nozīmi bērna dzīvē - tā apziņā un sirdī.

Literatūra:

- Amonašvili, Š. (2007) Skolas patiesība. – Rīga: Dizaina un Drukas Divīzija Citrons;
- Amonašvili, Šalva (2007) Kāpēc dzīvi nenodzīvot kā gara varoņiem. Rīga: Dizaina un Drukas Divīzija Citrons;
- Anspaks, J. u.c.(1987) Tautas izglītība un pedagoģiskā doma Latvijā līdz 1900. gadam. Rīga: Zinātne;
- Apine, I. Lekciju kurs politoloģijā – levads etnopsiholoģijā. Rīga: Zvaigzne;
- Beļickis, I. (2000) Vērtīborientētā mācību stunda. – Rīga: RaKa.
- Bēbedelis Georgs (2001) Satļa- Patiesība. Referāts ESSE seminārā par cilvēciskām vērtībām Tallinā, Igaunijā.- 03.-06.05.2001.;
- Celms, Valdis (2007) Latvju raksts un zīmes. Rīga: Folkloras Informācijas centrs.
- Dirba, M. (2006) Mijkultūru izglītības daudzveidība. Rīga: RaKa;
- DU pētījums;
- Dubkēvičs, L. (2006) Saskarsme audzēkņiem. Rīga: Jumava;
- Fihte, J., G., (1991) Cilvēka sūtība. Par cilvēka lielumu. Rīga: Zvaigzne;
- Geikina, L. (2006) Vērtību aktualizēšana pedagoģiskajā procesā. Teorija praksei mūsdienu sabiedrības izglītībā. Zinātniski raksti, Rīga: RPIVA;
- Hjūms, D. (1987) Pētījums par cilvēka sapratni, Rīga: Zvaigzne;
- Iliško, D. (1999) Efektīva mācību vide. Žurnāls Skolotājs, 5/55;
- Jungs, K.,G. (1990)Par arhetipa „bērns” psiholoģiju, „Grāmata”, A.D. MCMXC XII;
- Līdaka, A. (2006) Vērtību aktualizēšana pedagoģiskajā procesā. Teorija praksei mūsdienu sabiedrības izglītībā. Zinātniski raksti. Rīga: RPIVA;
- Līduma, A. (2008) Bērnu līdzsvarotas attīstības pedagoģiski psiholoģiskie nosacījumi pirmskolā. Teorija praksei mūsdienu sabiedrības izglītībā. Zinātniski raksti. Rīga: RPIVA;
- Šteiners, R. (2005) Brīvības filozofija. Rīga: Raka;
- Tolstojs Ļ. (1964) Grēksūdze. ASV Evanstona: Jāņa Šķirmaņa apgāts;
- Tunne, I. (1997) Studējošās jaunatnes vērtību orientācija Latvijā. Promocijas darbs LU;
- Valbis, J. (2006) Vērtību izglītība un ētiskās vides stiprināšana. Žurnāls Skolotājs 1(55);
- Valbis, J. (2008) Skola sabiedrības attīstības kontekstā. Žurnāls Skolotājs, 2(68);
- Арабина, Л.,Л., Константинов, В.,В. (2006) Формирование этнической толерантности у подростков. Москва: Журнал „Психология и школа”, №.3.;

- Арутюнян, Ю.В. (1999) О национальных отношениях в постсоветских обществах межличностный аспект. Журнал „Социологические исследования, Москва: "Наука", , №4.;
- Фролова, Н.,В. (1999) Воспитание и образование. Москва: «Сфера».;
- Корчак, Я. (1991) Педагогическое наследие. Москва: «Педагогика», №.22.;
- Лебедева, Н.,М., Татарко, А.,Н. (2003) Социально-психологические факторы этнической толерантности и стратегии междугруппового взаимодействия в поликультурных регионах России. Психологический журнал. Том 24, №5.;
- Роде, О., Крастыня, Э. (2008) Целостностный подход и ценностно направленная ориентация при обучении математике в основной школе. Referāts 9 Starptautiskajā matemātikas mācīšanas konferencē Viļņā 16-17.05.2008.;
- Роде, О. (2009) Свобода в гуманной педагогике. Реферат на VIII Международные Педагогические Чтения. Москва – 09/01/2009.;
- Роде, Ояр (2005) Образование Сердца через этику и служение. Педагогический вестник Три ключа. - 9/2005 – Москва: Издательский Дом Шалвы Амонашвили.;
- Сухарев, А.,В. (1996) Этническая функция культуры и психические расстройства, Психологический журнал. Том17, №2.

Vērtībizglītība matemātikas mācībās pamatskolā

Publicēts: The problems of Values Education in Primary School of Latvia, Junior Researchers Conference "EUROPEAN AND NATIONAL CONTEXT IN RESEARCH" 27-28 April 2011. Polotsk State University, Novopolotsk, Belarus; Referāti nolasīti: Junior Researchers Conference "EUROPEAN AND NATIONAL CONTEXT IN RESEARCH" 27-28 April 2011. Polotsk State University, Novopolotsk, Belarus; 11th International Conference Teaching mathematics: retrospective and perspectives May 6 – 7, 2010, Daugavpils, Latvija;

Kopsavilkums

Pētījuma problēma saistīta ar pieaugošo pretrunu starp Valsts pamatzglītības standartā iekļautām prasībām vērtībizglītībā un vērojamo skolās, kur pieaug neiecietība, necieņa pret cilvēku un sabiedriskām vērtībām. Skolēnu vērtīborientāciju raksturo arī zemā interese par dabas zinātnēm, tajā skaitā par matemātiku. Latvija vidēji tikai 14% skolu beidzēji orientējas uz dabas zinībām (Geske un citi, 2004).

Pētījumā tika izvirzīti sekojoši jautājumi: kāds ir iemesls minētai pretrunai, vai ir saistība starp skolēnu attieksmēm pret matemātikas mācībām un viņu vērtīborientāciju un kāds varētu būt pretrunas risinājums.

Matemātika ir atzīta par grūtāko un satura ziņā par apjomīgāko mācību – tam tiek atvēlētas, salīdzinājumā ar citām mācībām, vislielākais stundu skaits nedēļā, tāpēc sagaidāms, ka skolēnu attieksmes visspilgtāk varētu atklāties tieši matemātikas mācībās.

Pētījumā konstatēts, ka Valsts pamatzglītības standartā matemātikas mācībās netiek pienācīgi akcentēti vērtībizglītības psiholoģiskie pedagoģiski aspekti – kā motivēt, kā ievērot bērnu īpatnības. Nav sagaidāma skolēnu pozitīva attieksmes maiņa atstājot vērtībizglītību kā sekundāru, maznozīmīgu – zināšanām un prasmēm ir jāklūst par vērtībām nevis ar uzspiešanu, bet ievērojot katra individuālās īpatnības, tieksmes, vēlmes.

Pētījumā izmantotas sekojošas metodes: vispārējās izglītības organizējošo dokumentu analizē, zinātniskās literatūras analīze, pamatskolas skolnieku un skolotāju anketēšana un aptaujas analīze.

Atslēgas vārdi: matemātikas standarts, vērtībizglītība, attieksme pret matemātikas mācībām, pašvērtēšana;

Abstract

The problem of the present research is related to the growing discrepancy between the demands for values education set in the National Standard of basic education and the actual situation observed at schools, which is marked by growing intolerance and lack of respect for human and community values. The value orientation of school learners is also characterized by their low interest in natural science, int. al. mathematics. The present study attempts to answer the following questions: what is the reason for the above-mentioned discrepancy; are learners' attitudes towards learning mathematics related to their values orientations and what could be the solution to the given problem.

Mathematics is admittedly the most complicated subject with the broadest content. Compared to other subjects, it is allocated the greatest number of lessons per week. It is thus expected that learners' attitudes would manifest most prominently in learning mathematics.

The study establishes that the psychological and pedagogical aspects of values education in mathematics (how to motivate learners, how to observe their individual peculiarities) are insufficiently highlighted in the National Standard of basic education.

No changes towards a more positive attitude among learners are to be expected if we neglect values education and consider it secondary or insignificant. Knowledge and skills ought to become values not because of coercion, but as the result of observing learners' individual peculiarities, inclinations and desires.

The following methods were used in the present study: analysis of documents that regulate general education, analysis of scientific literature, analysis of data obtained via polling basic school learners and teachers.

Keywords: values education, attitude towards learning mathematics, self-assessment.

Par vērtībizglītību vispārējās izglītības normatīvos dokumentos

Latvijas Ministru kabinets apstiprinājis izglītības attīstības pamatnostādnes līdz 2013. gadam (1). Tas ir dokuments, uz kura pamata tiek veidota valsts izglītības sistēma. Tajā par galvenajām pamatizglītības problēmām atzītas:

- Lielais to skolēnu īpatsvars, kuri beidz 9.klasi neiegūstot apliecību;
- Nepietiekamas zināšanas matemātikā, dabaszinātnēs;
- Nepietiekami nodrošināta vērtībizglītība;
- ~20 daļa no obligātā izglītības vecuma nemācās;
- Pedagoģisko izglītību ieguvušie jaunieši neizvēlas darbu skolā u.c.

Lai risinātu minētās problēmas par vienu no izglītības mērķiem ir izvirzīta nepieciešamība paaugstināt izglītojamo vispārējo zināšanu, vērtībizglītības un dzīvesprasmju apguves kvalitāti. To pamatskolā iepļānots sasniegt ar sekojošu rīcību:

- Pedagoģiskā procesa efektivitātes paaugstināšana pamatizglītības posmā. Te iecerēts veikt pētījumus par pamatizglītības satura atbilstību izglītojamo spējām, veselības stāvoklim un attīstības līmenim. Vērtībizglītības uzlabošanai paredzēts izstrādāt metodiku;
- Mācību priekšmetu kvalitatīvai apguvei atbilstošu mācību un metodisko līdzekļu nodrošinājums;
- Vērtībizglītības īstenošana izglītības iestādēs sadarbībā ar skolēnu vecākiem (ģimeni). Te izvirzīti vairāki uzdevumi. Tie

saistīti gan ar ārpusskolas aktivitāšu attīstības veicināšanu, sadarbību ar vecākiem, audzināšanas darbības aktivizēšanu t.sk., īpašas audzināšanas programmas izstrādi.

Analizējot šo dokumentu varam secināt, ka ir pienācīgi novērtētas problēmas vērtībizglītībā, matemātikas un dabas mācībās, ir izstrādāti priekšlikumi šo problēmu risināšanai. Katru gadu izglītības problēmu risināšanai ir ieplānots izlietot ap 60 miljoniem latu. Kas attiecas ar vērtībizglītību saistītiem pasākumiem, tad vienīgā pozīcijai, kas tiešā veidā ir ar to saistīta (metodiskā atbalsta izstrādāšana audzināšanas darbības īstenošanai izglītības iestādēs) gadā paredzēti tikai 3 tūkstoši latu. Kas ir gaužām maz - viena zemu atmaksāta darbinieka gada alga.

Kā vērtībizglītība atklājas vispārējās izglītības normatīvajos dokumentos?

Standartā (2. punkts) atrodam sekojošus pamatizglītības mērķus:

- nodrošināt izglītojamo ar sabiedriskajai un personiskajai dzīvei nepieciešamajām pamatzināšanām un pamatprasmēm;
- radīt pamatu izglītojamā turpmākajai izglītībai;
- veicināt izglītojamā harmonisku veidošanos un attīstību;
- sekmēt izglītojamā atbildīgu attieksmi pret sevi, ģimeni, sabiedrību, apkārtējo vidi un valsti.

Tie atbilst līdzsvarotas personības attīstībai . Pamatizglītības uzdevumu pirmajā un pēdējā (no 7) punktā uzsvērta nepieciešamība veidot priekšstatu un sapratni par galvenajiem dabas, sociālajiem un ilgtspējīgas attīstības procesiem, morāles un ētikas vērtībām, kā arī izkopt saskarsmes un sadarbības spējas, tātad ar vērtībizglītību. Pārējie uzdevumu punkti attiecas uz nepieciešamām zināšanām un prasmēm

MK noteikumi par valsts standartu pamatizglītības mācību priekšmetu standartiem definē mērķus un uzdevumus katram mācību priekšmetam.

Matemātikas mācību priekšmeta mērķis ir: veidot skolēnu izpratni par matemātiskām metodēm un attīstīt prasmes tās lietot pasaules izzināšanā, citos mācību priekšmetos un daudzveidīgā darbībā. Mērķi sasniegt ir iecerēts izvirzot sekojošus uzdevumus:

apgūt prasmes izpildīt darbības ar reāliem skaitļiem, izmantot sakarības un analītiskas metodes, pētīt plaknes ģeometriskās figūras un to īpašības, attīstīt telpiskos priekšstatus; apgūt prasmes pētīt un risināt praktiskus uzdevumus, izmantojot matemātiskos modeļus, iegūstot, sakārtojot, analizējot datus un prognozējot iegūstamo rezultātu; veicināt domāšanas attīstību, veidojot prasmi izteikt matemātiski pamatotus spriedumus un apgūstot problēmrisināšanas pieredzi.

Kā redzam, te līdzsvars, kurš rodams pamatizglītība mērķī ir zudis - matemātikas mācību priekšmeta uzdevumos vairs netiek akcentēta vērtībizglītība. Pats no sevis nekas nerodas - bez pozitīvas vērtību orientācijas nav sagaidāma iekšēji motivēta paštieksme pēc zināšanām, dzīvei nepieciešamo prasmju apgūšanas. Sevišķi nozīmīgi tas ir tajos gadījumos, kad nepieciešama griba pārvarēt dzīvē grūtības, veikt sarežģītus, darbietilpīgus uzdevumus, uzņemties atbildību, būt godīgam un iejūtīgam. Matemātikas mācība pēc sava rakstura varētu tapt par vienu no ietekmīgāko līdzekli minēto īpašību izkopšanā, bet tas nav iespējams, nesaistot to ar mērķtiecīgu darba vērtībizglītībā.

Normatīvo dokumentu analīze liecina, ka vērtībizglītība, ieteikumu veidā, ir atstāta uz skolotāja sirdsapziņu. Taču skolotājs matemātikas mācībā par nozīmīgāko, svarīgāko uzskata standarta realizāciju. Matemātikas mācības standarta saturs ir pietiekami apjomīgs un grūts, lai pat tad, kad skolotājs par svarīgu atzītu pievēršanos vērtībizglītībai, tas to nevar realizēt, jo tam nav paredzēts laiks. Bez tam skolotāja attieksmi pret vērtībizglītību nosaka arī tas, ka par to, kas nav paredzēts, nav arī jāatskaitās.

Rezumējot varam apliecināt neatbilstību starp izglītības attīstības pamatnostādņēm, pamatizglītības mērķiem no vienas puses un matemātikas priekšmeta mērķi, uzdevumiem, obligāto saturu un vērtībizglītībai piemēroto instrumentāriju no otras puses. Normatīvos dokumentos matemātikas mācību priekšmetā reāli neparādās vērtībizglītība. Tie neuzsver vērtībizglītības nozīmīgumu un līdz ar to arī neparedz tai ne vietu, ne laiku, ne veidus, ne kontroles mehānismus.

Vērtībizglītības pedagoģiski psiholoģiskie aspekti matemātikas mācībās

Pētījumi vērtībizglītībā liecina, ka ir atšķiramas situatīvās vērtības no pamatvērtībām, jeb ilglaicīgām. Ar situatīvām mēs saprotam tādas vērtības, kuras ir aktuālas dzīves situācijas nosacītas un var mainīties apstākļiem mainoties. Arī situatīvās vērtības skolēnu motivē, kādai noteiktai darbībai – sliktai vai labai. Motivācijai ir ārējs, individuāls raksturs un tā ir laikā nenoturīga. Piemēram, skolotājs ir labā noskaņojumā - tas motivē skolēnu pozitīvai darbībai. Skolotāja noskaņojums mainījies un bērns ir motivēts sliktai uzvedībai. Bērnu neinteresē iemesli, viņam svarīga attieksme, kuru dotajā brīdī demonstrē skolotājs.

Meklējumi, kā motivēt skolēnu matemātikai, ir aprakstīti virknē publikāciju. Tā praktiķi iesaka motivēt skolēnus matemātikas apgūšanai (Симметрия, 2005), un īstenot vērtībizglītību, nostiprinot mācību saikni ar dzīvi, praksi, iekļaujot matemātikas uzdevumos tekstus par darbu, profesijām, sportu, vēsturi, matemātikas vēsturi, ekonomiku, militāri-patriotiskās tēmas. Atceroties „apgaismības” laikus, tiek ieteikts matemātiku savīt ar mākslu (Leonardo Da-vinči), atklāt matemātikas elementu skaistumu (simetrija, koordinātu plakne, paralēlā pārnese, simetriskas sistēmas, funkcijas, grafiki), skaitļu un formu harmoniju, ģeometrijas izteiksmību, formulu harmoniju, uzdevumu risināšana iespēju dažādību, matemātisko pierādījumu eleganci utt.

Metodiski līdzīgu ieteikumu, runājot par laikmetam atbilstošu matemātikas stundu, izsaka matemātikas humanitarizācijas idejas autori (Биневская, 2008). Viņi meklē saiti starp matemātiku un humanitāro kultūru. Tāda savietošana, pēc šo pētnieku atzinuma, sekmē abu smadzeņu pusložu potenciālu izmantošanu. Tā veido jaunas prasmes – māku transformēt, interpretēt matemātisko materiālu ar humanitāro objektu palīdzību; veidot jaunas domu konstrukcijas; palīdz matemātiskās zināšanas pielietot visdažādākās dzīves jomās un sekmē vērtību formēšanos. Matemātikas humanitarizācija, kā apgalvo pētnieki, palīdz attīstīt kā loģisko domāšanu, tā iztēli, intuīciju, veicina pasaules uzskata veidošanos, tikumisko īpašību stiprināšanos, pasaules estētisko uztveri utt.

Literatūrā ir sastopama tāda vārdu kopa, kā „mācību dabiskošana” (Сиротюк, 2005), saprotot ar to indivīda dabai

atbilstīgu mācību diferenciaciju. Diferenciacija, ne tikai pēc grūtību pakāpes vai mācību priekšmeta, bet tāda, kurā tiek ņemtas vērā individuāli psihofizioloģiskās īpatnības, piemēram, smadzeņu pusložu asimetrija, vecuma un dzimuma īpatnības. Meitenēm, piemēram, piemērotākas ir reprodiktīvām metodes, tām raksturīga mehāniskā atmiņa, viņas ir izpildītājas, uzcītīgākas, orientētas uz sadarbību. Savukārt zēni tiecas uz radošu darbību, pētījumiem, viņi ir orientēti uz praktisku informāciju, sacensību.

Skolēnu individuālo īpatnību neievērošana nemotivē, veicina nesekmību, un, kā apliecina Sirotjuka, veicina skolēnos stresu. Stresu veicina arī nepārdomāta mācību darba organizēšana, piemēram, statiskā sēdēšana, sajūtu orgānu ignorēšana, ritma ignorance, agras mācības, frontālais darbs, gatavie uzdevumi, mācību reprodiktīvais raksturs, balstīšanās uz mehānisko atmiņu, zināšanu vērtēšana ballēs u.c..

Par nozīmīgu faktoru mācību organizēšanā tiek uzskatīts personas temperaments (Деревякина, 2005). Pētnieki ir konstatējuši, ka, piemēram, matemātiku mācot flegmatikim, būtu izmantojamas pētnieciskas metodes, projektu metode, ilustratīvi skaidrojoša metode, patstāvīgs darbs, testi. Melanholiķim - vingrinājumi, algoritmi, uzskatāmība, konspekti, plāni, shēmas utt. Minētie atzinumi norāda uz nepieciešamību matemātikas mācību organizēt ievērojot katra indivīda īpatnības. Jāatzīmē, ka realizējot individuālo apmācību, var tikt sasniegti divi dažādi rezultāti. Vienā gadījumā tas var pārtapt „smalkā” paņēmiēnā piedabūt skolnieku pie mācībām, radot labvēlīgus apstākļus (kas paši par sevi ir svarīgi) ārējai motivācijai. Otrā gadījumā, tas var būt pusceļš uz iekšējo motivāciju, jo, pirmkārt, sekmē indivīda dotumu atklāšanos, otrkārt, interese par skolēna individuālām īpatnībām un to ievērošana, var veicināt pozitīvu, savstarpējas cieņas pilnu, attiecību veidošanos starp skolnieku un skolotāju.

No veseluma viedokļa raugoties jāpieļauj, ka aplūkotās bērnu psihofizioloģiskās atšķirības nebūt nav visas, kuras būtu ievērojamas organizējot mācības.. Piemēram, nedrīkstētu izslēgt īslaicīgas vai ilglaicīgas ģimeņu attiecības problēmas, kuras parasti arī būtiski iespaido bērna emocionālo stāvoklī, attieksmes. Daudzskaitliskie faktori, kuri dotajā brīdī nosaka to, kādai ir jābūt skolotāja darbībai, ir ļoti daudzi, tie pārklājas un rada šķietamību nespējai visus tos ievērot

organizējot mācībās. Atslēga rodama matemātiķu pētījumos sinerģētikas jomā. Tā, pētot nelineāras sarežģītas sistēmas, atklājusi veselumam raksturīgas iezīmes (Князева, 2010). Piemēram, evolūcijas „ritma likumu”. Ritms ir saistīts ar rezonansi. Izglītībā tas nozīmē to, ka mācību procesam „esot uz viļņa” ar skolēna personību, ar nelielu piepūli var panākat milzīgu efektu. Rezonanse ļauj realizēt pāreju uz jaunām zināšanu un uzvedības modificētām struktūrām. Ritmu jeb skolēnu īpatnību saskaņa ir iespējama tikai pašorganizējošās sistēmās. Tas nozīmē apmācības procesu pagriezt uz „paš -” – pašapzināšanos, pašmācīšanos, pašorganizēšanos, pašvadību, pašnoturību, pašvērtēšanu, utt. Nosakot pats savu evolūcijas ceļu, cilvēks orientējas uz sev personīgo, uz savām vērtībām. Šādā situācijā skolotājs ir nevis zināšanu devējs, bet tādu apstākļu radītājs, kas ļauj aktīvi un produktīvi strādāt. Skolotājam kopdarbā jāiemācās ieraudzīt skolniekā apslēpto, saprast to. Pētījumi sinerģētikā konceptuāli saskan ar Maslou (Maslow, 1968) „pašaktualizācijas” ideju kā cilvēka dzīves jēgu. Neviens ārējs spēks nav salīdzināms ar to spēku, kas ir cilvēkā ielikts instinktu līmenī. Nomācot pašaktualizācijas instinktu tiek nomākta cilvēka dzīvē vitāli svarīgā nepieciešamība pašizteikties savas, personīgi ļoti svarīgas dzīves jēgas ietvaros. Šādos gadījumos mēs nevaram sagaidīt iekšēji motivētu mācīšanos.

Pie līdzīgiem secinājumiem ir nonācis arī Gaspers (Neville, 1999), pētot cilvēka apziņas stāvokļus. Viņš secina, ka cilvēks savu patību, savus apslēptos potenciālus, t.sk. arī kreativitāti, var atklāt un attīstīt tikai iegremdējoties zemākajos apziņas līmeņos: arhaiskā, mītiskajā apziņā. Un to var izdarīt tikai ar darbībām, kuras ir vērstas „uz iekšu” – pašvadību, pašizpēti un tamlīdzīgi.

Sinerģētikā pieeja izglītībā ir identificējama ar atzinumiem humānpedagoģijā (Амонашвили, 2003). Sinerģētika ar sev raksturīgo zinātnisko instrumentāriju, ne tikai apstiprina humānpedagoģijā rodamās atziņas, bet, kas svarīgi, tos arī papildina. Literatūras analīze norāda gan zinātnieku, gan pedagogu praktiķu atziņas par to, ka vērtībizglītība matemātikas mācību priekšmetā jāsaik ar skolēna uztveršanu, kā veselumu ar visiem dotumiem un „trūkumiem”. Vērtībizglītība atklājas ne tikai kā mācība par slikto un labo, bet arī kā skolēna patības meklēšanas instruments, kā nepieciešams faktors iekšēji motivētai sevis attīstībai. No šīm

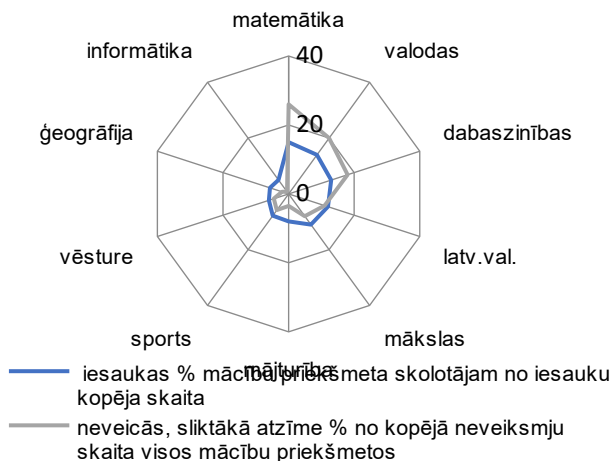
pozīcijām raugoties, pamatzglītības normatīvajos dokumentos ne tikai ir jāparedz līdzsvars, piemēram, starp matemātikas mācīšanu un vērtībizglītību - vērtībizglītībai jāķļūst prioritārai. Ir jāpalīdz skolēnam izprast, atklāt sevi, jeb Šalvas Amonašvili vārdiem runājot, „uzdīkt sēklai”, kura cilvēkos ir ielikta kopš dzimšanas.

Skolēnu attieksmes pret mācību priekšmetiem izvērtējums

Mūsu uzdevums bija noskaidrot skolēnu attieksmi pret eksaktajiem mācību priekšmetiem, noteikt motivētību un saistību ar skolēnu-skolotāju attiecībām. Tāpēc mēs veicām vairākus pilotpētījumus vairākās pamatskolās aptaujājot skolēnus un skolotājus. Pirmā skolnieku aptaujā lūdzām atbildēt uz diviem jautājumiem: kādā mācību priekšmetā neveicas un kāpēc, kā arī par ko vēlies-nevēlies kļūt.

Skolēnu neveiksmju izvērtēšanā pa mācību priekšmetiem kopumā iegūtas atbildes no 155 absolventiem. Vissliktāk skolēniem ir veicies matemātikā (sk. zīm. 1.), pēc tam svešvalodā un dabaszinībās. Aptuveni 27% skolēni savas neveiksmes saista matemātikas mācību priekšmetu, jo nebija motivēti to apgūt, - mācību priekšmets „vienkārši nepatika, neinteresēja”.. Līdzīgi savu nemotivētību skolnieki raksturo arī citos mācību priekšmetos, kuros nebija veicies. Uz to, ka skolnieki labi prot atšķirt savas intereses, norāda lielais nosaukto dažādāko profesiju skaits, kuras viņi ir dotajā brīdī iecerējuši apgūt– 57. Vairākkārtīgi minētas namdara, arhitekta, automehāniķa, profesionāla sportista, ārsta, žurnālista, pavāra un pat lidmašīnas pilota profesija, bet tikai 3 respondenti (~0,02%) nosauc skolotāja profesiju – mājturības un sporta skolotāja. Ar dabaszinātnēm savu nākotni vēlējās saistīt 2 respondenti. Tas ir krietni zemāk nekā Geskes pētījumos (ievadā minētos). To varētu izskaidrot ar to, ka vidusskolas skolēni ir atlase no pamatskolas beidzējiem.

Zīmējums 1. Mācību priekšmetu skolotāju iesaukas un skolēnu neveiksme

Rezultāts attiecībā uz matemātikas mācību bija gaidāms, jo matemātikas mācību priekšmets ir vispārīgi atzīts kā viens no grūtākajiem. Par veiksmīgākiem mācību priekšmetiem arī šoreiz tradicionāli atzīta mājturība, informātika, ģeogrāfija.

Skolēnu un skolotāju savstarpējās attiecību noskaidrošanai veicām pilotpētījumu jautājot, kādas iesaukas ir dotas mācību priekšmetu skolotājiem. Iesauku aptauja tika izvēlēta tāpēc, ka caur to varējām sagaidīt tiešu norādi uz to, kādi mācību priekšmeti un ar tiem saistītie skolotāji emocionāli visvairāk satrauc skolniekus, un kāpēc. Bez tam varējām sagaidīt, ka iesauku semantika patiesāk atklātu skolēna attieksmi pret skolotāju.

Iesaukām atsaucās 369 respondenti. No visām iesaukām 26% ir personību aizskarošas, 2% - godājošas, pārējās var uzskatīt par neitrālām, bet ne glaimojošām. Iesaukas saistītas ar skolotāju bieži lietotiem izteicieniem, mācību priekšmetu, skolotāja fiziskām īpatnībām, skolotāja attieksmēm, uzvārda, populāras ir dzīvnieku iesaukas.

Neveiksmju un zemāko atzīmju sadalījums pa mācību priekšmetiem sasaucas ar iesauku sadalījumu pa mācību priekšmetu skolotājiem, t.i., matemātikas, valodas un dabas zinību skolotāji

saņem visvairāk iesauku. Citi mācību priekšmeti, kuri ir relatīvi daudz vieglāki un nav saistīti ar aktīvu, ilgstošu, grūtu nodarbi kā tas parasti ir matemātikā (visvairāk mācībstundu salīdzinājumā mācību priekšmetiem), īpaši nesatrauc skolēnus. Neveiksmju galvenais cēlonis, kā tas redzams no pirmās aptaujas analīzes ir tas, ka skolnieki faktiski darījuši to, ko nav gribējuši, kaut ko piespiedu kārtā. „Piespiedējs” nav nekas cits, bērnu uztverē, kā attiecīgā priekšmeta skolotājs. Attieksme pret „piespiedēju” atklājas caur viņu īpašiem apzīmētājiem – iesaukām. Daudzos gadījumos šis īpatnējais protesta veids ir sakāpināts emocionāli tik augstu, ka pārvērties atklātā necieņā (minētie 26%).

Ļoti nozīmīgs ir šī pilotpētījuma konstatējums par to, ka mācību procesa organizēšanā maz tiek netiek ievērotas pašu skolēnu intereses, kas varētu būt galvenais pamats negatīvām skolnieka- skolotāja attiecībām.

Skolotāju viedoklis par neveiksmju cēloņiem

Lai noskaidrotu vai negatīva attieksme, necieņa, kas atklājās pētījuma pirmajā etapā, ir saistāma tikai ar eksakto mācību priekšmetu skolotājiem un kādi ir neveiksmju cēloņi no skolotāju skata punkta, otrajā pētījumu etapā veicām vairāku pamatskolas mācību priekšmetu skolotāju aptauju.

Skolotāju viedoklis tika pētīts ar aptaujas palīdzību 30 skolās. Skolotājiem tika lūgts izteikt savas bažas. Kopumā atsaucās 49 skolotāji, kuru izteiktās bažas saistījās ar dažādām izglītības kvalitātes ietekmējošām lietām, kopskaitā to bija 225.

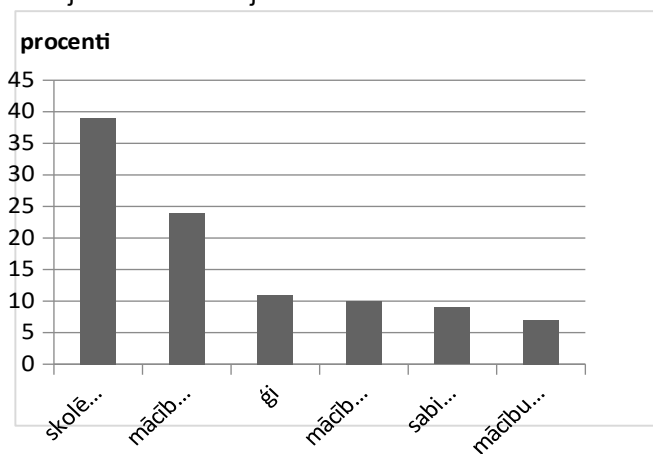
Bažas sadalījām piecās sešās lielās grupās (skatīt zīmējumu 2.): bažas, kas saistītas ar skolēnu darbību, ar mācību saturu, ar mācību procesu, ar ģimeni, mācību organizāciju un ar sabiedrību. Aptaujas rezultāti atspoguļoti zīmējumā 2.

Pētījums atklāj, ka visvairāk skolotājus satrauc skolēnu motivācijas trūkums – bērni neredz nepieciešamību mācīties, ir nedisciplinēti, valda visatļautība, ir saskarsmes problēmas, vērojams pat nihilisms un neiecietība, zema vērtību orientācija.

Mācību saturā visvairāk satrauc nepārdomātu normatīvo dokumentu izstrāde – mācību programmu pārslogotība (neatbilstība

starp satura apjomu un tā apgūšanai nepieciešamo laiku), programmu nesaskaņotība, mācīb līdzekļu kvalitāte, nepārdomātā skolu reforma u.c. lietas.

Zīmējums 2. Skolotāju bažas.

Bažas, kas izteiktas saistībā ar ģimeni, galvenokārt saistītas ar vecāku neieinteresētību, ar izjukušām ģimenēm, ģimeņu materiālo maznodrošinātību un to, ka vecāki nepiedalās bērna audzināšanā.

Mācību darba procesa organizēšanā lielākās problēmas sagādā saistītas ar mācīb līdzekļu neatbilstība standartam, to pat trūkums, programmu apvienošana, lielais skolnieku skaits klasēs, – faktiski jautājumi, kas radušies skolu reformas rezultātā.

Bažas, kas izteiktas saistībā ar procesiem sabiedrībā – nestabilitāte sabiedrībā, nedrošība par nākotni, multimediju ietekme u.c. lietas.

Mācību organizācija problēmas tiek saistītas ar skolas vadības neuzticēšanos skolotājiem (kontroles, dokumentācija), apvienotās klases, darba apstākļi – vide.

Pirmkārt, apstiprinājās pieņēmums, ka pret sevi negatīvu attieksmi jūt ne tikai matemātikas skolotāji – tā ir vispārēja parādība. Tas varētu nozīmēt, ka daļa skolnieku „uzspiešanu” jūt arī citās mācībās.

Otrkārt, attiecību un attieksmju raksturs pret skolotājiem un mācībām skolotāju aptaujas pētījumā sakrīt ar skolēnu aptaujas pētījumos atklāto.

Treškārt, sarunā ar skolotājiem bija vērojams satraukums – skolotāji atrodas stresā pat ārpus tiešās mācību darba situācijas, tikai par to domājot. Stresa situācija nevar palīdzēt skolotājam veidot labas attiecības ar skolniekiem. Skolotājs dzīvo stresā, jo viņa profesija uzliek pienākumu rūpēties par labu, gudru cilvēku izlaišanu sabiedrībā, bet rezultāts nav gaidītais. Skolotāji problēmu avotus, galvenokārt, saskata ārējos faktoros un, iespējams, tas tā arī ir, jo tie kaut kādā mērā nosaka skolotāja rīcības iespējas un, kas šajā pētījumā svarīgi, saskan ar normatīvo dokumentu izpētes rezultātiem.

Pieņemam, ka sabiedrība kopumā un visas izglītību organizējošās institūcijas, darbinieki cenšas darīt savu darbu labi, tad paliek jautājums, kas tos motivē darīt to tā, kā tas šobrīd tiek darīts.

Kopsavilkums

Mēs veicām pētījumu vispārējas ekonomiskas krīzes apstākļos. Šādu situāciju nevar uzskatīt par nepiemērotu, tieši otrādi tiek noņemti nosacījumi ārējai motivācijai, cilvēks atklāj tās vērtības, pēc kurām viņš patiesībā vadās un rīkojas. Šis laiks apstiprina to, ka ārējā motivācija ir relatīvi nenoturīga – mainoties ārējiem apstākļiem, iepriekšējie nosacījuma refleksi zūd un cilvēks tiek motivēts kādai citai darbībai, kas varbūt pilnīgi pretēja līdz pārmaiņām realizētai. Krīzes apstākļi prasa racionālu visu dzīves jautājumu risināšanu. Laika prasības liek daudz straujāk, efektīvāk rīkoties katram sabiedrības indivīdam atbilstoši tai konkrētai situācijai, kurā tas atrodas, tāpēc ir saprotama necieņa pret tiem, kuri cenšas kaut ko uzspiest neatbilstošu indivīda vērtībām. Risinājums ir meklējams pedagoģijā, kura būtu orientēta uz iekšējās motivācijas dominanti. Gebsters (Neville, 1999) aicina to meklēt arhaiskā, mītiskajā apziņā, iesakot konkrētus paņēmienus – neverbālās metodes.

Pētījums pieļauj, ka viens no iemesliem skolnieka negatīvai attieksmei, varētu būt līdzsvara trūkums starp sabiedrības interesēm un tās indivīdu interesēm. To, ka reti kādu skolā interesē skolēna sapņi, intereses, vēlmes, skolēns var izjust, kā pāri darījumu, kā viņa personības necieņu, kas var tikt pieņemta par normu cilvēku savstarpējās attiecībās. Neapšaubāmi, ka šādā situācijā, kad tiek ignorēta skolēna personība, vērtībizzglītība nevar būt sekmīga un nevajadzētu būt pārsteigtiem par pieaugošo nihilismu. Būtiskus

uzlabojumus varētu sagaidīt individualizējot mācības. Tas nav izdarāms daudzskaitliskās klasēs, nedz pie mācību satura apjoma neatbilstību, tā apgūšanai paredzētam laikam.

Vērtībizglītībai skolā jābūt primārai. Tikai uz stabilām, ilglaicīgām, pozitīvām vērtībām balstīta izglītība nebūs pretrunā ar indivīda un sabiedrības interesēm. Tāpēc Vvērtībizglītībai jāparedz sava vieta un laiks arī matemātikas standartā, programmās t.i, jālikvidē normatīvajos dokumentos konstatētā neatbilstība starp pamatizglītības mērķiem, matemātikas priekšmeta mērķi, programmu un vērtībizglītībai piemēroto instrumentāriju. Ir jāpārskata matemātikas standarta saturs un didaktika atbilstoši indivīdā vajadzībām un īpatnībām.

Aktuāls ir jautājums par to, kā pārbaudīt, kontrolēt, izvērtēt vērtībizglītību. Skolēna vērtīborientāciju īsti varēs izvērtēt tikai pēc tā, kā indivīds sevi realizēs sabiedrībā. Tam nepieciešami ilglaicīgi pētījumi. Taču veicot nesarežģītas skolnieku aptaujas (pat vērojumi) ir iespējams izvērtēt skolotāja darba rezultātu, konstatējot izmaiņas skolnieku attieksmēs. Vai skolotāju ir jākontrolē? Skolotāju bažu pētījums parādīja, ka kontroles traucē radoši un bez stresa strādāt. Uzticēšanās skolotājam, varētu veicināt skolotāja pašapziņas stiprināšanos ar to, ka arī viņam (tāpat kā skolniekam) tiek ļauts izteikt sevi. Tajā pat laikā skolotājs jānudina, varbūt arī jāmaca kritiski izvērtēt savu darbību varbūt tā, kā to veicis amerikāņu skolotājs Gatto (Гатто, 2006) - skolotājam jāapzinās savas dzīves jēga, jāizzina savs pašceļš.

Literatūra

- Geske, A., Grīnfelds, A., Kangro, A., Kiseļova, R. (2004) Mācīšanās nākotnei. Latvijas OECD valstu Starptautiskā skolēnu novērtēšanas programma 1998-2004. Rīga: Latvijas Universitāte.
- Mācību priekšmetu programmu paraugi.
<http://visc.gov.lv/saturs/vispizglj/programmas.shtml>;
- Vispārējās izglītības likums. <http://izm.izm.gov.lv/normativie-akti.html>;
- Амонашвили, Ш.,Ф. (2003). Гуманно-личностная педагогика: теория и практика // Педагогический вестник Три ключа, 6/2003 – Москва: Издательский Дом Шалвы Амонашвили, 6.стр.
- Бинеvская, С., А. (2008) Воспитание ценностных качеств личности через содержание учебного материала на уроках математики. perspectiva.omsk.edu.ru/mat/binevskaja-ped-08.doc
- Деревякина, Н., Ю. (2005) Методическая система дифференциации обучения математике с учетом особенностей темперамента школьников

подросткового возраста : Дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 Волгоград, 2005 218 с. РГБ ОД, 61:06-13/357

Князева, Е. (2010) НАУЧИТЬСЯ УЧИТЬСЯ.
<http://spkurdyumov.narod.ru/knyazevalena33.htm>;

Сиротюк, А.,Л. (2005) Природосообразность обучения: дифференцированный или холистический подходы? //Народное образование. №1. 2005. С.117-124.

Симметрия, П. (2005) Эстетический потенциал уроков математики
<http://209.85.135.132/search?q=cache:qbsMWdWCx2gJ:sputnik.master-telecom.ru/>

Bērnījs, N. (1999) Ceļā uz integritāti. ENCOUNTER: Education for Meaning and Social Justice. Volume 12, Number 2 (Summer 1999);

Maslow, A. H.. (1968). Toward a Psychology of Being. Litton Education Publishing.

Vērtīzglītība Latvijā un tās saistība ar ilgtspējīgas sabiedrības dimensijām

Nolasīts un nopublicēts: 8th INTERNATIONAL JTEFS/BBCC CONFERENCE "SUSTAINABLE DEVELOPMENT. CULTURE. EDUCATION" BBCC Mission – Reorientation of Teacher Education and Research in Education for Sustainable Development, May 17-19, 2010, Paris, France;

Kopsavilkums

Raksts apraksta pētījumu par Latvijas etniskajā kultūrā saglabājušos Indoeiropiešu pirmtautas vērtībām un pasaules uztveri. Pētījums apliecina vispārcilvēcisko vērtību nemainību laikā un to saistību ar cilvēka visa Veseluma apziņu, izjūtu. Veseluma apziņa un izjūta ir sākotne vispārcilvēciskām vērtībām. Ilgtspējīgas izglītības vērtībzglītības kontekstā tas nozīmē nepieciešamību nevis mācīt vērtības, bet veidot tādu mācībvidi, kurā studentam veidojas Veseluma apziņa, izjūta. Vides veidošanai tiek ieteikts izmantot

tautas etniskās kultūras mantojumā rodamos ilgtspējību apliecinājošos vispārcilvēciskos komponentus.

Rakstā tiek atklāta ilgtspējības dimensiju saistība ar vispārcilvēciskajām vērtībām.

Atslēgvārdi: vērtības, vērtībizglītība, ilgtspējības dimensijas, etniskā kultūra.

Abstract

The research is devoted to the problem of a values educational model in the Latvian multicultural society.

The purpose of the research is to study the theoretical foundation that should be taken as a basis to form the values education in Latvia in the context of a sustainable society.

The research was conducted applying the analysis of the existing literature in pedagogy, psychology, philology, history and philosophy, as well as by the content analysis of Latvian folk songs devoted to values and wholeness in the perception of the world.

The paper analyses the concepts about the world and humans unity which are present in Latvian ancient culture and which are common for all the European peoples. The paper studies different models of values education and concepts about values education in multicultural society; it also analyses their suitability for the idea of a sustainable society.

The research affirms that it is possible to find common values concepts in the European space. The sustainability of values indicates their possible independence of the changes of society forms, of the development of the society. The analysis of folk song shows that universal values are subordinated to the human consciousness of the unity of the world. Values education in multicultural society should be built on teaching values, on the one hand, and on encouraging the Wholeness awareness among students, on the other hand.

Keywords: values, values orientation, values education, sustainability, cultural context.

Ievads

Šodien vērojama vērtību pārvērtēšana, vērtību kategoriju satura maiņa. Labs indikators, kas uzrāda sabiedrības augsto interesi

par vērtībizglītību ir interneta „Google” meklētāja pusmiljons atsaucis uz vārdu kopu „value education”.

Kādam ir jābūt vērtībizglītības modelim, kad vērojama tendence saplūst kultūrām? Arī Latvijā ir izveidojusies multikulturāla sabiedrība. Vieni aizstāv nacionālu izglītību, citi multikulturālu. Cik tālu katrā kultūrā rodamām vērtībām ir izteikti nacionāls raksturs, kur meklējams kopnacionālais? Vai varam nodēfinēt vispārcilvēciskas vērtības, kuras pieņemamas visām kultūrām, vai vismaz Eiropas telpai? Vieni apgalvo, ka var un ir tās jau nodēfinējušas. Tāpēc vispirms apzināsim to, kas pasaulē jau izdarīts vērtībizglītības jomā, kādi šobrīd ir priekšstati par vērtībizglītību multikulturālajā sabiedrībā. Tālāk tiks aprakstīts pētījums, kura mērķis bija atrast Eiropas tautām vienojošas vērtības un pamatot vērtību nemainību laikā, kas ir ļoti svarīgi, domājot par ilgtspējīgu izglītību.

Nobeigumā uz vērtībizglītības un pašapliecināšanās skolas attiecību fona tiks ieskicēts ilgtspējīgā sabiedrības potenciāls skolas modelis.

Vērtībizglītības modeļi pasaulē

Sabiedrībā veidojas pretruna - no vienas puses pasaulē vērojama internacionāli orientēta kosmopolitizācija, bet no otras puses tieksme tautām saglabāt nacionālās īpatnības. Līdzīgi procesi norit arī izglītībā – notiek mācību standartu un vērtēšanas unificēšana, vismaz Eiropas mērogā, un tajā pat laikā vērojami mēģinājumi veidot uz personību orientētu izglītību. To pašu var teikt par vērtībizglītību. Ir izveidojušās īpašas vērtībizglītības skolas, kuras pārstāv internacionālo vērtībizglītības modeli. Dažas no tām pamazām rod visai plašu atbalstu pasaules tautu vidū. Piemēram, Kristofera Drake (Christopher Drake, 2007) UNESKO atbalstīto *Dzīves vērtību izglītības (Living Values Education)* konceptu, kā arī sagatavotos skolotāju un skolēnu apmācības programmas, materiālus izmanto jau aptuveni 80 valstīs. Šī koncepcija balstās uz divpadsmit vispārcilvēciskām vērtībām: Mieru, Cieņu, Sadarbību, Brīvību, Laimi, Godīgumu, Pazemību, Mīlestību, Atbildību, Vienkāršību, Iecietību un Vienotību. Koncepcijā tiek uzsvērta skolas kā vienotas, mērķtiecīgas komandas (kopienas veidošana), kā arī vides nozīmīgums. Šajā koncepcijā vērtībizglītība tiek realizēta iedvesmojot skolēnus ar dažādiem mākslas pasākumiem, dziesmu

dziedāšanu, dejošanu, spēlēm, diskusijām. Konceptijas ietvaros tiek organizētas nodarbības, kuras veicina pašcieņas un tolerances attīstību, palīdz bērniem un jauniešiem, mācīties uztvert, saprast pasauli un rīkoties tā, lai veicinātu mieru, taisnīgumu un harmonisku līdzāspastāvēšanu, daudzveidības respektēšanu.

Līdzīgu vērtībizglītības modeli piedāvā Satja Sai Babas mācība (Bala Chandran) "*Izglītība cilvēciskajās vērtībās*" (EHV). Šis modelis šobrīd vislielāko atsaucību guvis Taizemē, Indijā, Zambijā, Nepālā, Zviedrijā, Austrālijā, Brazīlijā, Kanādā, Apvienotajā Karalistē u.c.. Apvienotā Karalistē EHV programma darbojas kopš astoņdesmito gadu vidus, kur izveidots īpašs institūts (British Institute of Sathya Sai Education (BISSE)). Institūti skolotāju apmācīšanai izveidoti arī Taizemē, Austrālijā un Brazīlijā. EHV programma ir balstīta uz šīm piecas vērtībām: Pareiza rīcība, Miers, Patiesība, Mīlestība, Nevardarbība. Programma, kā apgalvo autori, ir saderīga ar visām ticībām vai neticību, jo tajā ietvertās vērtības rodamas visu pasaules lielāko reliģiju pamatos. Mācības notiek, stundu plānā iekļaujot praktiskas, saturīgas un jautras darbības, izmantojot piecas komponentes: a) stāstus - par dzīvi, identitāti un attiecībām; b) citātus, dzejoļus un lūgšanas; c) dziesmas un mūziku; d) sēdēšanu klusumā - vingrinājumi noved pie iekšēja mierīguma un miera; e) darbības, piemēram, drāma, diskusijas, spēles, lomu spēles, kopienas pakalpojumi, u.c..

Krievijā valsts mērogā - likumā par izglītību ¹ galvenajos principos definēta personības vērtīborientācija un reģionu etniskās kultūras saglabāšana, attīstīšana. Tas nozīmē, ka izglītība balstāma uz nacionālām kultūras vērtībām, attīstot vispārcilvēcisko. Akcents uz etnisko vērtību saglabāšanu Krievijas Federācijas izglītības likumā un tur definētā izglītības plurālisma koncepts, ļauj Krievijā attīstīties dažādām skolām, inovācijām. Krievijā un ap tām esošās nacionālās sadraudzības zemēs tiek veidoti dažādi vērtībizglītības modeļi gan tādi, kas balstās tikai uz nacionālām vērtībām un pie vispārcilvēcisko nonāk caur tām (Остапчук, 2005), gan, tā saucamie, „polikulturālie” vērtībizglītības modeļi (Гелло 2005). Pēdējos tiek piedāvāts sameklēt kopīgo katra attiecīga reģiona etnosa folklorā un uz tur

¹ ЗАКОН РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
"Об образовании". <http://mon.gov.ru/dok/fz/obr/3987/>

rodamo realizēt vērtizglītību. Ir vēl cits polikulturālais vērtibizglītības variants – kad vērtibizglītība tiek balstīta uz katra etnosa kultūru, paralēli iepazīstot citu tautu kultūras vērtības (Манойлова, 2006).

Vērtibizglītības jautājums multikulturālā sabiedrībā ir cieši saistīts ar etniskās identitātes jautājumu. Ļoti svarīga ir savas piederības apzināšanās (gruzīns), kādai sociālai vienībai – ģimenei, klasei, skolai, fanu kopai, tautai. Vai nāciju saliedē „Antonija D.Smita (Smits

2002) socializācija”, vai „Junga arhetipi”. Ne visas etniskās parādības ir skaidrojamas pēc vienotas shēmas – katrai tautai, līdzīgu etnosu kopai ir savi attīstības algoritmi (Apine, 2001) un līdz ar to arī tās locekļu reakcija uz notikumiem kopas iekšienē un ap to var būt visdažādākā. Plašāk runājot – Rietumi nekad nesapratīsies ar Austrumiem (Valbis, 1995), ja netiks respektēts katras puses tiesības uz savu savdabību (jebkurā jomā). Ne Rietumniekiem ir jāmaca kā dzīvot Austrumnieki, ne otrādi, vēl jo vairāk tāpēc, ka pašu iekšienēs vēl ir milzums neatrisināti etniskie jautājumi. Līdzīgi var spriest par Eiropas telpu - simpozijā „Vērtību izglītība Eiropā” tika konstatēts (Valbis, 1995), ka vērtību orientācija dažādos sabiedrības slāņos un vērtibizglītības problēmas Eiropas zemēs ir atšķirīgas. Piemēram, Beļģijā tiek uzskatīts, ka mūsdienu jauniešu „jūtu nabadzība” ir viens no galvenajiem iemesliem, kādēļ viņi ir tik vienaldzīgi un ciniski; Portugālē pārliecināti, ka vērtību orientāciju viņu zemē raksturo šādas četras tendences: mērens individuālisms, pragmatiska orientācija, iecietība un labs noskaņojums, ideoloģisks eklektisms; Ungārijā par prioritārām vērtībām atzītas ģimene un drošība. Slovēnijā (Zupančiča, Justins, 1997) par galvenajām vērtībām atzītas tās, kuras ir saistītas ar cilvēktiesībām, vairākuma demokrātiju, solidaritāti, likuma varu un iecietību.

Iespējams, ka daļu no sabiedrības problēmām Eiropā var izskaidrot ar pētījumiem, kurus veicis A.V. Suharevs (Сухарев, 1996), pētīdams kultūras etniskās funkcijas. Viņš atklāj, ka saplūstot spēcīgām kultūrām, veidojas marginālas personības. Šo personību psihē dažādo grupu vērtības nonāk pretrunās un atklājas iekšējā konfliktā, satraukumā, spriedzē, traucējot personības identitātes veidošanos. Šīs „bezsakņu būtnes” raksturojās ar nežēlību, iznīcināšanas un iekarošanas kāri. Tām zūd svētuma apziņa pret dzīves telpu, pret kultūras vērtībām, pret cilvēka radīto, citām tautām

un nereti pret dzīvību kā tādu. Tas parādās klajā slēptā nihilismā, kurš laiku pa laikam atklājas arī Eiropas telpā, ko ne vienmēr vēlamies atzīt. Pētījumi apliecina K.Junga () teiktā pareizību: „Cilts mitoloģija ir tā dzīvīgā reliģija, kuras zudums vienmēr un visus (arī civilizētu cilvēku dzīvē) ir morāla katastrofa... arhetipi bija un paliek dvēseles dzīvības spēki, kas vēlas, lai tos uztvertu nopietni.. atzītu....”

Šajā kontekstā interesants ir N.Ļebeģeva un A. Tatarko (2003) etniskās tolerances pētījums vairākos multikulturālos rajonos Krievijā. Zinātnieki pētījuši vairāku etnisku grupu identitāšu rādītājus, etnisko grupu savstarpējās attiecības, to pašapziņu un meklējuši atbildi uz jautājumu: kādas varētu būt savstarpējās sadzīvošanas formas. Viņi konstatēja, ka individuālie un grupu kontakti ir atkarīgi no tā, cik noteiktas, precīzi iezīmētas ir etniskās robežas, cik noteikts, stabils ir šajās robežās ietvertais saturs. Tas nosaka etnisko pašapziņu un, jo lielāka tā ir, jo pozitīvāk (tolerantāka) veidojas saskarsme ar citām etniskām grupām un otrādi.

Pētījumi Latvijā

Latvijā ar multikulturālismu drīzāk saprot dažādu kultūru līdzās pastāvēšanu, savstarpēju bagātināšanos un dialogu un nevis unifikāciju (Mūrnieks 2001). Te netiek saskatīta pretruna starp vispārcilvēciskām un nacionālām vērtībām (I.Freidenfelds, Ē. Zimele ...), tāpēc par svarīgu uzskata nepieciešamību izglītībā saglabāt „nacionālo komponenti”. Vairāki pētnieki (Valbis..., J.Davidova, M.Jakubova) vērtībizglītībā uzsver aktīvas darbības formas un folkloras izmantošanas nepieciešamību.

J.Davidova, M.Jakubova pētījums Latvijas mazākumtautības skolā, organizējot latviešu tautas folkloras apguvi aktīvā gadskārtu ieražu ciklā, konstatē, ka var izveidot kultūrvidi, kura nenonāk konfliktā ar valstī dominējošo kultūrvidi. Rezultātā mainās skolēnu attieksme pret tautu, valodu un latviešu nacionālo kultūru kopumā. Jāatzīmē, ka eksperimentā tika izmantotas gadskārtu ieražu tradīcijas, kurās ir ļoti daudz līdzības slāvu un baltu tautām, kas varēja veicināt attieksmju maiņu.

Par nozīmīgu faktoru vērtību izglītībā atzīst juteklisko uztveri (J.Davidova, M.Jakubova Mūrniece Laima), konstatējot, ka mūzikālā

audzināšana stimulē nepieciešamību pēc radošas aktivitātes, veicina mērķtiecību un rosina meklēt savas dzīves jēgu.

Vērtīborientācijas pētījumi studējošās jaunatnes vidū (Tunne Ineta) un jaunāko klašu skolēnu vidū (Līdaka Anita) apliecina, ka vērtīborientācijā svarīga ir personības pilnveidošanās, pašnoteikšanās un pašrealizēšanās komponentēm.

Līdaka Anita konstatējusi korelāciju starp bērnu un bērnu vecāku vērtību skalu. Viņas pētījums parāda, ka vērtību izglītībā ir nepieciešama vecāku aktīva līdzdalība. Nozīmīga loma vērtībizglītībā ir skolotāja personībai. Līdaka, analizējama vērtībizglītības aktualizācijas nepieciešamību, vērtībizglītībai Latvija izvirza divus uzdevumus:

- atklāt objektīvās vērtības, kuras ir nozīmīgas demokrātiskajā sabiedrībā;
- palīdzēt tās izprast, interiorizēt un realizēt darbībā.

Šādus uzdevumus var izvirzīt, domājot arī par Eiropas telpu. Ir pamats mēģināt tos risināt pētot Eiropas tautu kultūras izcelsmes pamatus.

Kopīgo vērtību meklējums

Lai meklētu kopīgo Eiropā, ir vērts ieskatīties tās veidošanās vissenākajās norisēs. Pēdējās filologu, arheologu un citu zinātnieku atziņas (Gimbutiene, 1991; Čaterdži, 1990; Paliepa, 2004) par tagadējo Eiropas tautu veidošanos liecina, ka pirmsākumi jāmeklē 5000 g.p.m.ē. Ap šo laiku indoeiropieši no Eirāzijas sāka ieplūst Melnās jūras piekrastes apgabalos. Tie bija seno ķeltu, itāļu, grieķu, ģermāņu un slāvu priekšteči. Saplūstot ar vietējiem iedzīvotājiem veidojās savdabīgas kultūras, kurās tomēr dominēja indoeiropiešu vienojoši materiālās kultūras elementi un kopīgas valodas iezīmes, pēc kurām tad arī zinātnieki šodien ir pierādījuši senās Eiropas vienotību. Viens no indoeiropiešu zariem – proto-balti ap 3000 g.p.m.ē. ieplūda Baltijas jūrai tuvos apgabalos. Cits zars - indo-irāņu savu mājas vietu atrada vistālāk austrumos – Indijā, te indoeiropiešu ienācēji saplūda ar vietējām Harapas kultūras ļaudīm. Šodien Indijā indoeiropiešu valodu grupa vieno ap 100 dzīvajām valodām, tajā skaitā Indijas un Pakistānas valsts valodas. Vislabāk senā indoeiropiešu valoda ir saglabājusies vēdu sanskrita valodā, taču tā vairs nav dzīva.

Laika gaitā radniecība starp Eiropas tautu valodām ir samazinājusies. Eiropā indoeiropiešu senvalodas saknes vislabāk saglabājušās baltu valodās. Senvalodu pētnieks Karulis (1992, 585.lpp) raksta: „Nevienai valodu grupai nav tik daudz kopīga ar visām indoeiropiešu valodām kā baltu valodai.”

Kā gadu tūkstošiem ejot, spēja saglabāties valodas un kultūras senatnīgums? Gimbutiene un Čaterdži skaidro, ka to veicinājusi proto-baltu teritoriāli izdevīgā situācijā. Tie apdzīvoja teritoriju, kura atradās tālu no starpkontinentu tirgotāju ceļiem un rietumāzijas iebrucēju tīkotām zemēm. Tikai pēdējos 1500 gados slāvu ekspansijas dēļ balti, kuru dzīves veids bija relatīvi miermīlīgs, pazaudēja lielāko daļu savas teritorijas. Šobrīd dzīvas vairs ir tikai divas baltu tautas lietuviešu un latviešu tautas.

Zinot šo Eiropas tautu veidošanās vēsturi, loģiski būtu vispirms meklēt Eiropai kopīgo vērtību izpratnē baltu tautās. Viņu dzīves veids bija cieši saistīts ar dabu un zemkopību. Tas veicināja ne tikai valodas, bet arī tradīciju, ticējumu sistēmas nemainīgumu. Par to liecina arheoloģes Gimbutienes pētījumi par indoeiropiešu seno mitoloģiju, kā arī V.Celma (2008) pētījumi par rakstiem un zīmēm. Viens no unikālākiem senās kultūras pieminekļiem ir latvju dainas, kas ir ļoti senas kultūras mantojuma sastāvdaļa. Tās, galvenokārt, ir īsas četrriņdes, kuras veidotas stingrā metrikā un pēc savas uzbūves atgādina japāņu haikas. Dainas lietotas relatīvi nemainīgos pasaules uztveres apstākļos, saskaņā ar ikdienas vajadzībām un tika nodotas no paaudzes uz paaudzi mutiski. To noturību laikā varētu skaidrot arī ar G.Jungs ideju par tautu seno arhetipu nozīmi tautas zemapziņā. Daudzi dainu pētnieki (Kokare, Zeiferts, Ancelāne, Raudupe, Čaterdži, Paliepa, Celms) lēš, ka vecākās dainas radušās 2500 - 3000 g.p.m.e.

Iespējams, ka seno arhetipu nozīme Eiropas tautām nav vēl īsti novērtēta. Pētot dainas var atklāties lietas, kuras eiropiešus var vienot ne tikai ekonomiski, ne tikai uz, tā saucamās, kristīgās kultūras pamata, bet arī uz daudz dziļāka un svarīgāka seno Eiropas tautu gara vienotības pamata.

Otrs svarīgs indoeiropiešu senkultūras liecinieks ir vēdas (Paliepa, 2004; Čaterdži, 1990; Raudupe, 2002). Nozīmīgi ir Paliepas stihiju salīdzinošie dainu vēdu pētījumi. Tie palīdzēja atklāt ne tikai vēdu un dainu radniecību, bet arī vēdu himnās slēptā satura jēgu.

Pētījums apstiprināja, ka sanskrita valoda un baltu valodas nākušas no kopēja valodas mantojuma. Pie kam baltu valodas ir saglabājušas savu indoeiropiešu valodas arhaisko raksturu.

Līdzīgus pētījumus veikusi amerikāņu zinātniece Raudupe. Viņa pētījusi dainas un vēdas, meklējot atbildi uz jautājumu: kā mēs cilvēki varam pilnveidot savu dzīvi, kā varam atklāt savu būtību. Viņa raksta (Raudupe 2002, 32- 39.): „Līdzīgi dainām, vēdas apraksta savas zemes senču praktisko un gara dzīvi plašā šķērsgriezumā... Dainu un vēdu dziedājumu vienkāršajos vārdos ir ietvertas cilvēka dzīves visbūtiskākās patiesības... dainas un vēdas dzied par mūžīgo tagadni, par ikkatra cilvēka dzīves visdziļāko esamību...”

Vēdu himnu radīšana ir apstājusies ap 1200.g.p.m.e. (Paliepa, 2004), kamēr dainas no mutes mutē nodotas tiek vēl šodien. Pirmās rakstiskās ziņas par dainām parādījās jau 17 g.s., taču intensīva to vākšana sākās tikai 19.g.s.. 19. g.s beigās bija savāktas ap 40 000 dainu, bet 20 g.s. beigās jau ap 1 200 000 (A., Ancelāne). Tas ir grūti aptverams, ļoti bagāts materiāls pētniecībai. Pirmie dainu pētnieki (vācu dzejnieks Herders, mācītājs Katerfelds, Bitners, A.Bīlenšteins, Kr.Barons u.c.) bija paši to vācēji (Zeiferds, 1993). Viens no pētījumu virzieniem bija saistīts ar dainās rodamām cilvēciskām vērtībām.

Dainu pētnieki ir konstatējuši daiņu rašanās hronoloģiju. Jaunākās dainas rodas joprojām un tām raksturīgs cilvēku savstarpējo attiecību apdziedājums, piemēram, tā saucamajās, apdziedāšanās dziesmās dažādos gadskārtas svētkos jeb ģimenes godos (kāzās, kristabās). Atšķiramas ir dainas, kuras radušās pēc 1200.gada, kad krustnešu iebrukuma rezultāta baltu ciltis nonāca svešzemnieku pakļautība un tās, kuras radušās bronzas laikmetā. Senākais dainu slānis, kā jau teikts ir vairākus tūkstošu gadu vecs. Šīs dainas apdzied debess dievības, Sauli un Mēnesi, Dievu, Pērkonu, apdzied dabas un cilvēka vienotību. Tās atklāj cilvēka piederību Visumam, ļauj ieraudzīt cilvēku kā neatdalāmu dabas sastāvdaļu (Raudupe, R. (2002), Gimbutiene, M. (1994). Šīs dainas, kā atzīst pētnieki, vienlaikus ir ne tikai dievatziņa, bet arī cilvēka sevis un dabas izzināšanas mācība.

Cits dainu slānis, kurš laikā ir bijis noturīgs, saistīts ar mātes tēlu un krustabām (kūmībām, pādes dancināšanu; Pādi (lelle, bērns) dīdijā, to uz rokām izdancinot un vēlējuma dziesmas izdziedot.).

Svarīgi, ko ļaudis ir vēlējuši cilvēkam būtiski svarīgos dzīves mirkļos, kādas vērtības.

Ne reti vērtības dainās neatklājas didaktiski, kā definīcijas par to, kas ir slikts un kas ir labs – tās meklējams kontekstā, tēlos un ir atklājamas dainu kontentanalīzē. Analīzei izmantotas dainas no Kr. Barona (1922) dainu kopojuma. Pavisam tur ir apkopotas 218 000 dainas. 1891 dainas ir par bērnu audzināšanu. Autors pats ir veicis salīdzinoši nelielu skaitu (Kr.Barona dainu krājumā dainu kontentanalīzē – 144 pādes dīdīšanas dainas, kūmu šūpuļa kāršanas dainas un 93 Dievam lūgšanas dainas, kuras saistītas ar dažādiem dzīves rītiem.

Lūk, daži pilni dainu četrriņdu paraugi un to parindeņi angļu valodā:

Dod, Dieviņ, kalnā kāpt, Ne no kalna lejīnā; Dod, Dieviņ, otram dot, Ne no otra mīļi lūgt. (25746)	God, grant me to climb up the hill, Rather then go down the hill; Dod, grant me to give to others, Rather than beg from others. (sak. G.Priede 1984)..
---	--

Balta ziedi laukmalē, Vai bij ieva, vai ābele? Balta gāja pa celiņu, Vai bij sieva, vai meitiņa? LD 5590	[Something] white is blossoming on the edge of the field, Is it a bird cherry or an apple-tree? [Someone] white is walking by the road, Is that a [married] woman or a girl? (Vācere, 2006)
--	--

Un te daži fragmenti no dainām, kuras bija iekļautas pētījumā : ...Lai sklīd padītei darbi no rokam... (1523-1, šis numurs un turpmāk norāda uz dainu Kr.Barona 1923. gada dainu apkopojumā) ... Lai manai pādītei pavieglis mūžis (1530-0), ... Lai mana pādīte kā saule staigā (1533-0), ...Skaidra darba darītāja... (1538-1), ...Lai ta smudra augumiņa... (1540-0), ...Dod' pādei tikumiņu... (1555-0), ...Tad laimīga dzīvošana... (1851-0) ,... Aptec tēvu, māmuliņu... (1858-0), ...Klausī tēvu, māmūlīti... (1858-2), ...Ar gudro padomiņu... (1876-0),

Kas lūgts Dievam: ...Dod', Dieviņi, man maizīti, Es samalšu dziedādama... (664-1), ...Dod, Dieviņi, novalkāt ar godiņu

vainadziņu!... (6603), ...Dod, Dieviņi, veselību,... (9176), ...Dod, Dieviņi, ko dodams, Dod man gudru arajiņu;... (9482) utt.

Visbiežāk vēlējums saistās ar darba vērtību. Daiļums (skaistums) ir otrs visbiežāk minētais vēlējums. Pēc tam veselība un strauja bērna attīstība, gudrība, pārticība, vecāku godāšana, otram došana, tikumība. Laime, labestība, priecīgums, čaklums atrodas vērtījumu skalas otrajā pusē. Tas nenozīmē, ka šīs vērtības ir mazāk nozīmīgas – čaklums ir saistīts ar darbu, laime – ar visu dzīvi. Priecīgums, labestība kā emocionālais konteksts (tieši neatklātas vērtības) ir katrā dainā. Apstiprinās Maslou (1968) spriedums par to, ka nav jēgas izdalīt vērtību prioritātes – tās reāli katrā konkrētā dzīves brīdī var būt savas. Valodas, notikumu izvērsums ir lineārs – pēcsecīgs, bet reālā dzīvē cilvēks ik mirkli izpaužas savā veselumā. Par to pārliecinājās autors un apliecina dainu kontentanalīze, ko veikuši virkne pētnieku teju vai gadsimta garumā (L.Adamovičs, 1934; Birkerts, 1937; Arājs, 1972; Jansons, 1973; J.Anspaks, 1987; Raudupe 2002, 2005; Mauriņa, 2003, 2007 u.c.). Pētījumu atziņas liecina, ka dainas savā veselumā ir vērtējamas kā tautas filozofija, kā tautas un cilvēka būtības izteicējas. Dzīvē svarīgais izteikts gan tieša veidā salīdzinājumos, vērtējumos, gan netiešā – līdzbās, alegorijās, attieksmju, domu un emociju kontekstos. Ne reti pat tikai četrās rindiņās vienlaicīgi iepītas vairākas vērtības, atziņas, kuras tiek atklātas emocionālā pārdzīvojumā (priekā, sajūsmā, mīlestībā u.c.). Dainas pašas par sevi prezentē pilnību, daiļumu, iejūtību, gudrību, bijību, veselumu. Ļoti raksturīga veseluma izteicēja, piemēram, ir sekojoša daina:

1872-4

Netīšami es iegāju
Svētas Māras istabā.
Svētas Māras istabiņa
Pilna sīku šūpulišu;
Vienu pašu palīgoju,
Visi līdzi līgojās.

(Māra ir dieviete, kas aprūpē piedzimšanu, cilvēka materiālo dzīvi un nomiršanu)

Gan autora pētījumā, gan citu autoru darbi (Birkerts, P, 1937; Arājs, 1972; Jansons, 1973; Anspaks, 1987; Adamovičs, 1934 u.c.) apliecina, ka centrālā vērtība, kura atklājas dainās, ir darbs. Kontentanalīze parāda, ka tās saistība ar visām citām dainās atrodamām vērtībām ir ārkārtīgi liela. Lai to parādītu, aplūkosim vairākas dainās spilgtāk izteiktās vērtības atsevišķi.

Vērtība - Darbs. Dainās mēs rodam visas nepieciešamās norādes par to, kā darbs veicams: ar kādu attieksmi jāķeras pie darba, kā to sākt, kāda ir darba secība. Darbam ir savs ritms, savas metodes, paņēmieni. Galvenie skolotāji: vecāki, pasaule, pati darba gaita, darba prakse; Galvenais princips: nevar otru mācīt, ja pats neproti.

Darbs dainās atklājas, ka indivīda sevis izteicējs, apliecinātājs. Darbam dažādas sekas: dod algu, maizi, reputāciju, slavu, veselību (normāls darbs). Pēc darba spriež par pašu darba darītāju, tā fiziskām, garīgām, morālām īpašībām. Darbs var darīt gan laimīgu, gan nelaimīgu (pārmērīgs darbs). Darba laimes elementi: darba augļi, pabeigta darba apmierinājums, izpildīta pienākuma jūtas, pēcdarba atpūtas tīksme. Darbs attīsta prātu, gribu, neatlaidību, centību, pacietību, vērtīgumu, uzmanību. Dainās rodam kādām ir jābūt cilvēka īpašībām, lai darbu varētu sekmīgi veikt (strauji - kūtri, apķērīgi - neapķērīgi, skaidri – jucekļīgi) un kāda ir tā saistība ar cilvēka visām citām dzīves pusēm - laimi, veselību, estētiskumu utt. Zenta Mauriņa raksta: „Darbā izpaužas vislielākais tikums,...” tikt ar visu galā pašam, tas ir savu spēku, spēju, savas mākas, prieka un gandarījuma avots.

Vērtība – Daiļums atklāj visas pasaules daiļumu. Skaistais vērojams, veidojams ne tikai cilvēkā, tas rodams dabā, attiecībās. Skaists ir tas, kas darbā iegūts (**Adamovičs**).

Vērtība - Laime atklājas prātulās par to, kas ir laime, kas nelaime, kā būt laimīgam, kas ir laimes priekšnosacījumi. Dainās par laimi tiek runāts galvenokārt caur pozitīviem tēliem, taču netrūkst arī asa kritiska zobgalība par cilvēka negatīvām īpašībām un rīcību.

Vērtība – Gudrība. Gudrs padoms tiek atzīta par visvērtīgāko cilvēka īpašību. Kā jau minēts, bērna šūpulī tiek ielikts gudrs padoms. Gudrība izpaužas apķērībā, atjautībā, attapībā. Augstu vērtēta darba gudrība. Dainās gudrs padoms tiek vērtēts augstāk par

fizisku spēku, ārēju skaistumu un greznību, par naudu un par mantu. Gudrībai raksturīga vērotspēja un vērtētspēja, tā redz un skaidro norises dabā, darba procesus; tā atpazīst cilvēkus dažādās dzīves izpausmēs, tā attiecības ar dabu.

Vērtība – Tikumība ir cilvēka pilnības pazīme. Šis vārds dainās ir kā sinonīms čaklam, strādīgam, dvēseliski bagātam. Dainās tiek nosodīts netikums, nevīžība slinkums, izcelta spēja pašam tikt ar visu galā. „Ar darbu var tikt pie tīkamā un tikuma” (Adamovičs, 1934). Tikuma apdziedāšanā īpašu vietu ieņem baltā krāsa (sk. piemēram, dainu LD 5590), kas lietota ne tikai krāsas nozīmē, bet apzīmē visu cilvēka pozitīvo īpašību kopumu: tīrību, skaistums, daiļums, skaidrību, labestību, kaut ko dievišķu u.c. (Freibergera, 1980; Vācere, 2006). Tiek apdziedāti balti bāleliņi, balta māmuliņa, balta tautu meita.

Vērtība – Priecīgs prāts (optimisms) caurstrāvo visas dainas. Prieks un jautrība (humors, joki) rodama gan darba, gan sadzīves dziesmās, gan svētku, gan godu dziesmās, pat bērēšanas dziesmās. Prieks atraisa dzīvotgribu, ļauj uzturēt dzīves jēgu, cerību, ticību labajam pat ļoti smagos, darba un sadzīves apstākļos - jo grūtāks darbs, ar jo lielāku prieku jāķeras pie tā (Mauriņa, 2007).

Vērtība – Bijība. Z.Mauriņa (2003), meklējama dažādās pasaules kultūrās „ētiskā cilvēka pirmšūniņu” atgriezies pie dainām, atrod ko vienojošu Eiropai – bijību. Bijība ir sirds izjūta par dievišķo kārtību, par visa svētumu. Bijība ir saistīta ar nenosacītas izcelsmes cieņas un pateicības izjūtu par visu kas bijis ir un būs. Bijība ir reizē godināšana, apbrīnošana, līdzjūtība, saudzīgums. Tā ir arī savīļņojoša tieksme pašam kļūt līdzīgam ar to, ko godinām. Bijība nav bailes. Dainās rodam bijību visas dzīvās un nedzīvās dabas priekšā, arī sevis bijāšanu, dzīves un nāves bijāšanu, Dieva bijāšanu.

Vērtību ciešā saistība ar darbu liek atzīt to par dzīves jēgu, tas ir tas, caur ko cilvēks ne tikai nodrošina savu fizisko eksistenci, bet apliecina sevi kā personību caur estētisko un ētisko komponenti. Sevis apliecināšana pasaulei notiek caur vēl vienu prizmu un tā ir mīlestība.

Mīlestība pasaulē ir atzīta par vispārcilvēcisku vērtību. Dainās visai reti ir pieminēts šis vārds. Mīlestība atklājās kā kaut kas tāds, kurā viss ir iekšā un atklāj sevi tikai izpausmēs pret sevi un citiem: līdzietībā, simpātijā, draudzīgā, labsirdīgā attieksmē pret dabu, pat priekšmetiem; sievietes maigumā, piemīlībā (Zeiferts 1993) un tamlīdzīgi. Tā piederas dzīvības „sējējam”, sargātājam (Jansons. (1973). Mīlestība atklājas līdzjūtībā pret citu sāpēm, tā rosina konkrētai darbībai: izpalīdzībai nelaimē noķļuvušajiem, palīdzēt mazākajiem. Dainās mīlestības jēga ir tās darbībā, kustība, dzīvībā.

Cita dainās atklātā kategorija, kas saistīta ar cilvēka esību ir veselums - tā ir izpratne un izjūta (Raudupe, 2005) par to, ka dabas vidē un cilvēku sabiedrībā viss ir savstarpēji saistīts (Zeiferts, 1993; Arājs, 1972; Zālīte, 1923). Veseluma apziņa atklājas otram došanā, labestīgā, estētiskā attieksmē, analogiju saskatīšanā notikumos dabā un cilvēku attiecībās, to izvērtēšanā, skaidrošanā. Izsauc nepieciešamību sadarboties, būt savstarpēji izpalīdzīgiem, draudzīgiem ģimenes locekļu starpā un kaimiņiem, bijību pret dabu kopumā.

Tās ir izjūtas, ka cilvēks „...ir un top, aug un nobriest mijiedarbībā ar līdzcilvēku, ar darbu, ar Dievu, jo dzīvība ir kustība, enerģija, kas dzen visu kosmu, dzen arī mūs..” un liek mīlēt pat savu ienaidnieku. (Beitnere, 1997.)

Secinājumi

- Latvijas senajā kultūrā rodami Eiropas tautu vienojošie priekšstati par vērtībām un vienotību;
- Dainās atklāto vispārcilvēcisko vērtību ilgtspēja norāda uz to iespējamo neatkarību no sabiedrisko formāciju maiņas, sabiedrības attīstību un saderību ar ilgtspējīgas sabiedrības dimensijām.
- Ir iespējams rast kopīgo Eiropas tautām, vienotas ilgtspējīgas izglītības principu izstrādei.

Par iespējamo pamatu Eiropas ilgtspējīgai izglītībai var kalpot sekojošas dainās atklātās atziņas:

- Es un pasaule viens veselums - cilvēks uztvēris pasauli veselumā;

- cilvēka dzīves jēga atklājas pašapliecināšanās, pašizteikšanās nepieciešamībā;
- vispārcilvēciskās vērtības pakārtotas cilvēka apziņai par pasaules veselumu;
- vispārcilvēciskās vērtības ir cilvēka dzīves jēgas izteicējas;

Epilogs - vērtībizglītība multikulturālā vidē.

Vērtībizglītības konceptu pamatā ir noteiktas filozofijas par cilvēka būtību. Pragmatiskais spārns balstās uz koncepciju, ka cilvēka psihe ir sabiedrības vēsturiskās nosacītības auglis (Sardžveladze, 1989) t.i., ka cilvēka būtība ir ieslēgta sabiedriskajās attiecībās. Šis spārns, kurš ilgstoši paudis, ka „cilvēks ir dabas kungs”, jaunākos laikos, holisma ideju iespaidā, atzinis vides un cilvēka vienotību. Šajā aspektā ir vērā ņemamas šī spārna atziņas par cilvēka socializācijas procesu (vai vienmēr socializācija darbojas kā iekšējās pasaules sakārtojošs faktors?) un cilvēkam piemītošām divām tendencēm „būt” un „pieder”. „Būt” nozīmē būt pašam, izteikt sevi, „piederēt” – piederību kādai sociālai grupai. Pēdējo piederību varētu paplašināt ar nepieciešamību piederēt noteiktai videi vispār.

Komentēt šī spārna idejas var līdzībās ar augu valsti. Auga veidošanos daudzējādā ziņā noteiks vide, bet no priedes sēklas izaugs priede (ja vide būs piemērota), ne palma. Lai kaut kas notiktu, vide ir absolūti nepieciešama, bet tam, lai realizētos auga būtība. „Dabas kungs” izjaukdams vides līdzsvaru, izkropļojis pats sevi un nu nevar vairs atšķirt „priedi” no „palmas”.

Cīts viedoklis pamatojas uz koncepciju, ka cilvēkā, atšķirībā no dzīvnieka, ielikti ne tikai dzīvnieciskie instinkti, kas nosaka tā fiziskā auguma uzturēšanu, bet arī psiholoģiska rakstura instinkti (garīgas būtības izteicēja spēki), jeb vajadzības – vajadzību mīlēt, būt mīlētam, radošam, vajadzību izteikt sevi jeb tieksmi pašaktualizēties (Maslou, 1969). Šī pārliecība, kas pamatota nopietnos pētījumos, sakrīt ar Dainās atklāto un apliecina nepieciešamību ilgtspējīgas sabiedrības konceptu balstīt uz „pašaktualizācijas” ideju. Maslou, Besarabova (2006) apliecina, ka indivīda sekmīga pašrealizācija veicina pozitīvu sociālās un psiholoģiskās gaisotnes veidošanos sabiedrībā vispār.

Pašaktualizācija nav iedomājama, bez socializācijas procesa revidēšanas, bez to nosacījumu noņemšanas, kas traucē cilvēka

garīgās būtības „asnu” uzdīgšanai. Tas nozīmē, ka sociālai un materiālai videi jāveicina personības brīvu attīstību (Gugaļenko, 2000; Rode 2003). To apstiprina gruzīnu izcelsmes pedagogs Šalva Amonašvili (2003) rakstīdams, ka viens no bērna dabas izrietošais, viņa virzošais un organizējošais spēks ir tieksme pēc brīvības. Ļ. Tolstojs (1974) par šo augstāko gara vērtību sākotni saka: „Katrs cilvēks ... apzinās sevī brīvu garu, saprātīgu un no miesas neatkarīgu. Šis bezgalīgais gars, kas izgājis no bezgalīgā, ir visa sākums...”. Brīvības nosacījums „ir būt pašam” (V.Celms, 2008), būt ārpus socializācijas robežām (Raudupe, 2002) , kuru nosaka mūsdienu formālā un neformālā socializācija. Brīvība, kas orientēta uz indivīda pašaktualizēšanos visiem indivīdiem ir viena un tāpēc principā nevar būt pretrunīga (Šteiners, 2005).

Vērtību vispārējā degradācija sabiedrībā liek meklēt vainu skolā un parādās „vērtībizglītības” jēdziens. Ar šo jēdzienu tiek saprasta noteiktu, uz vispārcilvēciskām vērtībām orientētu, pedagoģisko instrumentu ienešana esošajā skolas sistēmā. Piedāvātās metodes, galvenokārt, balstītas uz ideju par to, ka pietiek skolēnos „ievadīt” noteiktas programmas, zināšanas un attīstīt pieklājīgas (atbilstoši tradīcijām, dažāda līmeņa noteikumiem, cilvēktiesību aktiem, likumiem) uzvedības iemaņas. Šīs vērtībizglītības koncepcijas nebalstās uz cilvēka esības respektēšanu un sevi attaisno skolas (sabiedrības) pārejas periodā, kad lielai daļai cilvēku ir „nomirdināta” iedzimtā daba būt labam, būt radošam, alkt attīstības. Taču šīs metodes nav attiecināmas uz visiem indivīdiem (kaut vai uz to 1%, kurus piemin Maslous, 1969; 0.5% - Rode, 2007) – ir jāpastāv pietiekami daudzveidīgam piedāvājumam (aizejot no principa: visi dara tā!) , kas jau šodien aptvertu pēc iespējas lielāku bērnu un jauniešu „Gausa” sadalījumu pēc „brīvības” kritērija. Tam jāietver lietas sākot ar elementāras uzvedības normu, likumu iekalšanu un beidzot ar pilnīgas izvēles brīvības nodrošināšanu indivīda attīstībai. Zinātnē (pedagoģijā, psiholoģijā u.c.) rodami pietiekami labi instrumenti, lai pētītu šo sadalījumu, lai katram indivīdam palīdzētu noskaidrot savu būtību.

Par ilgtspējību izglītībā un sabiedrībā kopumā mēs varam runāt tikai vienā gadījumā – ja tā veidosies atbilstoši cilvēka un cilvēku sabiedrības būtības izteicējiem. Mēs nevaram šodien absolūti precīzi visus šos izteicējus norādīt, bet ir pietiekami daudz pētījumu

šajā virzienā, lai tos vismaz ieskicētu. Vispārcilvēciskās vērtības nevar būt mērķis, drīzāk „ceļa zīmes” ilgtspējīgas izglītības veidošanai. Skola ilgtspējīgai izglītībai jāveido tāda, kuras vide ļauj cilvēkam atklāt sevi pasaules veselumā un, kur var iegūt visus nepieciešamos instrumentus sevis attīstīšanai, savas individuālās būtības izteikšanai.

Literatūra

- Adamovičs, L. (1934) Daži raksturīgi vaibsti mūsu senču garīgajā sejā. //Izglītības Ministrijas Mēnešraksts 11., 1934 Rīga: Izglītības Ministrija
- Ancelāne (1979) Latviešu tautasdziesmas. I. Sējums Darba dziesmas, red. A., Ancelāne u.c. Rīga: „Zinātne”.
- Anspaks, J. u.c.(1987) Tautas izglītība un pedagoģiskā doma Latvijā līdz 1900. gadam.- R.: Zinātne.
- Apine, Ilga (2001) Lekciju kurs politoloģijā – levads etnopsiholoģijā, izd. 'Zvaigzne ABC”
- Arājs, (1972) Saule sēja sudrabiņu. Latviešu tautasdziesmas par dabu. Rīga: zinātne. Sa
- Barona, Kr. (1922) Barons, Kr., Visendorfs, H., Latvju dainas, Jelgava 1894. gadā H.I. Dravnieka-Dravnieka general-komisijā.
- Beitnere, Dagmarā (1997) Latviešu tradicionālā kultūra, prāts un mīlestība.//Karogs 10,.
- Beitnere, Dagmāra (2006) Dainas par labumu. <http://tautiskums.blogs.lv/2006/05/29/dainas-par-labumu/>
- Birkerts, P. (1937) Latvju tautas dzīve gudrība. – Rīga: J.Grīnberga izdevums. I.2. Darba filosofija.
- Celms, Valdis (2008), Latvju raksts un zīmes (Baltu pasaules modelis, uzbūve, tēli, simbolika), Rīga, Folkloras informācijas centrs.
- Čaterdži, S.,K. (1990) Balti un ārieši. Rīga: Zinātne.
- Davidova, J., Jakubova, M. (2002) Latviešu folklorā kā kultūrintegrācijas līdzeklis multikulturālā sabiedrībā. LU raksti IV 2002.g. Rīga: Latvijas Universitāte 397. - 404.lpp.
- Drīzule R. (1970). Dziesmu mūžu nodzīvoju. Izlase. Rīga: Zinātne
- Freidenfelds, I., Zīmele, Ē. (1995)Vērtībizglītība un izglītības satura nacionālais komponents//Domas Nr. 4.,
- Jansons, J., A., (1973) Darba vara lielu dara. Tautas dziesmu izlase. Rīga: Liesma.
- Jungs, Karls,Gustavs, Par arhetipa „bērnus” psiholoģiju, „Grāmata”, A.D. MCMXC XII , 5.lpp
- Karulis, Konstantīns (1992), Latviešu etimoloģijas *vārdnīca*. I-II, Rīga: Avots.
- Kokare, E., Realitātes poētiskās atveides raksturīgākās īpatnības latviešu folklorā.
- Krisjāns Barons (1984) Latvju dainas. Parindeņu izlase. sak. G.Priede Rīga: . LPSR ZA OSI Latvijas Padomju rakstnieku savienība
- Līdaka, Anīta (1998) Jaunāko klašu skolēnu vērtību veidošanās. LU promocijas darbs. ISBN 9984-654-16-8
- Līdaka, Anīta (2006) Vērtību aktualizēšana pedagoģiskajā procesā. RPIVA 3.starptautiskā zinātniskā konference. Rīga: RPIVA

Mauriņa, Z. (2003) Divas kultūras saknes. Kultūras saknes. Eseja 1929-1944.- Rīga: Daugava.

Mauriņa, Zenta (2007) Latvietis un darbs leviets: Cet, 2007-12-27 20:40 by juris <http://www.janabaznica.lv/node/4220>

Mūrnieks, Andrejs (2001) Vērtībizglītība multikulturālā sabiedrībā// Skolotājs 4

Paliepa, I.,R. (2004) Latvju dainas un vēdu himnas. Indoeiropiešu un senās Eiropas kultūru saplūsmē. Latviešu valodas un dainu izcelsmē. Rīga: SIA Elpa-2.

Raudupe, R. (2005) Labi ļaudis. Dainas un cilvēcisko attiecību dimensijas. Rīga: Madris.

Raudupe, Rudīte (2002) Dievatziņa vēdās un dainās, Rīga, Madris.

Šteiners, Rudolfs (2005), Brīvības filozofija, Rīga, Raka,

Smits, Entonijs, D., Nacionālā identitāte, izd. AGB, 2002.g., 24.-25.lpp.;

Tolstojs, Ļevs (1974) Evanģēlijs patiesā gaismā, J.Šķirmaņa apgāts,. 67.lpp.

Tunne, Ineta (1997) Studējošās jaunatnes vērtību orientācija Latvijā. LU promocijas darbs

Valbis, Jānis (1995) Vērtību izglītība dažās Eiropas valstīs, ieskaitot Latviju // Domas Nr.4

Zālīte, Pēteris (1923) [Zālīte, Pēteris \(1923\) Latviešu tautas dvēsele ar iepriekšēju dvēseles jēdziena un tautu dvēseles apskatu. Latvijas Universitātes Raksti. 8: 33-84](#)

Zeiferts, Teodors (1993) Latviešu rakstniecības vēsture. – R.: Zvaigzne,

Zupančiča, Maja, Janezs, Justins (1995) Vērtību izglītība pārejas periodā // Domas Nr.4.

Bala, Chandran a / I Karupiah EDUCATION IN HUMAN vērtības (EHV): AN EXPERIENCE <http://www.geocities.com/penyelidikanm4p/bala.htm>

Drake, Christopher (2007)The importance of a values-based learning environment by, Association for Living Values Education International For THE JOURNAL OF MORAL EDUCATION TRUST A Day on Moral Education: 27th June 2007, Institute of Education, London, http://www.livingvalues.net/pdf/Drake_JME_Moral_Ed_Day_2007.pdf

Maslow, A.,H.. (1968) Toward a Psychology of Being. Litton Education Publishing,

VĀCERE, LAILA (2006) THE SIGN OF THE APPLE-TREE IN LATVIAN

FOLKSONGS: THROUGH FORMULA TO SIGN IŠ LATVIŅ

FOLKLORISTIKOS.Tautosakos darbai XXXI

http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2006~ISSN_1392-2831.N_31.PG_110-127/DS.002.1.01.ARTIC

Vīķe-Freiberga,Vaira (1980) Astructural analysis of lexical and contextual semantics – latvian Balts 'white'in Sun-songs. – Journal of Baltic studies, 11:215 – 230.

Gimbutiene, Marija (1991) "*The Civilization Of Goddess. The World Of Old Europe*" (Harper, San Francisco).

Амонашвили, Ш.,Ф., (2003) Гуманно-личностная педагогика: теория и практика // Педагогический вестник Три ключа, 6/2003 – Москва: Издательский Дом Шалвы Амонашвили, 6.стр.

Бессарабова, И.,С (2006) САМОАКТУАЛИЗАЦИЯ КАК . ВАЖНОЕ УСЛОВИЕ РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ УЧАЩЕГОСЯ . Материалы международных научных конференций Современные проблемы науки и образования http://www.rae.ru/use/pdf/2006/_08.pdf

- Гелло, Татьяна, Анатольевна (2005) Воспитание ценностного сознания младших школьников средствами поликультурного образования : диссертация ... кандидата педагогических наук : 13.00.01 Тирасполь, 295 с. : 61 05-13/2371, <http://www.dissland.com/catalog/57673.html>
- Гукаленко, Ольга Владимировна (2000) Теоретико-методологические основы педагогической поддержки и защиты учащихся-мигрантов в поликультурном образовательном пространстве. Автореферат диссертации. <http://rspu.edu.ru/science/disser/gukalenko.html>, иевietots13.00.01;
- ЗАКОН РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ "Об образовании".
<http://mon.gov.ru/dok/fz/obr/3987/>
- Лбедева, Н.,М., Татарко,А.,Н. (2003) Социально-психологические факторы этнической толерантности и стратегии междугруппового взаимодействия в поликультурных регионах России, Психологический жунал, , Том 24, №5,с.31-44;
- Манойлова М.А., 10.07.06 Поликультурное образование в современном обществе http://www.it-n.ru/communities.aspx?cat_no=1941&lib_no=3505&tmpl=lib
- Остапчук, Ольга, Юрьевна. (2005) Эстетическое воспитание младших школьников средствами русского фольклора : диссертация ... кандидата педагогических наук : 13.00.01 Карачаевск, 2005 173 с. : <http://dissland.com/catalog/194950.html>
- Роде, Оярс (2007) Свобода. Реферат на Пятые Международные Педагогические Чтения «Гуманная Педагогика» – Москва – 07/01/2007
- Сарджвеладзе, Н.,И. (1989) ЛИЧНОСТЬ И ЕЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ С СОЦИАЛЬНОЙ СРЕДОЙ. Тбилиси: "Мецниереба",
- Сухарев ,А.,В., Этническая функция культуры и психические расстройства, Психологический жунал, Том17, №2, , 130.lpp.;
- Амонашвили, Ш.Ф., (2003) Гуманно-личностная педагогика: теория и практика // Педагогический вестник Три ключа, 6/2003 – Москва: Издательский Дом Шалвы Амонашвили

Vides un piederības apziņas pedagoģiski-psiholoģiskie aspekti The Educational and Psychological Aspects of the Environmental Awareness and the Sense of Belonging

Referēts: 9th international JTEFS/BCC conference "Sustainable Development. Culture. Education", *BCC Mission – Reorientation of Teacher Education and Research in Education for Sustainable Development* May 18-21, 2011, Siauliai, Lithuania; Publicēts: *Discourse and Communication for Sustainable Education*, vol. 4, pp. 67-79, 2013

Kopsavilkums

Pētījuma problēma saistīta ar uz vērtībām balstīta izglītības modeļa izveidi Latvijas pamatskolā.

Pētījuma mērķis apzināt kāda ir piederības apziņas loma cilvēka (skolēna) personības veidošanās procesā.

Pētījums veikts analizējot literatūras avotus pedagoģijā, psiholoģijā, filozofijā, folkloristikā, kā arī veicot piederības aspekta nozīmīguma noskaidrošanu latviešu tautas kultūras mantojumā – dainās.

Pētījums apliecina, ka piederības apziņa saistāma ar harmonisku saskaņu starp indivīdu un vidi. Tā veidojas indivīda pašrealizācijas nosacījumu telpā, kurā sabalansētas indivīda un sabiedrības intereses. Piederības apziņa izglītības videi ir vērtību apzināšanās nosacījums.

Latvijā ilgtspējīgas izglītības modelī piederības apziņas veidojošiem vides komponentiem var būt izšķiroša loma.

Atslēgvārdi: apziņa, piederība, vide, vērtīborientācija, pašrealizācija

Abstract

The problem of the research concerns the sphere of the relations of the environment and individual's awareness in the aspect of meeting the human's need for belonging. The research is produced by analyzing literature sources in education, psychology, philosophy, folklore studies as well as carrying out a study of the process of the formation of the sense of belonging in Latvian folksongs or dainas.

The research shows that the sense of belonging is associated with harmony of the individual and the surrounding environment. It is developed in the space of conditions of the individual's self-realization that balances the interests of the individual and the society. For the development of a sustainable education model in

Latvia, the ideas found in Latvian dainas that have ascertained their sustainability may be of importance.

Key words: awareness, belonging, environment, sense of belonging, self-aktualization.

Ievads

Šis darbs ir turpinājums pētījumam par vērtībizglītību Latvijā un tās saistību ar ilgtspējīgas sabiedrības dimensijām (Rode, 2010), kurā tika mēģināts rast laikā un telpā nemainīgas vērtības. Tās tika atrastas latviešu tautas kultūras mantojumā –dainās. Pētījumā tika konstatēts, ka dainās atklāto vispārcilvēcisko vērtību ilgtspēja norāda uz to iespējamo neatkarību no sabiedrisko formāciju maiņas, sabiedrības attīstību un tādejādi saderību ar ilgtspējīgas sabiedrības dimensijām. Bez tam tika konstatēts, ka vērtības ir saistītas ar cilvēka spēju uztvert pasauli veselumā, un ka tās ir pakārtotas šai spējai. Ne mazāki svarīgs no daiņu pētījuma izrietošs secinājums bija par to, ka cilvēka dzīves jēga atklājas pašapliecināšanās, pašizteikšanās nepieciešamībā. Taču Maslou vajadzību hierarhijā(Maslow, 1968), lai rosinātos pašrealizācijas vajadzība, vispirms jārealizējas piederības un mīlestības vajadzībai. Šis jautājums, kas iepriekšējā pētījumā tikai ieskicēts, šajā darbā tiks izvērtēts gan izpētot literatūras avotus, gan izpētot „piederības” nozīmi dainās.

Ar piederības apziņu šajā darbā tiek saprasta uz kopības izjūtu balstīta tieksme, apzināšanās būt piederīgam kādai videi, sabiedrībai, tās daļai. Tas nozīmē gan fizisko piederību – saikni ar tuvāko, vai tālāko fizisko vidi (māja, pagalmi, skola u.c.), gan sociālo piederību – iekļaušanās izjūta ģimenē, draugos, klasē un citur (Apine & Roga, 2010).

Literatūras avotu analīze

Maslovs piramīdas vertikālē piederības un mīlestības līmenis atklāj plašus horizontālus, savstarpēji cieši saistītus laukus, kuros indivīda psihe sasaistās vienā veselumā ar sociālo (kultūras, politisko u.c.) , ekoloģisko telpu (fiziski priekšmetiskā telpa, dabas vide)un ekonomisko. Šajā plāknē var veidoties dažāda mēroga piederības: piederība ģimenei, skolai, darba kolektīvam, novadam, etnosam, valstij utt. Anspoka un Siliņa-Jasjukeviča (Anspoka & Siliņš-Jasjukeviča, 2010) pētījušas etniskās piederības telpas izglītībā

secina, ka paša etniskās piederības apzināšanās ir svarīga, lai veidotos cieņa pret citu etnosu. Etniskā identitāte, raksta autores, ir ne tikai zināšanas, bet arī indivīda noteikta darbība, kurā tas sevi atklāj un apliecina. Piederība konkrētai videi veidojas ģimenē un skolā bērnības pieredzes rezultātā, konstatē pētnieces.

Rita Orska (Orska, 2006) savā darbā aprakstījusi pētījumu par vides ietekmi uz skolēna uzvedību. Viņa analizē gan fiziskās vides (skolas vide, apkārtni), gan psiholoģisko vides ietekmi un konstatē, ka, ja vide ir nelabvēlīga, tā rada paaugstinātu uzbudinājumu, kas mazina izziņas spējas, rada impulsīvas emocijas, neadekvātu, agresīvu uzvedību vai izvairīšanos no kontaktiem. Galvenie iemesli tam ir neapmierinātā pusaudžu tieksme pēc pašcieņas un patstāvības, kā arī konflikti, kas rodas nepakļaujoties reglamentam un nerealizējoties skolotāju (vecāku) gaidām. Pētījums apliecina, ka apmēram 50% skolēnu, minēto iemeslu dēļ, nespēj koncentrēties mācībām. Pie līdzīgiem secinājumiem, pētot skolas vidi Somijā un Igaunijā, nonākušas Kurme un Karlsona (Kuurme & Carlsson, 2010) konstatējot, ka skolēnu dzīves kvalitāte ir atkarīga no mācību darba organizācijas, no sociālo attiecību gaisotnes un no skolēnu mācīšanās jēgas apziņas. Dzīves jēgas apziņas veidošanas nepieciešamību skolā, pētot pasaules uzskata implikācijas nozīmīgumu izglītībā, apstiprina arī Augškalne un Garjāne (Augškalne & Garjāne, 2010). Viņas to sasaista ar cilvēka pašrealizācijas vajadzību. Pasaules uzskats, viņas raksta, top cilvēka praktiskā darbībā noteiktā sociāla vidē, veidojoties piederībai kādai sociālai grupai.

Cilvēkam pat pirms tā piedzimšanas jau ir ierādīta noteikta vieta sociālo attiecību vidē (Сарджвеладзе, 1989). Tā ir tauta, ģimene, reizēm reliģiskā piederība, sociālais statuss u.c. Tas nozīmē, ka cilvēks iedzimst jau noteiktas attīstības programmas ietvaros, kuru nosaka vides kultūra, vērtības. Sociālā vide no ienākošā indivīda gaida, ka tas turpinās uzturēt tās dzīvotspēju. Indivīda tālākais liktenis daudzējādā ziņā ir atkarīgs no tā, kādās attiecībās viņš stājas ar šīm vides gaidām. Sardžveladzes piederības jautājuma izpēta balstās uz vērsumu no sabiedrības uz indivīdu. Tas arī saprotams, jo viņa koncepcijā cilvēks ir, ja tā varētu teikt, sabiedrības produkts.

Cits skatījums cilvēka un vides attiecībās ir Alfrēdam Ādleram (Хьелл & Зиглер, 2006). Viņš saskata indivīda būtības ciešo saistīti

ar sociālo kontekstu un spriež līdzīgi - indivīds sevi var realizēt tikai sociālā vidē. Taču viņā spriedums balstās uz pārliecības, ka katrā cilvēkā ir iedzimtas tieksmes pēc sociālas vides, jeb, runājot Maslova vārdiem, piederības vajadzība. Indivīda sevis realizēšanas vajadzība un vajadzība pēc piederības pieprasa saderību starp indivīda patību un vidi. Ādlers, šajā sakarā pastāv uz harmonisku indivīda un sabiedrības sadarbību – nedrīkstētu būt konflikts starp sabiedrību un indivīdu, tas, viņš saka, ir pretdabisks.

Literatūras analīze un vērojumi sabiedrībā tomēr uzrāda, ka pretruna pastāv. Un ne tikai pretruna starp indivīdu un sociālo vidi, bet arī ar ekoloģisko vidi, jeb dabas vidi un ekonomisko. Mūsu uzdevums, domājot par ilgtspējīgu izglītību, būtu atrast pretrunu cēloņus un veidus to likvidēšanai.

Kā jau konstatējam, vides un indivīda mijiedarbība ir ļoti svarīga. Indivīda attiecības ar sociālo vidi atklājas indivīda socializācijas procesā. Sociālā vide ir tā notikumu arēna, kurā persona apgūst sabiedrības kultūru, sociālās normas, kurā veidojas savstarpēja saderība. Lai gan neviens nenoliedz socializācijas nepieciešamību, taču socializācijas rezultāts ne reti tiek izvērtēts visai kritiski. Tā Sartrs sociālo vidi raksturo kā kaut ko tādu, kas nomāc cilvēka vajadzību patstāvīgi projektēt savu dzīvi (Сартр, 2000); Maslovs (Maslow, 1968)- socializācija noslēdz cilvēku no sevis paša, bet Raudupe (Raudupe, 2002)konstatē, ka brīvības nosacījums vispār ir būt ārpus socializācijas robežām.

Neapšaubāmi, ka no pašas dzimšanas sabiedrības tradīcijas, veido ierobežojumus bērna tālākā uzvedībā, pašattīstībā. Ar valodas apguvi bērns kļūst par savas kultūras produktu (Дьюи, 2002). Vēlāk, iesaistoties sabiedrības tradīciju norisēs, sabiedrības tradīcijas kļūst par viņa tradīcijām, viņas pārliecības par viņa pārliecībām, viņas liegumi par viņa liegumiem. Citiem vārdiem sakot – personība pazaudē sevi.

Negatīvismu pastiprina atziņa, ka šobrīd vide ir problēmu avots. Piemēram, Lieģiniece, pētīdama bērnu uzvedības problēmu cēloņus, konstatē, ka galvenie cēloņi rodami vides sociālajās situācijās kā ģimenē, tā skolā. Abas šīs kopas iekļaujas plašākā sabiedriskā vidē (pateicoties informācijas tehnoloģiju attīstībai – tā ir visa plašā pasaule), kura tiek raksturota kā ētiski neveselīga(Valbis,

2006). Saprotams, ka neveselīgā ētiskā vidē, neveidosies labvēlīgi apstākļi indivīda attīstībai.

Froms (Фромм Э., 2010) savā darbā „Bēgšanas no brīvības” analizē vides neveselīgos elementus mūsdienu sabiedrībā. Pirmais no tiem ir cilvēku attiecību devalvācijas elements - cilvēki viens no otra attālinās, attiecības pārtop lietišķos darījumos starp „lietām”. Cilvēki pārdod sevi, pērk citus. Viņi savu vērtību sašaurinājuši līdz preces lietošanas vērtībai. Samākslotība, kā atzīmē Froms, tiek nostiprināta bērniem jau no mazām dienām, mācot tēlot lomas, t.i., nebūt pašiem - māca aplāpēt savas jūtas, savas patiesās domas; māca kad jābūt laipnam, kad smaidīt, kad būt jautram, kā uzvesties tajā vai citā sabiedrībā, ko teikt un ko neteikt un tamlīdzīgi. Tā tiek salauzta ne tikai bērniem raksturīgais spontānums, bet arī slāpēta bērnu oriģinālā domāšana, radošās spējas. Nepatiesība nomāc bērnam ielikto tieksmi meklēt patiesību, bet nav citas lietas, kas palīdz bērnam nekļūdīgi orientēties pasaulē. Ja arī piedāvā patiesību, tad tā ir „autoritāšu” patiesība, aizmirstot, ka tikai personīga patiesība, kas veidota uz personas subjektīvajām vajadzībām, rada patiesu interesi un tālāku stimulu pasaules izzināšanai. Taču bērna domas visbiežāk netiek ņemtas vērā ne mājās, ne skolā, tās ne reti nonievā vai, labākā gadījumā, netiek saklausītas. Ja labvēlīgu apstākļu sagādīšanās dēļ bērna patstāvīgā domāšana nav nomākta ģimenē, tad par to pacenšas skolas, kur, galvenokārt, notiek faktu un autoritatīvi zinātnisko patiesību iekalšana. Rezultātā cilvēks vairs nespēj atšķirt savas patiesās vēlmes no iegribām (neīstām vēlmēm), jo atrautas no indivīda, tās veidojas ārēju apstākļu determinētas (konformisms vai konkrētās lomas spēlēšanai).

Cits vides neveselīguma elements atklājas sabiedrības informatīvās telpas tieksmē paralizēt kritisko domāšanu, saskaldot informāciju. Tādā veidā tiek grauta spēja uztver notikumus, lietas, pasauli veselumā – ir tikai kaut kādi atsevišķi, viens ar otru nesaistīti, fragmenti no kopainas. Rezultātā cilvēks top neitrāls, viņam neveidojas nekam piederība, kas ir pamats nihilismam, vienaldzībai un skepsei.

Audzinātiem Fromma aprakstītajā vidē, vēlāk ir grūti atšķirt savas domas no citu domām, savus mērķus no citu mērķiem, savas jūtas no jūtām, kuras ir uzspiestas no ārpuses. Varas ir nākušas un gājušas, katra izmezdama kāda „ideāla” ēsmu. Tās pievilcība veidota

izraujot to no sabiedrības attīstības konteksta un ir jāpaiet laikam, līdz cilvēks apjauš tā aplamību. Taču vienmēr gadās atkal kāda vara, kurai cilvēks labprāt pakļaujas jaunu un skaistu ideālu vārdā. Cilvēks ne reti to pat neuzskata par pakļaušanos, jo interiorizējot ārējos ideālus, autoritātes, tās uzskata par saviem, par savas brīvās gribas un pārliecības izpaudumiem. Vara aizmiglojot cilvēka apziņu apelē pie veselā saprāta, pie sirdsapziņas, pie zinātniskās domās, pie sabiedriskās domas, pie idejas „mēs” augstāks par „es” un tamlīdzīgi, panāk cilvēka labprātīgu kalpošanu. Cilvēks uzskata sevi par piederīgu dotai varai, dotai sabiedrībai, tās kopai. Vai tā ir cilvēka piederības apziņa dzīves telpai, vai Fromma vārdiem sakot, „psiholoģiskā robota” piederības apziņa?

Fromms izeju redz „spontānā” atkal apvienošanas procesā ar dabu un sabiedrību, saglabājot individualitāti. Ar spontānu aktivitāti Fromms saprot kā kaut ko tādu, ko varam novērojam pie maziem bērniem, māksliniekiem – tā ir neuzspiesta, bet rosinājusies personas un pasaules saskarsmē („pašrosināta”). Tas ir tas ko Russo (Pycco, 1981) sauc par dabīgu vides un indivīda mijiedarbi atbilstoši indivīda spēkam. Spontānuma galvenā un nozīmīgākā sastāvdaļa ir mīlestība (ne velti Maslovs vajadzības līmeņu piramīdā vienā līmeni ir ievietojis mīlestības un piederības vajadzību), bez kuras nav iedomājamas harmoniskas, saskanīgas, draudzīgas attiecības ar pasauli, ar veselumu, kura daļa ir indivīds. Kā Froms saka: indivīds ieņem savu likumīgo vietu šajā pasaulē un pazūd šaubas par paša varēšanu, par dzīves jēgu. Mīlestība savukārt apliecinās darbībā, kurai nav mehāniskas dabas, bet radošā darbībā, kura saistīta ar tālākas saskaņas attīstību mijiedarbībā līdz „Es = visu kas ir” (Neville, 1999). Šādā darbībā realizējas saplūsme ar pasauli, kuras rezultātā indivīds paliek spēcīgāks, bet vienotības un piederības apziņas rosināts, arī laimīgāks.

Šādā izpratnē ar piederību notiek tas pats, kas ar mīlestību, kuru Froms raksturo, kā nepārtrauktu klātesošu faktoru, katras personas iekšpusē un, kurš ir vērsts uz jebko, tajā skaitā arī uz sevi. Piederība nozīmē mīlestību, nozīmē, ka cilvēks vienlaikus var piederēt sev un pasaulei.

Pie līdzīgas atziņas nonākusi amerikāņu psiholoģe Lendlofa (Ледлофф, 2010). Viņa veikusi unikālus pētījumus Dienvidamerikas džungļos mītošā indiāņu ciltī, mēģinādama noskaidrot, kā cilts panāk

harmoniskas sociālas attiecības. Viņa konstatē, ka sociālās harmonijas pamatā ir saskaņa starp indivīda individuālajām vajadzībām jeb iedzīmtām gaidām un kopienas vajadzībām jeb gaidām. Pētījums liek domāt, ka sabiedrībai veidojoties dabīgos apstākļos, arī cilvēka individualitāte veidojas dabīga, neviena, ar indivīdu nesaskanīgu spēku, neuzspiesta t.i., cilvēkā iedzīmtās gaidas ir apriori saskanīgas ar tās kopienas gaidām, kurā cilvēks iedzīmt. Šādā situācijā principā nevar veidoties pretruna starp indivīda pašrealizāciju un kopienas interesēm. Lendlofas pētījums nenoliedz socializāciju – kopienas vide, kurā indivīds ir piedzimis ir absolūti nepieciešama, lai tās pašrealizācija varētu notikt, bet, kas vēlreiz jāuzsver, nav pretrunā ar indivīda būtību. Lūk, kas izriet no Lendlofa pētījuma:

- katram cilvēkā ir individuālais kotinuuums, t.i. iedzīmtu vajadzību kopa un atbilstošas attīstības tendences;
- Cilvēks var izdzīvot apstākļos, kas neatbilst viņa būtībai, bet tad viņš zaudē prieka jūtas un spēju pašrealizēties kā pilnvērtīga cilvēciska būtne;
- Indivīdi un ciltis var būt visdažādākās, bet tām jāpaliek sava kontinuuuma robežās;
- Indivīdam pieaugot, ir nepieciešams apkārtējās sabiedrības atbalsts savu iedzīmtu gaidu realizēšanai.

No šī literatūras apskata varam secināt, ka vides piederības apziņas jēdzienu grūti sasaistīt ar mūsdienu tradicionālo izglītības vidi.

Krievu zinātnieks Jasvins analizējot dažādas izglītības vides konstatē, ka vislabākā veidojas humānās pedagoģijas modelim. Humānās pedagoģijas (Čehlovs, 2008) vide ir emocionāli stimulējoša, pašiniciatīvu nenomācoša, radošuma stimulējoša. Tā veidota savstarpējās cieņas un uzticības gaisotnē, kurai raksturīga bērna pašattīstība. Tā ir saskanīga ar bērna virzošo un organizējošo spēku- tieksmi pēc brīvības, pēc mīlestības un piederības (Амонашвили, 2003). Šo vajadzību apmierināšana ir saistāma ar cilvēka pašam sevis izpratni un ir nepieciešams nosacījums pašrealizācijai (Maslow, 1968).

Par labāko audzināšanas vidi Russo (Pycco, 1981) uzskata lauku vidi, raksturojot pilsētas kā cilvēku cilts mūklāju. Lauku vide ir priekšnosacījums dabīga cilvēka audzināšanai. Kā vienu no

galvenajiem audzināšanas nosacījumiem viņš min nepieciešamību nodrošināt bērnam iespēju izmantot visus tos spēkus, kurus daba tam ir devusi, tā pieradinot aprobežot savas vēlmes savu spēku robežās. Te jāatzīmē sakritība ar latviešu tautas mantojumā rodamo (Rode, 2010) tikumības pamatu – pašam tikt ar visu galā – tas vienlīdz attīsta citu ļoti svarīgu tikumības iezīmi – nepakļaut sevi iegribu varai. Bērna dabīgie spēki var izpausties tikai brīvībā – audzināšanai jābūt tādai, kurā tiek ļauts bērnam brīvi izpausties, rūpējoties tikai, lai brīvība netiktu audzinātāja izkropļota un nepārvērstos savā pretstatā – visatļautībā.

Nobeidzot literatūrā sastopamo atziņu apskatu var teikt, ka, piederības apziņas veidošanai, videi jābūt tādai, kas ļauj indivīdam būt brīvam; kas palīdz pasauli uztvert veselumā un aptvert individuāli un sabiedriski nozīmīgo; ka individuāli un sabiedriski nozīmīgā piederības apziņa rosina vērtīborientāciju, kas motivē virzību sevis pašrealizācijai sabiedrībā un, ka to stimulē piederības apziņa šai sabiedrībai.

„Piederības” semantikas pētījums Dainās

Pētījuma mērķis noskaidrot „piederības” jēdziena saturu latviešu tautas kultūras mantojumā. Tas ir svarīgi, jo ir pamats domāt, ka skaidrojums varētu būt nozīmīgs veidojot vērtībizglītības izglītības modeli tautskolā.

Dainas (tautasdziesmas, mutvārdu folklorā) pētītas kopš tā laika, kad tās pirmo reizi pierakstītas (1695.g. hronists Kelhs). Dainas, cauri gadu tūkstošiem, saglabājušas visu būtiskāko gan apkārtējās pasaules uztverē un izpratnē, gan ļaužu savstarpējā saskarsmē, gan ētikā un estētikā (Kokare, 1988), kas praktiskajā dzīvē izkristalizējies, kā kaut kas svarīgs dzīvei. Folkloras pētniece Kokare, analizējama dainas, raksta, ka dainās, dzejas lakoniskās četrindēs, bieži katrs vārds ir simbols ar ietilpīgu saturu, kas veido kontekstuāli bagātas un emocionāli izteismīgas rindas, pantus. Viņas vērtējumā, dainas ir neizmērojams ētisko un estētisko ideālu pētniecības avots.

Tautas mākslā, raksta Vizbulīte Bērziņa (Bērziņa, 1989), patvēries tikai tas, kas tuvs, būtiski svarīgs visai ļaužu kopībai, kas atbildis tās pasaules sapratnei un izjūtai. Folklorā cilvēks, viņa turpina, nekad netiek pretstatīts citiem, bet ir aicināts pārstāvēt tos, atklāt tipisko, vispārējo. Te „es” un „pasaule” ir identiski. ... dainās ir uzkrāti paaudžu paaudzēs pārbaudīti darba, sadzīves, ieražu un

rituālu priekšraksti, kas nodrošināja cilvēka mūža saskaņu ar augstākajām dabas un sabiedrības likumībām.

Ilgas pēc savējiem, pēc sirsnības, kura rodama tikai tēva mājās izprecētai māasai tautās liek skumt (asa piederības izjūta).

Piederības pētījumam izmantots Krišjāna Barona dainu krājums (Barons & Visendorfs, 1894), kurš satur 218 000 dainas. Visas krājuma dainas ir publicētas arī elektroniskā versija un tādejādi ir tās ir viegli atlasāmas, apstrādājamas. No tām tika atlasītas 121 dainas un tās varianti. Kontentanalīze veikta 96 dainām, kurās apdziedāta „piederības”. Analizēta katras dainas semantiskais saturs un atbilstoši tam pakārtota kategorija: *saderība, saskaņa, laiks, telpa, veselums, vienotība, skaists, satiecība*

Latviešu dainās atklājas indivīda dzīve dabiskā vidē – līdzīga tai, kurā pētījumus veica Lendlofa. Tāpēc pētot dainas, varētu sagaidīt līdzīgus atklājumus. Dainās tika pētīts tikai viens aspekts – piederība.

Pētījumā atklājās, ka visās dainās vārds piederēt nenozīmē īpašuma tiesības uz kaut ko - piederēt nozīmē būt saskanīgam, *saderīgam*, līdzīgam. 45 dainās cilvēka piederība ir saistīta ar piederību dabas elementiem, norisēm t.i., augstākā *saderība* realizējas dabas un cilvēka *vienotībā*. Piederībai var būt vairākas pakāpes – viena piederība var atklāties citā, plašākā piederībā. Deviņās dainās, apcerot piederību, tiešā veidā atklājas *saskanīgums* starp cilvēka iekšējo būtību un tās ārējām izpausmēm. Šis atzinums netiešā veidā ir rodams visu izpētīto dainu kontekstos. Piederībai piemīt gan *telpiskā* dimensija – tā izpaužas telpā un var mainīties atkarībā no tās, gan *laika* dimensija (8 dainās) – atkarībā no cilvēka vecuma piederība var mainīties.

Te jāpiebilst, ka Jansons (Jansons, 1973) pētīdams darba tikumu dainās raksta, ka dainās atklājas darba jaunrades raisīts prieks un laime, kurā darītājs aizmirst pats sevi. Analizēdams darba tikumu Jansons atklāj, tā saistību ar *saderības* un *satiecības* tikumu. *Saderība* un *satiecība* ir nepieciešams nosacījums darbā – kopīgs darbs nav iespējams, bez *saderības*. Pie kam šajā sfērā iekļaujas ne tikai cilvēku savstarpējā *saderība*, bet tajā ieiet *saderība* ar darba dzīvniekiem, bet arī vidi – sētu, laukiem, pļavām, mežiem un pat darba lietām (dzirnavas). *Saderība* nozīmēja ne tikai iekļaušanos tradīcijās, dzīves noteikumos, morāles prasībām, bet tādu kā

saplūsmi *veselumā* ar darba objektu, kurā nav atšķirams darba subjekts no objekta – viss ir viens.

Ģimenē kopīgus darbus var veikt tikai pastāvot savstarpējai tās locekļu vienojošai *saderībai*. Tā izpaužas savstarpējā cieņā, gādībā, iejūtībā, saudzīgā attieksmē. *Saderība*, raksta Raudupe (Raudupe, 2002), ir mīlestības vistiešākā izpausme ģimenes lokā un sabiedrībā, un jāpiebilst - pret dzīves un darba vidi vispār. *Saderība* atklājas arī plašākā sabiedrības grupā – vakarēšanā un talkās. Abās kopdarbu formās atklājas spilgti izteikta *saticība*, kopdarba prieks, savstarpēja laipnība un vienprātība. Uz kopdarbu ļaudis ieradās labākās drēbēs, labākiem darba rīkiem līdzī cienastam nesdami ēdienu un dzērienus kā to ierasts augstos svētkos.

Te dainas piemērs, kurā atklājas, ka katrai piederībai ir sava jēga un *sader* tikai līdzīgais ar līdzīgo (12 dainās) : *skaistais* ar skaisto, labais ar labo, sliktais ar slikto t.i., līdzīgais ar līdzīgo – pretstati nesader.

9255-0

Pieder pieši pie zābaka,
Pie labā kumeliņa,
Ļauna diena nepieder
Pie smudrā augumiņa.

Nākošais dainu piemērs atklāj, ka piederība ir skaistuma pamatā – skaists ir tas, kas ir savstarpēji harmoniski saistīts – savstarpēji *piederīgas* lietas, attiecības. Ērdmane (Ērdmane, 1988,43) raksta: „ ...skaistais tautasdziesmās izpaužas kā viena no galvenajām pozitīvajām īstenību un cilvēku novērtējošām kategorijām. *Skaistais* tiek tik cieši saistīts ar ētiski cildeno, ka tos pat grūti nošķirt savrūp un aplūkot katru par sevi.” Viens no pirmajiem dainu pētniekiem Lautenbahs (1848.- 1928.) dainās rodamo tikumību pat mēģināja atvasināt no „daiļuma kulta”, ko it kā piekopusi latvieši, jo dainās spilgti parādās augstas estētiskās un daiļuma izjūtas, kā arī simpātijās, kas aptver visu esošo (Bērziņš, 1935). Piemērā doti divi dainu varianti, kurās «pieder» aizvietots ar «skaists».

24807-6

Pieder pļava, kad nopļauta,
Jo pieder, kad sakasta;
Pieder meita ar vainagu,
Jo pieder ar autiņu.

24807-7

Skaista pļava, kad nopļauta,
Vēl skaistaka sakasita;
Skaista meita vaiņagā,
Vēl skaistaka micitē.

Harmoniska vides un cilvēka *saderība* apdziedot skaisto, atklājās 23 dainās. Piemēram,

315-1

Ekur skaisti irbe tek
No kalniņa lejiņā;
Ekur skaisti bāliņš dzied
Ar savām(i) māsiņām.

Piederības pētījums dainās atklāj, ka piederības apziņa saistāma ar harmonisku saskaņu starp subjektu un objektu – tie saplūst. Tas nozīmē, ka subjekts ir *saderīgs* (piederīgs) ar objektu. Pie kam līdzība ir dziļa un saistāma ar abu pušu būtības izteicējiem. Piederēt nozīmē saderēt; piederības apziņa nav kaut kāds sastindzis vai nemainīgs stāvoklis – tā dinamiski var mainīties laikā un telpā, taču saglabājot augstāk minētās īpašības; piederības apziņa pieļauj piederību dažāda „plašuma” objektiem, sākot, piemēram, no zieda, kumeļa līdz sētai, ģimenei, tēvu zemei, pasaulei.

Kopsavilkums

- Piederības apziņa ir saistāma ar harmonisku indivīda un vides saplūšanu tās būtiskākajos aspektos;
- Izglītības vide veidojama kā sociālās vides, ek ovides un indivīda harmonisku attiecību telpa, kurā tiek respektētas indivīda intereses pašrealizēties.

Epilogs

Sabiedrība, faktiski, nerealizē pašas paustās demokrātijas idejas (Salīte, 2009). Šī vide atbilst tam, ko varam saukt par neilgtspējīgu. Nākotnes demokrātija, prognozē Froms, saistāma ar arvien lielāku indivīda brīvību. Tās galvenais mērķis rodams indivīda attīstībā, viņa laimē. Attīstītā demokrātijā dzīve nebūtu jāattaisno ar pienākumu, ar pakļaušanos „sabiedriskai domai”. Dzīves jēgai būtu jābūt pašai dzīvei un nevis interorizētu varas ideālu realizācijai. Sabiedriskai videi ir jābūt saderīgai ar indivīda iekšējās būtības izteiksmi - būt daļai no pasaules un just piederību tai.

Harmoniska indivīda attīstība (Froms,) iespējama tikai pie nosacījuma, kad tiek visaugstākā mērā cienītas personības īpatnības (kā savas, tā svešas) un tiesības uz brīvību un laimi. Šāda cieņa realizējama tikai uz savstarpējas sadarbības gaisotnē un ne viss varas-pakļaušanās dimensijās.

Literatūra

- Anspoka, Z., & Siliņš-Jasjukeviča, G. (2010). *Novada tradicionālā kultūra izglītībā: situācijas izpētes rezultāti*. Retrieved 07 25, 2011, from www.rpiva.lv/pdf/5_starpt_zin_konf.pdf.
- Apine, A., & Roga, V. (2010, 12 14). *Klienta identitātes transformācija sociālā darba procesā*. Retrieved 07 25, 2011, from <http://www.nacionalaidentitate.lv>.
- Augškalne, I., & Garjāne, B. (2010). *Pasaules uzskata implikācija izglītībā*. Retrieved 07 25, 2011, from www.rpiva.lv/pdf/5_starpt_zin_konf.pdf.
- Barons, K., & Visendorfs, H. (1894). *Latvju dainas*. Jelgava: H.I. Dravnieka-Dravinieka general-komisijā.
- Bērziņa, V. (1989). *Tautasdziesmas gājums*. Rīga: Zvaigzne.
- Bērziņš, L. (1935). Latviešu tautas dziesmas. In L. Bērziņš, *Latviešu literatūras vēsture* (pp. 133-324). Rīga: Literatūra.
- Čehlovs, M. (2008). Izglītības humanitārā modeļa teorētiskais pamats. *Latvijas Universitātes raksti. Pedagoģija un skolotāju izglītība. 741.sējums*, pp. 15-24.
- Ērdmane, H. (1988). Koku tēli, to semantika un mākslinieciskā slodze dziesmu folklorā. In J. Darbiniec, *Pasules skatījuma poētiska atveide folklorā* (pp. 41-47). Rīga: Zinātne.
- Jansons, J. (1973). *Darba vara lielu dara*. Rīga: Liesma.
- Kokare, E. (1988). Realitātes poētiskās atveides raksturīgākās īpatnības latviešu folklorā. In J. Darbiniece, *Pasaules skatījuma poētiskā atveide folklorā* (pp. 7-25). Rīga: Zinātne.
- Kuurme, T., & Carlsson, A. (2010). The factors of well-being in schools as a living environment according to students' evaluation. *Journal of Teacher Education for Sustainability vol.12, no 2.*, pp. 70-88.
- Maslow, A. T. (1968). *Toward a Psychology of Being*. Litton Education Publishing.
- Neville, B. (1999). Towards integraty:Gebserian Reflections on Education and Consciousness. *Encounter: Education for Meaning and Social Justice, 12(2)*, 4-20.
- Orska, R. (2006). *Sociālās vide ietekme uz skolēnu uzvedību*. Retrieved 07 25, 2011, from www.ru.lv/res/fak/ped/pspi/zinraksti/2006/rita_orska.pdf.
- Raudupe, R. (2002). *Dievatziņa vēdās un dainās*. Rīga: Madris.
- Rode, O. (2010). Values education in Latvia and its relationships with the dimensions of sustainable society. *8th INTERNATIONAL JTEFS/BBCC CONFERENCE* (p. 94). Daugavpils: Saule.
- Salīte, I. (2009). Ilgtspējīga izglītība demokrātijas un darbības pētījuma skatījumā. *Skolotājs nr.1*, pp. 8-13.
- Valbis, J. (2006). Vērtību izglītība un ētiskās vides stiprināšana. *Skolotājs 1(55)*, 13-16.

- Амонашвили, Ш. (2003). Гуманно-личностная педагогика: теория и практика. *Педагогический вестник Три ключа*, 6/2003, pp. 6-8.
- Дьюи, Д. (2002, 03). *Мое педагогическое кредо*. Retrieved 08 08, 2010, from http://altruism.ru/img/ns_p_01.gif.
- Ледлофф, Ж. (2010). *Как вырастить ребенка счастливым*. Москва: Генезис.
- Руссо, Ж. (1981). *Педагогические сочинения: Том 1. Эмиль, или О воспитании*. Москва: Педагогика.
- Сарджвеладзе, Н. (1989). *Личность и ее взаимодействие с социальной средой*. Тбилиси: Мецниереба.
- Сартр, Ж. (2000). *Бытие и ничто: Опыт феноменологической онтологии*. Москва: Республика.
- Фромм, Э. (2010). *Бегство от свободы*. Retrieved 07 25, 2011, from <http://magister.msk.ru/library/philos/fromme01.htm>.
- Фромм, Э. (2010). *Человек для самого себя*. Москва: АСТ.
- Хьелл, Л., & Зиглер, Д. (2006). *ТЕОРИИ ЛИЧНОСТИ: ОСНОВНЫЕ ПОЛОЖЕНИЯ, ИССЛЕДОВАНИЯ И ПРИМЕНЕНИЯ*. Retrieved 07 25, 2011, from <http://www.psylib.ukrweb.net/books/hjelz01/txt07.htm>.

Izglītības problēmu risinājumu meklējumi Latvijā

- Referāts: Rode, O. (2011) *Skolu modeļi Latvija. Daugavpils Universitātes 53. starptautiska zinātniska konference. 13. – 15. Aprīlī, 2011;*
Publicēts: Rode, O. (2011) *Теоретическая основа необходимых изменений в системе образования Латвии. «Культура. Наука. Интеграция», выпуск 3 (15), 2011.*

Kopsavilkums

Problēma saistīta ar Latvijas pieaugošo sabiedrības neapmierinātību par vispārējo izglītību.

Pētījuma mērķis noskaidrot patieso stāvokli un apzināt teorētisko pamatu nepieciešamām izmaiņām pamatskolā.

Pētījumā veiktā sabiedrības viedokļa izpēte, zinātniskās literatūras analīze psiholoģijā un pedagoģijā par problēmām izglītībā un iespējamiem to risinājumiem.

Pētījums apliecina, ka problēma ir pamatota. Publiskā telpā rodamie viedokļi par problēmām un to iespējamiem risinājumiem sakrīt ar zinātnieku spriedumiem.

Zinātniskajā literatūrā rodamās humānistu atziņas par cilvēka psihies īpatnībām un cilvēka būtību vispār, rosina veidot jaunu holistisku skolas modeli. Rakstā dotas vispārīgas holistiskas skolas modeļa iezīmes Latvijas apstākļiem.

Atslēgvārdi: problēmas izglītībā, holistiska skola, pašorganizēšanās, pašapliecināšanās.

Abstract

The problem of the present paper is concerned with the growing dissatisfaction of adult community of Latvia with general education.

The objective of the present research is to locate the actual state of the problem and the theoretical foundation for the necessary changes in basic school education.

The research produces a study of the public opinion, analysis of research literature in psychology and pedagogy on education problems and their possible solutions.

The research proves that the problem has certain grounds. Public opinions on education problems and their possible solutions are compliant with the researchers' arguments.

Humanist ideas on the peculiarities of human psyche and the human essence in general that are found in research literature invite to create a new holistic school model. The present paper sketches out general holistic school model features under the conditions existing in Latvia.

Key words: problems in education, holistic school, self-ascertainment

Ievads

Virknē zinātniskās publikācijās un masu mādiu vidē rodam apliecinājumu tam, ka pieaug bērnu nevēlēšanās mācīties, nedisciplinētība, kurā tiek saskatīta izglītības krīze.

Darba mērķis izzināt patieso stāvokli, dziļāk papētīt izglītības pasūtītāju – sabiedrības viedokli par problēmām izglītībā, salīdzināt to ar zinātnieku secinājumiem, kā arī noskaidrot iespējamās problēmu risinājuma ceļus.

Sabiedrības viedokļa pētījums

Sabiedrības viedoklis par problēmām izglītībā tika skaidrots no publikācijām presē, kā arī pētītot komentārus publikācijām par

izglītības jautājumiem Latvijā internetā, kuri tur tika atrasti 2011. gada februārī un martā. Kopskaitā sameklēti 652 komentāri. No tiem par derīgiem pētniecībai atzīti 247 komentāri. Komentāri tika pētīti ar kontentanalīzes metodes palīdzību. Rezultāti tika sagrupēti septiņās izglītības problēmu raksturojošās kategorijās: *izglītības organizēšana, sabiedrība, izglītības saturs, skolēna darbība, mācību process, ģimene, skolotāja kompetence.*

Izglītības organizēšana problēmas saistītas galvenokārt ar skolvadību un valsts institūciju birokrātiskā aparāta darbību. Piemēram nepārdomātu skolu reformu, valsts standarta neatbilstību laikam un tamlīdzīgi. Lūk fragments no komentāriem: „...Skolotājiem tiek prasīta cita pieeja darbam, bet pārbauda skolotāju darbu ar standarta metodēm un prasa standarta grafikus, un salīdzina klases, un šādi rada nevajadzīgu stresu skolotāju kolektīvā.”

Ar kategoriju *sabiedrība* problēmas saistītas galvenokārt ar sabiedrības attīstības mērķa trūkumu, ar korumpētību, ar „tirgus”, multimēdiju amoralitāti. Lūk, fragments: „...valstij nav mērķu; ...kāpēc vispār ir jāmācās, ja amatos un pie naudas vienalga tiek nekaunīgākie, fiksākie un pietuvinātie.”

Izglītības saturs problēmu redz tajā, ka līdzīgi kā tas ir valstij kopumā - trūkst izglītībā kopīga mērķa. Izglītības saturs neatbilst tikumiskas personības veidošanai un tajā pat laikā ir pārsātināts ar dzīvīvi nepielietotām, konkrētam individam nevajadzīgām lietām. Lūk, fragments no komentāriem: „...šaura datorīku nozare, kas nav pat SIMTDAĻA PROCENTA no tautsaimniecības, tiek vispārināta un pacelta ikonās līmenī.”

Skolēnu darbība ietver sevī skolēnu disciplīnas un pašdisciplīnas trūkumu, visatļautību, stundu traucēšanu, saskarsmes jautājumus, slinkumu, nevēlēšanos mācīties, nesistemātisku darbu, motivācijas un gribas spēka trūkumu, bezatbildību. Lūk, fragments: „...lielākoties pedagogi cīnās ar ļaunprātīgiem stundu traucētājiem un NEKO nedarītājiem.”

Mācību procesa problēmas saistītas ar mācību norises organizēšanu, mijiedarbi starp skolotāju un skolnieku, izziņu un saskarsmi. Šo problēmu lokā ir iekļauti arī mācību procesam nepieciešamie mācību līdzekļi. Lūk, fragments: „...vispār klasē notiek pastiprināta darbošanās ar 5-7 bērniem, jo tiem "spīd" uzvarēt olimpiādes.”

ieņem vispārējā izglītība, par kuru tad arī tiek diskutēts visvairāk. Zinātnieki konstatē, ka, lai gan atzīts, ka katrs cilvēks ir individualitāte, joprojām tiek izgudrotas arvien jaunas visiem vienādas vispārējas izglītības programmas un metodiski norādījumi bērnu audzināšanai un izglītošanai. Tiek atzīts, ka Latvijas sabiedrība ir izveidojusies par dziļi netaisnīgu sabiedrību un ka vērtību sistēma skolā ir tāda, kāda tā ir sabiedrībā.

Vairākas formālas un neformālas apvienības, forumi piedāvā dažādus izglītības sistēmas reformas variantus. Piemēram, Latvijas nacionālās skolotāju savienība rosina atgriezties pie Latvijas brīvvalsts un citu Eiropas valstu pieredzes - nepretnostatīt izglītību kultūrai; Samazināt IZM kontroles mehānismu u.c.

Nacionālais forums „Atspēriens. Latvija 2030” deklarējis nepieciešamību akcentēt radošās prasmes izglītībā pēc iespējas agrākā izglītības stadijā, mācot radošu domāšanu; realizēt cilvēku izglītošanu atbilstoši esošajām darba tirgus prasībām; jāiemāca vecākiem, kā audzināt radošumu savos bērnos u.c.

„Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030.gadam” paredz akcentus uz tolerances attīstību, sadarbību, inovatīvām izglītības un darba tirgus prasībām piemērotu darbaspēka jautājumu risināšanu. Projekts paredz risinājumus, kā vislabāk ekonomikai piešķirt ilgtspēju, bet ilgtspējai – konkurētspēju.

Latvijas zinātnieki ierosina pārveidot izglītības sistēmu tā, kurā būtu iespējams katrai skolai pašai iet kopā ar saviem pasūtītājiem, rodot tieši sev piemērotākos risinājumus.

Daļa zinātnieku problēmas risinājumu redz atsevišķu problēmu risinājumos, piemēram, vērtībizglītībā, pedagogu profesionālajā kompetencē, citi inovatīvās metodēs.

Tiek atzīts, ka skolotājam ir ļoti svarīgi apzināties savu misiju. Skolotājs, nezinot savu personīgo misiju, nav gatavs pilnvērtīgai sadarbībai un nevar to palīdzēt atrast skolniekam. Svarīga ir dzīves tagadnes izdzīvošana - „mācīties būt”, jo tā integrē sevī pārējos uzdevumus, realizējamus caur pašaudzināšanu un pašvadīta izglītību, un kas patiesi attaisno dzīves jēgas nepieciešamos meklējumus kopveselumā.

Latvijas apstākļiem piemērotu skolas modeli piedāvā Martinsons (Martinsons, 1961) . Jaunas skolas modeļa nepieciešamību viņš pamato ar atziņu, ka mūsdienu skola, viņa

apzīmējumā „zināšanas skola” nevairo cilvēka garīgumu, bet pat kavē tās attīstību. Tās, viņaprāt, cenšas veidot inteligentus, bet ne gudrus cilvēkus. Bez tam, mūsdienu izglītība balstoties uz sodu un balvu sistēmu, uz izveicīga prāta īpašnieku godināšanu un lēnprātīgā noniecināšanu. Viņš raksta, ka skola godinot labu atmiņu, apbalvojot dažādās sacensībās uzvarētājus, tā veicinot iedomību, pārākuma apziņas veidošanos, neiejūtību, nihilismu. Mūsdienu skolu beidzot, nav izkopti laba cilvēka tikumi, nav izkoptas sirdis, jūtas. Tiek godināta padošanās un pielāgošanās, kas atklāti tiek sludināta par izglītības mērķi.

Martinsons jauno skolu nosaucis par „gudrības skolu”. Tās galvenā pazīme ir tajā, ka audzinātāji un audzēkņi paši brīvi izvēlas to, ko un kā mācīties atbilstoši audzēkņu interesēm un īpatnībām. Mācību programmas ir elastīgas, stundu plāniem - atvērti. Laika posmus neatdala ne stundu zvani, ne laika limiti tēmām. Visu nosaka audzēkņu intereses, noskaņojums, laika apstākļi, mācību vide, tēmas plašums, audzēkņu intereses, aizrautība. Skolā valda sadraudzības, sadarbības, izpalīdzības, bet ne sacensības gars. Galvenais skolas uzdevums attīstīt gudra cilvēka īpašības - *pazemību, pieticību un cilvēku mīlestību, veidot skolniekus par labiem, laipniem, cēlas sirds cilvēkiem.*

Latvijā piedāvātie skolas modeļi izskatās zinātnieku skatījumā citur pasaulē? Viens no senākiem skolas modeļa aprakstiem pieder Russo (Pycco, 1981). Savu apceri sākot, viņš uzdod jautājumu: ko mēs gribam uzaudzināt – pilsoni vai cilvēku? Līdzīgi spriež Ēriks Froms (Фромм, 2010) aprakstot neproduktīvo un produktīvo cilvēka orientāciju. Pirmo var attiecināt uz „pilsonisko” cilvēku, jeb „tirgus” orientēto, otro uz cilvēcisko (dabīgo- Russo), jeb „humānistiski” orientēto. Lai gan Russo no Froma šķir pāris gadsimti, apbrīnojami līdzīgi Russo apraksta tā laika audzināšanas augļus: tā rada „divsejainus” cilvēkus; svārstīgus, kuri nav derīgi ne sev ne citiem; cilvēku iezīmē noteiktai vietai, bez kuras viņš nav nekas; verdziski aizspriedumainus, iemāca visu tikai ne sevis atpazīšanu...

Russo raksta ka cilvēks-pilsonis – *daļskaitlis*, atkarīgs no saucēja, kura vērtību nosaka attiecība pret sabiedrisko; Dabīgais cilvēks ir viss priekš sevis; viņš ir vienība, absolūts *veselums*, kuram ir attiecības tikai ar pašam priekš sevis vai pret sev līdzīgiem. Russo tāpat kā Froms dod priekšroku *dabīgam* cilvēkam. Viņš skaidro, ka

tikai tad visi spēki būs iesaistīti darbībā, bet dvēsele to starpā būs mierīga, un cilvēks būs nolīdzsvarots. Šādu stāvokli Russo sauc par dabīgu. Šie spēki katram cilvēkam, ļoti iespējams, atbilst viņa apziņas stāvokļiem. Sai Baba (Шри, 2004) raksta, ka katram objektam ir savas noteiktas robežas un, lai saglabātos forma, attīstītos saturs, tās nedrīkst pārkāpt – tad rodas juceklis haoss. Kā vienu no svarīgākiem objektiem, kuru robežas nav pārkāpjamas Sai Baba min „varnas”. Cilvēks piedzimst noteiktā „varnā”. Varnas ir saistītas ar tiem konkrētiem uzdevumiem, jeb to konkrēto vietu Veselumā, kurā cilvēkam ir jābūt un, kura saistīta ar šo uzdevumu veikšanu. Cilvēks ir vispiemērotākais tieši tam, kādā varnā viņš ir iedzimis. Kā Sai Baba saka, varnas palīdz cilvēkam iesaistīties tam piemērotās darbībās un caur tām gūt piepildījumu, bez kura cilvēks nespēj būt laimīgs.

Vilbers Kens (Vilbers, 2010) apraksta astoņus diskrētus apziņas stāvokļus (memus), nosaucot tos par memiem: *arhaiskie instinkti, maģiskais animisms, varas dievu, mītiskās kārtības, zinātnisko sasniegumu, jūtīgais indivīds, integrējošais, holistiskais*. *Holistiskais* apziņas līmenis ļauj izprast ne tikai daļas, bet arī veselo. Pēc Vilbera sniegtajiem datiem skaitliskam sadalījumam pa memiem ir izteikta Gausa līkne ar maksimumu (30%) *mītiskās kārtības* memā, bet pie varas esošo cilvēku sadalījumā šobrīd maksimums ir *zinātnisko sasniegumu* mema pozīcijā (50%). *Integrētās* un *holistiskās* apziņas memiem kopā atbilst, apmēram, 1% populācijas. Pētījumi apliecina, ka augstākās pakāpes memi saprot zemāko memu „valodu” un, otrādi, zemākie nesaprot – augstāko. Būtiskās atšķirības vedina domāt, ka skolām būtu jābūt tādām, kas ievēro katra mema īpatnības.

Jasvins (Ясвин, 2001) izstrādājis izglītības vides modelēšanas un projektēšanas metodi. Par pamatu analīzei viņš izmanto Korčka audzināšanas vides tipoloģiju. Analizējot Russo pedagoģisko sistēmu Jasvins secina, ka, lai gan tā ir orientēta uz brīvību tomēr neatbilst ideiskajai videi, jo viņa audzināšanas stratēģija drīzāk orientēta uz lietu lietošanas iemācīšanu un neviss uz to radīšanu. Tāpēc tā pēc Jasvina vektoru diagrammas vērtējama kā pasīvas brīvības vide, kurā valda apmierinātība ar dzīvi. Russo pedagoģiskā sistēma pārtaptu ideālā, ja tās vienu komponenti pārorientētu uz radošumu. Šo radošuma komponenti var atrast

Korčaka (Корчак, 1991) aprakstītajā izglītības vidē un Djuī skolas modelī. Džons Djuī (Дьюи, 2002) rakstīdams par nākotnes skolu lielā mērā balstās uz Russo idejām. Viņš uzsver nepieciešamību ievērot aktīvo bērna attīstības pozīciju, viņa individualitāti, intereses. Taču arī Djuī modeli nevar uzskatīt par ideju videi piederīgu, jo skolai, viņaprāt, jābūt tādai, kurā tiek sabalansēts, saskaņots individuālais ar sabiedrības sociālo situāciju, kurā bērns nokļuvis.

Jasvina izglītības vides analīze atklāj, ka vislabākā izglītojošā vide veidojas humānās pedagoģijas modelim, kuras mērķis ir pašrealizējoša personība, spējīga maksimāli realizēt savas iespējas. Taču humānās pedagoģijas skolas praktiski sevi realizē konkrētā sabiedrībā un pilda valsts pasūtījumu caur valsts varas institūciju izdotiem normatīviem dokumentiem. Forbes un Martina (Forbes & Martin, 2004), savā holistisko skolu pētījumā ASV konstatē, ka labākā gadījumā tiek akcentēts kāds no humānās pedagoģijas aspektiem, piemēram, tikumība, atbildība, neatkarība, komunikabilitāte vai praktiska rakstura ievirzes -skolēnu spēja startēt nākošās izglītības pakāpēs, mākslas apguve u.c..

Veidojas kārtējais „apburtais loks”: sabiedrība – individualitāte. Izskatās, ka ir tikai viena izeja, lai realizētu ideālu izglītības vidi un tā būtu sabiedrības un indivīda *sapludināšana*. Pie šādas *sapludināšanas* strādājis Gebseris.

Gebseris (Neville, 1999) izšķir četras apziņas izpausmes: *maģiskās, mītiskās, mentālās un integrētās*. Mūsdienu apziņa pēc Gebsera ir daudzslāņaina un cilvēka uzvedību nosaka daudzo apziņas slāņu mijiedarbība. Gebseris piedāvā integrētās izglītības modeli (Neville, 1999), kurā akcents uz individuālo, uz apziņas evolūciju pazūd. Viņš sapludinot *iekšējo* ar *ārējo* (es idents ar *visu kas ir*), aplūkojot visu no stāvokļa, kad it kā izslēgta *telpa* un *laiks* – balstoties uz visa veseluma ideju, nākotnes skolu redz, kā neierobežotas, daudzveidīgas aktivitātes vietu. Viņš pārliecināts, ka nav jāuztraucas par individuālām īpatnībām, jo, faktiski, katrā var atrast līdz šim diferencēto, atšķirto – visas vērtības. Viņa vērojumi, kuriem var piekrist, šodienas skolas ļauj nosaukt par „partejiskām”. Integrālai skolai svešs ir sadalījums dzimumos, rasēs, kultūrās vai kā citādi, svešs ir identitātes jēdziens. Skolā norises realizējas caur patstāvīgu pašorganizēšanos, bez ierasta mācību procesa

plānošanas, bet spontanitāti un radošumu. Izglītības mērķis – vienotas apziņas attīstība.

Gebsera modelis veidots pieņemot, ka visi cilvēki atrodas vienādās izejas pozīcijās t.i., nesakrīt ar ne ar Raudives, ne Maslova, ne Vilbera u.c. pētnieku atziņām par cilvēka individualitāti. Cilvēku dotumu, spēju, interešu spektrs ir tik plašs, ka grūti iedomāties tādu izglītības vidi, kurā visi bērni vienādi labi justos, būtu laimīgi. Gebsera prasa jaunu domāšanu, bet vai tas nenozīmē, ka ir bijusi kaut kāda cita domāšana, kura nav spējīga lietas uztvert globāli? Šī prasība jau norāda uz evolūciju. Gebsera modelis šobrīd izskatās pieņemams situācijās, kad līdzīgi kā atšķiram indivīdus (piemēram, pēc interesēm), atšķiram arī indivīdiem saderīgas sabiedrības kopienas (piemēram, amatnieku ģildes). Šādu kopienu iekšienē var veidoties tas, ko Gebsera identificē kā *es = visu kas ir*. Cita, jau lielāka kopiena ir tauta, kuras iekšienē var meklēt jau plašākus un vispārīgākus aspektus *es = visu kas ir* identitātei.

Iespējamais izglītības problēmu risinājums Latvijā

Izīmējās divi problēmu risināšanas varianti: pirmais, veikt sabiedrības un zinātnieku akceptētas reformas esošā izglītības sistēmā valstī; otrais, reorganizēt izglītības sistēmu vispār.

Esošās sistēmas reforma, galvenokārt, būtu saistāma ar ar kategorijās *izglītības organizēšana* un *izglītības saturs* ietvertām lietām. Izmaiņas *izglītības organizēšanā* būtu attiecināmas uz valsts funkciju pārdali par labu pašvaldībām, sabiedriskām organizācijām un citiem skolu dibinātājiem, reizē uzticot „uz vietām” visu normatīvo dokumentu izstrādi, tajā skaitā arī tos, kuri nosaka izglītības saturu. Kontroles funkcijas uzticēt izglītības pasūtītājam, ļaujot skolām, atbilstoši pieprasījumam, brīvi piedalīties vispārējā konkurencē izglītības laukā.

Būtu decentralizējama visu līmeņu izglītības organizēšana. Skolēnu pārejas noteikumus no zemākā izglītība līmeņa uz augstāko jānosaka savstarpējā vienošanās aktā starp konkrētām vispārējās vai speciālās izglītības skolām. Centralizēti, valsts mērogā, risināt tikai tos jautājumus, kurus izglītības iestāžu dibinātāji deleģē attiecīgām valsts iestādēm.

Pirmais risinājums varētu sagatavot dabīgu ceļu uz izglītības sistēmas reorganizāciju vispār.

Atbilstoši Russo idejai par dabīgiem spēkiem katrā no mums, būtu loģiski, ja mēs Latvijas (kopienas) apstākļos veidotu tautas tradīcijās balstītu izglītības sistēmu. Tai vajadzētu sastāvēt no dažādām izglītības vidēm (kopienām), kuras būtu saskanīgas ar noteiktas ļaužu grupas indivīdu interesēm.

Latvijas skolu pamatā būtu liekamas Latvijas domātāju atziņas par cilvēku un viņa dzīves mērķiem, piemēram, latviešu filosofs Raudive (Raudive, 1940) ir pārliecināts „... ka cilvēks nav nejaušība, bet stingra, iepriekš noteikta likumība un ka katrs cilvēks izaug no sevis, ne no ārējiem apstākļiem. Dzīves jēga mīt katrā cilvēkā, kā mūžīgā iespējamība.” Savukārt Herders (Гердер, 1977) raksta „Patiesība, skaistums, mīlestība – lūk mērķi uz kuriem vienmēr ir tiecies cilvēks Prāts un brīvība – dāvanas cilvēkam.” Visas šīs vērtības rodamas Latviešu tautas garīgajā mantojumā (Rode O., 2010).

Šis pētījums apliecina, ka nav pretrunu starp publiskajā telpā rodamām atziņām un zinātnieku spriedumiem par izglītības uzdevumiem Latvijā. Lūk daži no tiem:

- Palīdzēt apzināties dzīves jēgu;
- Iepazīt un nodrošināt bērna interešu piepildīšanu;
- Palīdzēt atklāt dzīvi;
- Veidot saskaņu starp ārējo un iekšējo dzīvi;
- Uzturēt ticību idejām, spēju uztvert ideālās vērtības un radīt iespējas tās pildīt. Uzturēt piederības apziņu;
- Apmierināt patiesības tieksmi, dot orientāciju pasaulē, un tad, atklājot un vedot cilvēku sakarā ar augstākām cilvēciskām vērtībām;
- Izglītībai jādod brīvība. Bez brīvas darbības savas brīvās tautas vidū cilvēks nespēj realizēt tieši savas labākās cilvēciskās dotības un tāpat nespēj realizēt arī savu cilvēcisko cieņu;
- Skolu uzdevums – attīstīt gudra cilvēka īpašības: pazemību, pieticību un cilvēku mīlestību; veidot bērnus par labas, laipnas un cēlas sirds cilvēkiem.

Ir pamats pieņemt, ka Vibera apziņas stāvokļi ir pieņemamas arī Latvijas populācijai. Tāpēc izglītības sistēma varētu saturēt dažādu kopienu skolas, kas atbilstu dažādiem apziņas stāvokļiem, kuras katra prezentē savu izglītības modeli. Ir pamats domāt, ka indivīdu

intereses varētu būt saskanīgas apziņas stāvokļiem. Šāds modelis apmierinātu visu sabiedrības grupu intereses. Piemēram, *holistiskam un integrējošam* memam atbilstu humānās izglītības modeļi; *jūtīgā indivīda* memam - emocionālās inteliģences modeļi; *zinātnisko sasniegumu* memam – kognitīvais modelis (klasiskais, kulturoloģiskais, postindustriālais); *mītiskās kārtības* memam - reliģiskās vērtībās balstītas skolas; *varas dievu* memam - «spartaka», militāras disciplīnas skola utt.

Katrā no šiem modeļiem realizētos atbilstošas pedagoģiskās atziņas, kas nozīmētu, ka kopumā šāda izglītības sistēma aptveru visu, kas līdz šim filosofijā, pedagoģijā, socioloģijā, psiholoģijā u.c. zinātnēs ir atklāts un to tās veseluma dēļ varētu dēvēt par holistisku.

Literatūra

- Forbes, S. H., & Martin, A. R. (2004. gada 04). *An Analysis of Holistic Schools' Literature*. Ielādēts 2010. gada 08. 08 no www.holistic-education.net/articles/research04.pdf.
- Neville, B. (1999). Towards integraty:Gebserian Reflections on Education and Consciousness. *Encounter: Education for Meaning and Social Justice*, 12(2), 4-20.
- Raudive, K. (1940). *Dzīves kultūrai*. Rīga: Valters un Rapa.
- Vilbers, K. (2010). *Visaptverošā teorija*. Rīga: Jumava.
- Дьюи, Д. (2002. gada 03). *Мое педагогическое кредо*. Ielādēts 2010. gada 08. 08 no http://altruism.ru/img/ns_p_01.gif.
- Руссо, Ж. (1981). *Педагогические сочинения: Том 1. Эмиль, или О воспитании*. Москва: Педагогика.
- Фромм, Э. (2010). *Человек для самого себя*. Москва: АСТ.
- Шри, С. С. (2004). *Гита Вахни*. Москва: Амрита-Русь.
- Ясвин, В. (2001). *Образовательная среда: от моделирования к проектированию*. Москва: Смысл.
- Martinsons, J. (2011. gada 21. 03). *Gudrības skola*. Ielādēts 2011. gada 21. 06 no gramataselektroniski.wordpress.com/.../gudribas-skola-janis-martinsons.